ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 34 (2560)
ПЯТНІЦА
20
жніўня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

Фота М. МІНКОВІЧА.

Віктар ПАРХІМОВІЧ

●

Зноў сонца выпраменьвае усмешку,
Шумяць дажджы у верхавінах ліп,
Адпачывае вецер у застрэшку,
Начуюць зоркі з зернем у раллі,
Цвітуць, як мак, світальныя пажары,
Дні прахалоду п'юць з тваіх крыніц,
Удаль імчаць расхрыстаныя хмары
Пад пугамі гарэзніц-бліскавіц.
Дзе б я ні быў: паклічаш—адзавуся,
Прыйду ў твае крынічныя лугі
Падыхаць зноў паветрам Беларусі,
Такім гаючым, светлым, дарагім...

Міхаіл Аляксандравіч МІНКОВІЧ

АД ЦК КП БЕЛАРУСІ, ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР, САВЕТА МІНІСТРАЎ БССР

Цэнтральны Камітэт КП Беларусі, Прэзідыум Вярхоўнага Савета і Савет Міністраў БССР з глыбокім жалем паведамляюць, што 17 жніўня 1971 года пасля цяжкай і працяглай хваробы памёр Міхаіл Аляксандравіч МІНКОВІЧ, член ЦК КП Беларусі, дэпутат Вярхоўнага Савета БССР, міністр культуры БССР.

ЦЭНТРАЛЬНЫ КАМІТЭТ КП БЕЛАРУСІ | **ПРЭЗІДЫУМ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР** | **САВЕТ МІНІСТРАЎ БЕЛАРУСКАЙ ССР**

17 ЖНІЎНЯ 1971 года пасля працяглай і цяжкай хваробы памёр член ЦК КПБ, депутат Вярхоўнага Савета БССР, міністр культуры БССР Міхаіл Аляксандравіч Мінковіч.

М. А. Мінковіч нарадзіўся ў 1914 годзе, у вёсцы Кірэева Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці, у сям'і рабочага-чыгуначніка. Пасля заканчэння ў 1935 годзе Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горкага М. А. Мінковіч пачаў сваю працоўную дзейнасць выкладчыкам у Мінскім ваенным вучылішчы імя М. І. Калініна. З 1939 года ён працуе ў апараце ЦК ЛКСМБ, а ў 1940 г. выбіраецца сакратаром ЦК ЛКСМ Беларусі.

У гады Вялікай Айчыннай вайны М. А. Мінковіч, знаходзячыся ў саставе аператыўных груп войск Паўночна-Заходняга і Калінінскага франтоў, прымае актыўны ўдзел у барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

З 1944 па 1946 год М. А. Мінковіч працаваў старшынёй Радыёкамітэта пры Савеце Міністраў БССР, а з 1946 па 1953 г.—старшынёй Камітэта культасветустаноў пры Савеце Міністраў БССР, а затым намеснікам міністра культуры рэспублікі.

У 1953 г. М. А. Мінковіч выбіраецца першым сакратаром Бягомльскага райкома КПБ. З 1956 года ён працуе намеснікам міністра, а з 1964 года—міністрам культуры БССР.

Працуючы на гэтай пасадзе, М. А. Мінковіч унёс значны ўклад у развіццё культуры і мастацтва Беларусі, праявіў сябе як здольны арганізатар, прынцыповы і чулы кіраўнік, патрабавальны да сябе і таварышаў па рабоце. Актыўнай і плённай была яго грамадска-палітычная дзейнасць. Ён неаднаразова выбіраўся членам Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі, дэпутатам Вярхоўнага Савета рэспублікі, з'яўляўся старшынёй Камісіі БССР па справах ЮНЕСКО. Дзе б ні працаваў М. А. Мінковіч, яго заўсёды вызначалі вялікая працавітасць і высокая партыйная сталасць.

За заслугі перад Радзімай М. А. Мінковіч узнагароджаны двума ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга, ордэнам Чырвонай Зоркі і медалямі.

Светлая памяць пра Міхаіла Аляксандравіча Мінковіча назаўсёды захаваецца ў нашых сэрцах.

П. М. Машэраў, Ф. А. Сурганаў, Ц. Я. Кісялёў, А. Н. Аксёнаў, Л. Г. Кляцкоў, А. Т. Кузьмін, У. Е. Лабанок, У. Ф. Міцкевіч, М. Н. Полазаў, І. Я. Палякоў, А. А. Смірноў, Я. П. Нікулкін, М. І. Лагір, У. І. Падрэз, І. М. Траццяк, В. Ф. Шаура, І. Ф. Клімаў, К. А. Фурцава, Н. Л. Сняжкова, Р. І. Уладыкін, К. В. Варанкоў, В. Ф. Кухарскі, Н. І. Мохаў, В. І. Папоў, А. Ц. Караткевіч, С. В. Марцэлеў, В. І. Шарапаў, А. В. Гарачкін, П. П. Бяляўскі, Р. В. Канавалаў, С. М. Пуцылеў, Л. П. Александроўская, А. М. Ваніцкі, В. А. Грамыка, У. І. Дзядзюшка, І. І. Жыновіч, А. І. Клімава, У. У. Корш-Саблін, Р. Г. Мачулін, Ю. М. Міхневіч, П. С. Малчанаў, Т. М. Ніжнікава, Я. М. Палосін, Л. Г. Рахленка, Л. І. Ржэцкая, Я. І. Скурко (Максім Танк), З. Ф. Стома, Г. І. Цітовіч, Р. Р. Шырма.

У АПОШНІ ШЛЯХ

18 жніўня мінчане праводзілі ў апошні шлях Міхаіла Аляксандравіча Мінковіча. У 10 гадзін раніцы адкрыўся доступ для развітання з нябожчыкам. Труна з яго целам была ўстаноўлена ў Палацы культуры прафсаюзаў.

Пастамент, на якім устаноўлена труна, увесь у вянках. Тут вянкі ад Цэнтральнага Камітэта КПБ, Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР, Савета Міністраў рэспублікі, міністэрстваў культуры СССР і БССР, ад ЦК ЛКСМБ, ад творчых саюзаў і арганізацый рэспублікі, родных і блізкіх нябожчыка.

Першымі жалобную варту ля труны нясуць члены ўрадавай камісіі па арганізацыі пахавання М. А. Мінковіча. Праз роўныя прамежкі мяняецца ганаровая варта. Яе нясуць члены бюро Мінскага гаркома і райкомаў партыі, члены выканкомаў гарадскога і раённых Саветаў дэпутатаў працоўных гор. Мінска, члены калегіі Міністэрства культуры БССР.

Гучаць жалобныя мелодыі, бясконцы паток людзей, якія прыйшлі аддаць апошнюю пашану нябожчыку.

Ідуць апошнія мінуты развітання. У зале гучыць хор—выконваюцца мелодыі Рахманінава, Шумана. У ганаровую варту ля труны становяцца П. М. Машэраў, А. Н. Аксёнаў, Ц. Я. Кісялёў, Л. Г. Кляцкоў, У. Е. Лабанок, У. Ф. Міцкевіч, І. Я. Палякоў, Ф. А. Сурганаў, І. М. Траццяк, намеснікі Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Л. Сняжкова, Л. І. Хітрун.

У 13 гадзін 45 мінут спыняецца доступ у Палац культуры прафсаюзаў. Ля труны з целам М. А. Мінковіча застаюцца яго сям'я, родныя і блізкія.

Кіраўнікі Камуністычнай партыі і ўрада рэспублікі выносяць труну на Цэнтральную плошчу, устанаўліваюць яе на пастамент і падымаюцца на трыбуну. На плошчы сабраліся тысячы мінчан.

Па даручэнні Цэнтральнага Камітэта КПБ, Прэзідыума Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР жалобны мітынг адкрывае старшыня ўрадавай камісіі па арганізацыі пахавання М. А. Мінковіча, першы намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР У. Е. Лабанок.

— Дарагія таварышы! Працяглая цяжкая хвароба і няўмольная смерць заўчасна вырвалі з нашых радоў дарагога друга і таварыша — Міхаіла Аляксандравіча Мінковіча, — гаворыць У. Е. Лабанок.

І вось сёння з пачуццём вялікай утраты мы развітваемся з выдатным душэўным чалавекам, верным сынам Камуністычнай партыі, членам Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі, дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР, міністрам культуры БССР Міхаілам Аляксандравічам Мінковічам.

Усё яго свядомае жыццё было аддадзена беззапаветнаму служэнню справе барацьбы нашай партыі і народа за пабудову камунізма.

Увесь яго жыццёвы шлях — гэта шлях чалавека, які выйшаў з народа і працаваў у імя яго шчасця.

Якія ўчасткі партыйнай і дзяржаўнай работы яму ні даручала б партыя, ён верна і сумленна апраўдваў яе давер'е, аддаваў усе свае сілы, веды і кіпучую энергію на шчасце народа, на карысць сацыялістычнай Радзімы.

У красавіку 1964 года Міхаіл Аляксандравіч Мінковіч вылучаецца на высокую дзяржаўную пасаду міністра культуры БССР.

Валодаючы вялікімі арганізатарскімі здольнасцямі, высокімі якасцямі кіраўніка, Міхаіл Аляксандравіч уклаў велізарную працу ў справу развіцця культуры і мастацтва беларускага народа.

Усе, хто працаваў разам з Міхаілам Аляксандравічам або блізка яго ведаў, з павагай адносіліся да яго, як да чалавека вялікай душэўнай цеплыні і сардэчнасці, высокай партыйнай прынцыповасці, патрабавальнага да сябе, простага і скромнага, чулага і ўважлівага да людзей.

Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі Беларусі, Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР і Савет Міністраў Беларускай ССР разам з вамі, дарагія таварышы, глыбока смуткуюць аб заўчаснай смерці дарагога друга і таварыша Міхаіла Аляксандравіча Мінковіча і выказваюць глыбокае спачуванне сям'і, сваякам і блізкім Міхаіла Аляксандравіча.

Бывай, наш дарагі Міхаіл Аляксандравіч! Мы назаўсёды захаваем твой светлы вобраз...

Слова атрымлівае намеснік міністра культуры БССР Р. Г. Мачулін.

— Тыя, хто працаваў у сістэме культуры разам з Міхаілам Аляксандравічам, ведаюць, колькі працы і энергіі ўкладзена ім у справу развіцця культуры і мастацтва Беларусі. Кожны з нас штодзённа адчуваў прынцыповасць, чуласць і ўважлівасць кіраўніка, яго патрабавальнасць да сябе і да таварышаў па рабоце,—гаворыць у прыватнасці Р. Г. Мачулін.

Мы ніколі не забудзем, колькі сіл і душэўнай энергіі аддаваў Міхаіл Аляксандравіч усяму новаму, што з'яўлялася на ніве культуры — няхай гэта было адкрыццё Дома культуры, бібліятэкі, нараджэнне твора мастацтва або з'яўленне маладых талентаў.

Сёння мы схіляем нізка галовы перад памяццю нашага дарагога сябра і таварыша, смуткуем аб заўчаснай і беззваротнай утраце разам з сябрамі, блізкімі, сваякамі. Бывай, наш дарагі Міхаіл Аляксандравіч. Твой вобраз назаўсёды застанецца ў нашых сэрцах...

Ад імя работнікаў мастацтваў рэспублікі выступае артыстка Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы, народная артыстка БССР З. І. Браварская.

— Мы прыйшлі сёння сюды з пачуццём глыбокага смутку, з пачуццём велізарнага болю. Жорсткая смерць забрала ад нас чалавека, усё жыццё якога было накіравана на служэнне Радзіме, партыі, народу, яго мастацтву.

Міхаіл Аляксандравіч пражыў вялікае напружанае і прыгожае жыццё. Прыгожае таму, што справы гэтага жыцця, увасабленне задум яго было плоццю і крывёй яго чалавечай натуры. Улюбёны ў жыццё, — ён гэта жыццё будаваў, узводзіў, усталёўваў. Улюбёны ў наша савецкае, беларускае мастацтва, — ён быў неаддзельнай яго часцінкай.

Зусім нядаўна мы гутарылі з Міхаілам Аляксандравічам (гэта было на з'ездзе пісьменнікаў), і ён, відаць, перасільваючы хваробу і боль, гаварыў аб заўтрашнім дні тэатра, гаварыў светла і пераканана, зацікаўлена, неспакойна і з пачуццём вялікага добразычлівіцы, гаварыў аб рэпертуары, аб гастролях у Маскве, аб тым, што вось тут, на гэтай плошчы, хутка вырасне цудоўны будынак, у якім будзе працаваць акадэмічны Беларускі.

Хіба маглі мы думаць, што больш нам не давядзецца сустрэцца, што больш ніколі мы не зможам памарыць з Міхаілам Аляксандравічам аб нашым заўтра.

Але наша заўтра будзе. Будуць і п'есы беларускія, і гастролі ў Маскве, новы будынак, дзе будзе пульсаваць жыццё, паэзія, музыка, мастацтва, і значыць ва ўсім гэтым будзе біцца сэрца камуніста, грамадзяніна, дзяржаўнага дзеяча Міхаіла Аляксандравіча Мінковіча.

Творчыя работнікі Беларусі схіляюць галовы ў знак смутку і журботы. Але пакуль жывыя справы людзей і калі гэтыя справы знаходзяць свой працяг, калі гэта справы гарачыя, неспакойныя і сумленныя, смерць адступае.

У кожным горадзе Беларусі ёсць часцінка сэрца Міхаіла Аляксандравіча, у кожным творчым калектыве ёсць кроплі яго крыві...

Да мікрафона падыходзіць намеснік міністра культуры СССР Р. І. Уладыкін.

— Міхаіл Аляксандравіч Мінковіч з'яўляўся адным з самых аўтарытэтных дзеячаў шматнацыянальнай савецкай культуры, карыстаўся агульнай павагай і любоўю. Ён прайшоў вялікі і слаўны шлях — партыйнай і камсамольскай работы, кіруючага дзеяча савецкай культуры і мастацтва.

У шматграннай і плённай рабоце Міхаіла Аляксандравіча пастаянна праяўлялася адна з характэрных для яго рысаў — найглыбейшае пачуццё адказнасці за даручаную яму справу. Ён не шкадаваў сябе, аддаючы гэтай справе ўсе свае веды і багацейшы вопыт.

Ужо будучы цяжка хворым, праяўляючы незвычайную чалавечую мужнасць, волю камуніста, Міхаіл Аляксандравіч з выключнай энергіяй працаваў на адказнай пасадзе міністра культуры Беларусі. Тут з асаблівай сілай раскрыліся яго выключнае дараванне, творчы і арганізатарскі талент, праявіліся здзіўляючая працаздольнасць і невычэрпная энергія.

Ад імя Міністэрства культуры СССР, калегіі міністэрства, усіх дзеячаў савецкай сацыялістычнай культуры выказваю наша найглыбейшае спачуванне працоўным, дзеячам культуры Беларусі, сваякам і блізкім Міхаіла Аляксандравіча ў сувязі з гэтай цяжкай утратай...

Другі сакратар Цэнтральнага Камітэта ЛКСМБ А. А. Сакалоўскі гаворыць прамову ад імя моладзі Беларусі.

— Камсамольскія работнікі рэспублікі ведаюць Міхаіла Аляксандравіча як страснага і нястомнага чалавека, па ініцыятыве і пры асабістым удзеле якога быў ажыццёўлены цэлы рад сумесных спраў камсамола і органаў культуры Беларусі.

Сёння смуткуе ўсё маладое пакаленне рэспублікі, смуткуюць усе, хто разам працаваў і ведаў нашага дарагога Міхаіла Аляксандравіча...

Жалобны мітынг аб'яўляецца закрытым. Пахавальная працэсія накіроўваецца на могілкі па Маскоўскай шашы. Мінчане, якія запоўнілі тратуары ўздоўж Ленінскага праспекта, у жалобным маўчанні праводзяць у апошні шлях Міхаіла Аляксандравіча.

Пад гукі жалобнай мелодыі труна з целам М. А. Мінковіча апускаецца ў магілу. Над ёй вырастае ўзгорак з вянкоў і кветак.

БЕЛТА.

ЗАЎСЁДЫ З НАМІ...

ЗАДУМЛІВА шумяць дрэвы... З ціхім шолахам кружацца і апускаюцца долу лісця. Жнівень. Пачатак восені... Такой парой не стала яго, натхнёнага песняра Беларусі, заснавальніка беларускай савецкай прозы Якуба Коласа. І вось сюды, на магілу пісьменніка, прыйшлі 13 жніўня прадстаўнікі грамадскіх арганізацый сталіцы, пісьменнікі, шматлікія чытачы... Прыйшлі, каб ушанаваць памяць выдатнага сына беларускага народа, ускласці вянкі і жывыя кветкі, яшчэ раз засведчыць сваю любоў і ўдзячнасць таму, хто пакінуў нам вялікую літаратурную спадчыну, уславіў Радзіму творамі сусветнага значэння. Колькі напісана Коласам, як паэтам, празаікам, драматургам, публіцыстам, вучоным, педагогам! Якой бязмежнай шчырай любоўю да роднага краю, да свайго народу прасякнуты творы вялікага мастака!

— Пройдуць дзесяцігоддзі, — усхвалявана, пранікнёна гаворыць першы намеснік старшыні праўлення СП БССР Іван Шамякін, — а дарагі вобраз слаўнага сына беларускага народа Якуба Коласа будзе жыць у сэрцах людзей, як і неўміручыя творы, напісаныя ім...

Фота А. КАЛЯДЫ.

ПІСЬМЕННІК І ЖЫЦЦЁ

Сяргей ГРАХОЎСКІ

СПЯКОТНЫ ЖНІВЕНЬ

АЗІМІНА і ярына даспелі адразу. Пабялелі аўсы, сагнуліся вусатыя ячмені, зашамацілі звонкімі бомамі ільны.

Ад спёкі ападае лісце, курчыцца і трашчыць пад нагамі, як перасушаны тытунь. Парудзелі паплавы і лукавіны. Зямля дыхае спёкай і пылам.

Палі сёлета сталі самым гарачым цэхам краіны.

І пацягнула мяне сялянская душа ў жытнёвыя прасторы, дзе пахне хлебам і прывялым палыном, дзе мае землякі збіраюць багаты ўраджай.

Наважыўся злятаць у родны Глуск, а адтуль перабрацца ў суседні, вельмі мне дарагі Кастрычніцкі раён. За маёй памяццю гэта быў адзін вялікі Глускі раён. Цяпер яны не толькі ў розных абласцях, але і ў розных зонах нарыхтоўчых цэн.

Дастоеўся да запаветнага акенца ў агенцтве Аэрафлоту. І раптам расчараванне: у Глуск не лятаюць самалёты. Чаму? Там жа ёсць і аэрадром і добра абсталяваны будынак Аэрафлоту.

— А самалёты не лятаюць,—рэзка адказвае запараная касірка.—Грамадзянін, не затрымлівайце. Наступны.

— Тады дайце да пасёлка Кастрычніцкі.

Пад крылом сінеюць лясы і лясы. Злева па борце відзён густы дым—недзе гарыць лес і тарфянікі. У такую суш адна іскарка можа нарабіць бяды на мільёны. Да чаго ж мы яшчэ бываем непрадбачлівыя і неашчадныя!

Даўно знаёмы пасёлак. Колішнюю Рудабелку не адразу пазнаю з паветра: у цэнтры і па ўскраінах камяніцы і камяніцы, шыферныя дахі, незавершаныя белыя каробкі ў рыштаваннях. Адразу за пасёлкам палі, застаўленыя сціртамі саломы.

Надвячоркам каля магазіна сустракаю даўніх знаёмых, партызанаў грамадзянскай вайны Амяльяна Падуту і Сцяпана Жынко. І адразу пасыпаліся папрокі і прэтэнзіі:

— Як гэта вы дапусцілі, што фільм «Рудабельская рэспубліка» здымаецца недзе на Гродзеншчыне, а не тут, дзе ўсё адбывалася?

— А вы паглядзіце сюды,—паказваю на дахі суседніх дамоў.

— Ну і што?—адразу не разумее Амяльян Андрэевіч.

— Калі вы грамілі акупантаў і белых бандытаў, былі тут камяніцы, шыфер і столькі тэлевізійных антэн? Куды ж іх схаваеш у фільме?

Глядзіць, усміхаецца.

— Я не падумаў. Сапраўды. Жывеш, прывыкаеш, нібыта яно так заўсёды было. А я ўжо сабраўся пісаць скаргу на кіношнікаў і на вас заадно. Выходзіць, ваша праўда. За гэты год раймаг прадаў больш за тысячу тэлевізараў. Прадаўцы зараблялі мо па 300 рублёў на месяц. І цяпер чарга. Абы якіх не бяруць. Давай «Гарызонт», або яшчэ мудрэйшы.

Амаль усе вуліцы пасёлка заасфальтаваны, пастаўлены свяцільнікі дзённага святла, заканчваецца Дом Саветаў, Палац культуры, школа механізацыі сельскай гаспадаркі, толькі што даў першую выпечку новы хлебазавод, па дарозе на Светлагорск вырас жылы мікраараён.

Вось і здымай тут колішнюю замшэлую, саламяную Рудабелку!

Расказваю старым партызанам, што кінагрупа аб'ехала ледзь не ўсю рэспубліку, пакуль знайшла вёску, якая хоць бы збольшага нагадвала тую колішнюю Рудабелку.

— І ў нас у раёне такой ужо не знойдзеш,—згаджаецца Сцяпан Жынко.

Па вуліцы ідзе група моладзі. Дзяўчаты і хлопцы ў спяцоўках і кедах. Зарослыя, даўно няголеныя юнакі, да чарнаты завэнджаныя на сонцы і вятрах паблісквають белазубымі ўсмешкамі. Больш за 800 студэнтаў з інстытутаў Мінска, Гомеля і Брэста прыехала сюды адбудоўваць славуты палескі раён. Студэнцкія будаўнічыя атрады працуюць у райцэнтры, у кожным калгасе і саўгасе раёна.

Перад пачаткам працоўнага семестра мне даводзілася выступаць у педінстытуце імя Горкага, расказваць пра гісторыю Рудабелкі, агітаваць студэнтаў добра папрацаваць. А цяпер захацелася сустрэцца з імі. Хоць і трохі трывожна: можа і папракнуць, што не ўсё так, як абяцалі. Што ж прыйдзецца сцярпець.

— Ну, як тут робяць студэнты?—пытаюся ў старых знаёмых.

— Адным словам, малайцы,—гаворыць Амяльян Андрэевіч,—да змяркання не згоніш з рыштаванняў. Каб хоць з паўгода так парабілі, дык мы уга-а колькі б набудавалі.

Усю ноч каля гасцініцы гулі машыны. Збожжа возяць здаваць за свет, аж у Калінкавічы. Колькі гэта займае часу, людзей, машын, колькі спальваюць бензіну! А побач чыгуначная станцыя Рабкор. Куды б лепш было на месцы зрабіць прыёмны пункт.

Якая б была эканомія! Можа памыляюся, можа ўсё складаней, чым здаецца з першага погляду.

Хацелася пра ўсё пагаварыць з кіраўнікамі раёна. Увесь вечар званіў ім. Да адзінаццаці ночы нікога яшчэ не было дома. Пазней званіць ужо нямёмка. Раніцаю сустрэўся з старшынёй райвыканкома Анатолем Сяргеевічам Новікавым. Гляджу: нешта змянілася ў твары і ў постаці заўсёды ўраўнаважанага і далікатнага даўняга і добрага прыяцеля. Неяк выпетраў і завастрыўся, стаў няўрымслівы і парывісты. А выглядае, не раўнуючы, студэнт з будаўнічага атрада: тэніска, пацёртыя штонікі, выгаралая чупрына, толькі светлыя маршчынкі каля вачэй выдаюць узрост і пастаянную заклапочанасць старшыні.

— Як і што, цяпер высвятляць не будзем. У нас наперадзе цэлы дзень, і мабыць не адзін. Яшчэ нагаворымся,—і Анатоль Сяргеевіч прапануе паездзіць з ім па раёне.—Ёсць шмат пытанняў, якія трэба вырашаць на месцы,—гаворыць ён. «Пытанне», «пытанні»—яго любімыя слоўцы. Можа не так любімыя, як неабходныя. У старшыні суцэльныя пытанні: жніво—пытанне нумар адзін, будаўніцтва... таксама нумар адзін, цэмент, цэгла, быт будаўнічых атрадаў, жалезабетон, закладка сенажу—усё пытанні над пытаннямі.

А ў прыёмнай задоўга да афіцыйнага пачатку работы яго ўжо чакаюць наведвальнікі. Пажылай партызанцы трэба шыфер на хату, нейчых дзяцей уладкаваць у школу-інтэрнат, ветэрана вайны забяспечыць дровамі; прагледзець дакументацыю на будаўніцтва маслазавода. Прыносяць зводкі аб ходзе жніва і здачы збожжа. Усмешка асвятляе твар: працуе 133 камбайны, сотні машын адвозяць зерне дзяржаве, ячмень дае па 30 цэнтнераў з гектара, 20 цэнтнераў намалочваюць жыта «Белта».

І раптам засмучэнне: рэзка ўпалі надоі малака.

— Даём каровам падвойную норму канцэнтратаў, а малака няма. Спякота, здрані, пашы павыгаралі. Вось і два бакі аднаго медаля — для ўборкі самая пагода, для бульбы і малака пагібель. Пойдуць дажджы, навярстаем у жывёлагадоўлі, а для жніва няхай яшчэ трохі пасмаліць. Шкада толькі бульбы. Ранняя ўвабралася ў сілу і яшчэ трымаецца, а позняя на ўзгорках пячэцца.

— Зводкі, зводкамі,—гаворыць Анатоль Сяргеевіч,—а што робіцца ў полі і на таках, трэба глядзець кожны дзень.

Заходзім да першага сакратара райкома Уладзіміра Іванавіча Драздова. Ён гаворыць па тэлефоне з абкомам, дакладвае, як ідзе ўборка і будаўніцтва, просіць матэрыялаў і дадатковага фінансавання новых аб'ектаў. Дамаўляемся, хто куды паедзе і дзе сустрэнемся ўвечары.

Райвыканкомаўскі газік напалены, як скляпенне печы, да бляхі не дакрануцца. Анатоль Сяргеевіч садзіцца за руль.

Заязджаем на ток у вёсцы Лаўстыкі. Пад павеццю ссыпаны горы збожжа. Транспарцёры цягнуць яго ў вялізныя барабаны агрэгатаў вітаміннай мукі (так званыя АВМ). Відно, як з фарсунак вырываецца белае полымя—дасушвае да патрэбнай кандыцыі кожнае зярнятка. Ад сонца і агрэгатаў нясцерпная гарачыня.

Хоць і выраслі мы некалі на зямлі, але сённяшнюю вёску, яе жыццё, яе клопаты, яе тэхнічную ўзброенасць, эканамічныя і сацыялагічныя праблемы ўяўляем вельмі прыблізна і цьмяна. Каб пісаць пра сельскіх працаўнікоў, не хопіць ніякай камандзіроўкі. Трэба пажыць год-два, каб зразумець сутнасць эканомікі, перспектывы і канфлікты, якія ставіць жыццё. Я ўжо не кажу пра псіхалогію і інтарэсы людзей сяла—аграномаў і заатэхнікаў, механізатараў і інжынераў, пра шматлікую інтэлігенцыю, якая стала асновай сучаснай сельскай гаспадаркі. Шчыра прызнаюся, мне ў гэтай паездцы было цяжка ў многім разабрацца і дайсці да сутнасці ўсяго, што адбываецца на сяле.

Затаранае збожжа грузяць у машыны работнікі раённых установаў. З вясёлымі жарцікамі і прыпеўкамі цягае кулі на змакрэлай спіне намеснік старшыні райвыканкома Васіль Анісімавіч Зыбеў, працуюць інструктары райкома, загадчыкі аддзелаў РВК. Кожны разумее—паперкі могуць пачакаць, а ўраджай трэба давесці да ладу сёння, у гэтую хвіліну.

З Анатолем Сяргеевічам абыходзім даўжэзныя механізаваныя фермы. У свінарніках горача, вентыляцыя не паспявае пераганяць перагрэтае паветра.

— Поліэтыленавая плёнка ў вас ёсць?—пытаецца старшыня райвы-

(Заканчэнне на 8 і 9 стар.).

ТБІЛІСКІ РУСКІ ДРАМАТЫЧНЫ ТЭАТР імя А. ГРЫБАЕДАВА Ў МІНСКУ

АКЦЁРЫ, РОЛІ, СПЕКТАКЛІ

Двацаць дзён, упершыню завітаўшы на Беларусь, гастралюе ў нашай сталіцы гэты цікавы калектыў. Яго афіша, якую ў тэатральным асяроддзі звычайна называюць візітнай карткай, адразу звярнула на сябе ўвагу паклоннікаў Мельпамены. Класічныя творы, якія маюць традыцыйныя сцэнічныя рэдакцыі, абазначаны побач з п'есамі зусім новымі (грыбаедаўцы першымі «выводзяць» іх у святло рампы). Гэта сведчыць пра шырокія рэпертуарныя далягляды рэжысуры і артыстычнай трупы. Літаральна са старонак часопісаў узышлі на падмосткі Рускага тэатра імя А. Грыбаедава, скажам, інсцэніроўка аповесці вядомага пісьменніка Надара Думбадзе «Не турбуйся, мама!» (яна яшчэ друкуецца ў «Литературной Грузии») і трагедыя «Крокі камандора» Вадзіма Карастылёва з першага нумара «Театра» за гэты год. Праўда, шчыра кажучы, старэнькая «Другая» С. Алёшына не можа ні парадаваць, ні здзівіць мінчан...

Творчая аператыўная смеласць калектыву ў рэпертуарнай палітыцы грунтуецца на яго веры ў свае сілы. Што датычыць саміх спектакляў, то заўважым наступнае: адчуваеш, што ў трупе грыбаедаўцаў, як і ў многіх тэатрах краіны, адбываецца змена вахты — ідзе складаны працэс, калі ветэраны сцэны перадаюць эстафету маладому пакаленню акцёраў. Мабыць, гэтым і трэба тлумачыць некаторую стылявую раскіданасць у манеры ігры нашых гасцей, пэўныя «выканаўчыя зігзагі». Прадстаўнікі старэйшага пакалення, відаць, выхаваны так, што іх сцэнічныя персанажы часцей выглядаюць выразна акрэсленымі і адкрыта сцвярджаюць сваё «так» або «не», застаючыся падкрэслена станоўчымі ці, наадварот, падкрэслена адмоўнымі. Нават у «Маскарадзе» грыбаедаўцы кідка паказваюць варожасць Арбеніну ўсіх дзеючых асоб, нават Ніны і баранесы Штраль. І гэта арганічна для агульнага пафасу спектакля, пастаўленага рэжысёрам Міхаілам Герштам. Тэатр, мяркуючы па ўсіх мастацкіх акцэнтах, якія робяцца выканаўцамі, раскрывае ўнутраную і аб'ектыўную варожасць кожнага, хто жыве па законах дваранскай маралі, хто па сваёй волі або па волі лёсу трапляе ў стан інтрыганаў на «маскарадзе жыцця», — варожасць таму чалавеку, што насуперак прынятых норм вялікасвецкага грамадства горда сцвярджае незалежнасць свайго «я». Таму Арбенін (заслужаны артыст РСФСР Яфім Байкоўскі) узняты на адзін полюс, усе астатнія на супрацьлеглы. Такая трактоўка спрэчная, але і яна ў нечым узбагачае наша ўяўленне пра вядомую драму, напісаную амаль дваццацігадовым мяцежным М. Лермантавым.

Прыблізна такая ж сцэнічная расстаноўка персанажаў і ў сучасных п'есах, напрыклад, у «Адзіным сведку», у «Казках старога Арбата». І тут грыбаедаўцы, якія выконваюць галоўныя ролі, знаходзяць самыя пераканаўчыя акцёрскія фарбы тады, калі трэба падкрэсліць прыналежнасць герояў да пэўнай катэгорыі характараў, без паглыблення ў складаную дыялектыку чалавечай душы. Скажам, народная артыстка Грузінскай ССР Наталля Бурмістрава ў Ганне Сабуравай («Сведка») або народны артыст рэспублікі Данііл Славін ў Хрыстафоры Блахіне («Арбат») выбіраюць з роляў і нясуць праз спектаклі адзін матыў. І атрымліваецца, што для Сабуравай важна толькі пытанне аб тым, што ёй даражэй — здавацца або быць сапраўдным вучоным, а для Блахіна — любым коштам жыць гэткім Санча Пансам у арбацкім завулку. Гэта іграецца кідка, маляўніча, пераканаўча. Затое многія душэўныя матывы паводзін герояў і, як кажуць, «шлейф вобраза», яго вытокі, застаюцца па-за рамкамі спектакля. Гэта той выпадак, калі тэатралы гавораць пра пэўную адназначнасць сцэнічных партрэтаў.

З рэпертуару тбілісцаў неяк у добрым сэнсе гэтага слова «выпадаюць» два спектаклі — «Адны, без анёлаў» (дарэчы, і з гэтай п'есай Леаніда Жухавіцкага чытач пазнаёміўся якіх паўгода назад) і «Свой востраў» эстонца Раймонда Каугвера, апублікаваны ў сцэнічнай рэдакцыі В. Розава ў «Театре» ў сакавіку г.г. Вядучыя ролі ў названых спектаклях даручаны маладой генерацыі акцёраў, а рэжысёры Грыгорый Лордкіпанідзе, Лейла Джаншы і Пётр Фаменка ў дынамічным развіцці падзей, калі ў віры сённяшніх жыццёвых калізій сутыкаюцца розныя погляды на прызначэнне чалавека «дома і на рабоце», у прыватных буднях і ў грамадскіх паводзінах, не спяшаюцца адразу ж растаўляць кропкі над «і». Захопленыя радасцю і драматызмам паўсядзённых спраў на першым этапе самастойнага выхаду ў вялікі свет, маладыя героі гэтых спектакляў раскрываюцца не праз зададзеныя выканаўцам характарыстыкі, а праз учынкі і ацэнкі гэтых учынкаў. Мабыць, невыпадкова пасля «Анёлаў» і «Востраву» ў фас і ў засені дрэў на плошчы імя Парыжскай камуны юныя і дарослыя мінчане надоўгу абмяркоўваюць не толькі што прагледжанае тэатральнае відовішча, а жыццё, да хвалюючых пытанняў якога залу далучае яркае сцэнічнае мастацтва, па-грамадзянску актыўны тэмперамент аўтараў і выканаўцаў.

Мы звярнуліся да некаторых з такіх — зацікаўленых, узрушаных і непасрэдных — гледачоў з просьбай падзяліцца ўражаннямі ад гастралёраў з Грузіі.

Марыя ЛОГІНАВА,
загадчык бібліятэкі Беларускага тэатральнага аб'яднання:

— Калі я чую словы, якімі Надар Думбадзе назваў новы мастацкі твор, — «Не турбуйся, мама!» — не пайсці ў тэатр не магу. У друку і на розных абмеркаваннях многа гаворыцца пра ўзаемаадносіны бацькоў і дзяцей. Ідуць спрэчкі, ёсць канфлікт паміж імі ці няма. Жыццё паказвае, што ўсё ж кожнае новае пакаленне, нават добра ўзброенае вопытам старэйшага, адкрывае ісціны як бы ўпершыню, выпрацоўвае свой погляд на каштоўнасці сапраўдныя і ўяўныя. Дзякуй тбілісцам за тое, што яны гэтым спектаклем робяць нас, гледачоў, саўдзельнікамі адной жыццёвай гісторыі такога роду! Хоць гэта прагучыць, можа, і празмерна ўзнёсла, але тэатр даў нам адчуць, як гартуецца сталь сапраўднага чалавечага характару сучаснага маладога грамадзяніна СССР.

Дзякуй гасцям за іх цудоўнага, гарэзлівага і ўдумлівага, шчырага і непаўторнага Тэймураза Джакелі (яго ласкава называюць Тэмо)! Якім светлым лірычным струменем ліецца яго жыццё на нашых вачах! Заслуга тут таленавітага артыста Віталія Стрэмоўскага і рэжысуры. Тэмо заваёўвае сімпатыі адразу. Праўдай пачуццяў, няўрымслівым тэмпераментам, інтэлектуальнай дапытлівасцю юнака, які да ўсяго хоча дайсці сам, без падказак дарослых. Ён праходзіць свае жыццёвыя універсітэты і знаходзіць узор Чалавека з вялікай літары, з якога варта рабіць жыццё... Спектакль гучыць як споведзь неспакойнай душы і як мазаіка маляўнічага і па-свойму драматычнага сёння. Герой разам з намі бачыць панараму звычайных будняў, багатых на падзеі вялікага напружання, светлага гумару і непазбежнага ўсё ж смутку. Гэта адбываецца ў вельмі багатым на фарбы і па-мастацку яркім асяроддзі людзей і побыту сапраўды сонечнай Грузіі (я нават улавіла ў жанравых сцэнах нешта ад Ніка Пірасмані ў сцэнічнай падачы вобразаў і абрадаў!)... Такія сустрэчы радуюць гледачоў.

Анатоль ВЯЛЮГІН,
паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР:

— Ад каўказскіх стром данеслі да нас грыбаедаўцы голас Пушкіна. Сустрэча з паэтам адбылася на спектаклі «Крокі камандора». Трагедыя напісана надзвычай арыгінальна, яна не дае палёгкі тэатру ў раскрыцці геніяльнай натуры Пушкіна. Па-новаму асветлены тут даўно вядомыя нам па даследаваннях і мастацкіх творах канфлікты, звязаныя з лёсам песняра Свабоды, — паэт і цар, паэт і дзяржава, паэт і Русь, паэт і народ, паэт і каханне... У спектаклі навізна драматургічнага асвятлення гісторыі ярка падтрымана ўсім ходам рэжысёрскай думкі. Аксесуары той эпохі, бытавыя падрабязнасці, праўдападабенства ў дэталях — і вобразная мова пастановачных прыёмаў. Лічу выдатнай знаходкай тэатра сцэнічнае вырашэнне чацвёртай карціны другога акта — Пушкін у трактыры з даглядчыкамі ліхтароў... Празрыстае і вольналюбівае слова з народнай душы, як рака праз берагі, пераліваецца ў лёс Пушкіна, апякае паэтава сэрца песняй, якую не прыдумаеш, і тэатр як бы рассоўвае сцены трактыра да маштабаў Расіі. Грыгорый Лордкіпанідзе тут бліскуча спалучыў алегорыю з рэаліямі дакумента, стварыўшы ўражлівы настрой часу і нават эпохі, настрой, дзе праўду таго, што адбываецца на сцэне, працінае нота высокай трагедыі... Такіх па-мастацку дакладных, з вялікім патэнцыялам метафарычнасці эпізодаў у рэжысуры спектакля многа. Ёсць дзівоснае суладдзе пастановачнага плана з дэкаратыўным вобразам спектакля, прапанаваным мастаком Георгіем Гуніа.

Пра выканаўцу ролі Пушкіна скажу так: Павел Будзяк мае амаль недасягальную мэту. Здаецца, сцэна наша наогул ведае толькі аднаго артыста, блізкага да ідэальнага ўвасаблення ў жывы характар вобраза Паэта, — Усевалада Якута ў ярмолаўцаў у Маскве. У грыбаедаўцаў пакуль што абазначыліся знешне

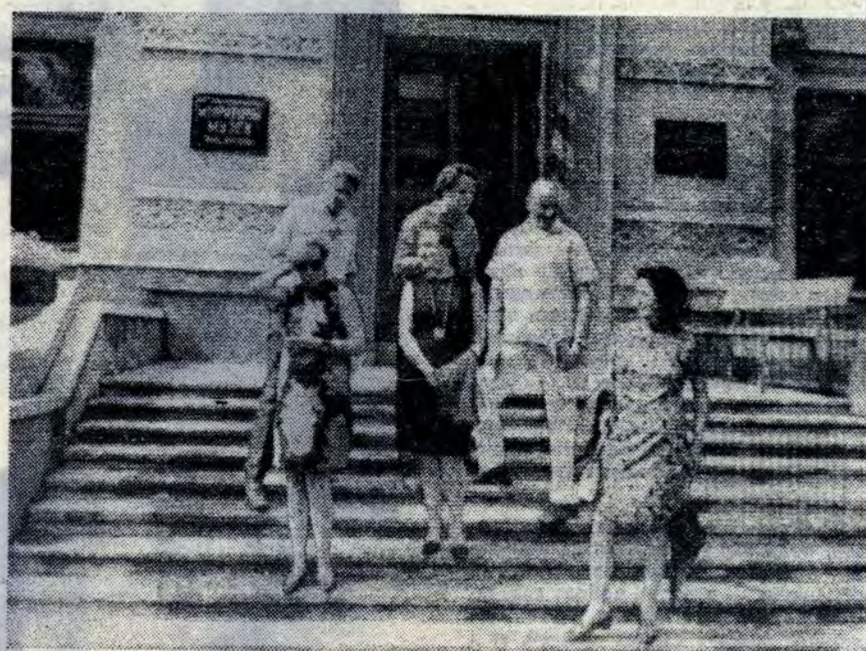

Грыбаедаўцы ў вольныя гадзіны наведваюць выдатныя мясціны новага для іх горада. Пабывалі яны і ў гасцях у Купалавым доме, у музеі народнага песняра Беларусі Янкі Купалы. На здымку, зробленым А. Калядой, вы бачыце ў першым радзе (злева направа) заслужаных артыстак Грузінскай ССР В. Сёміну і Л. Крылову, актрысу Л. Ярмоленка, у другім радзе — народнага артыста рэспублікі І. Злобіна (у цэнтры) і заслужаных артыстаў рэспублікі М. Мінеева і Я. Байкоўскага.

НА БЛАКІТНЫМ ЭКРАНЕ

ЯШЧЭ РАЗ ПРА ЗЯМЛЮ

Не так даўно гледачы ўбачылі новы тэлефільм «Размова пра зямлю». Задума фільма была цікавай: адысці ад звыклай формы нарыса-партрэта, каштоўнай, вядома, па-свойму, але абмежаванай рамкамі жанру. Аўтары імкнуліся пагаварыць пра лёс зямлі і яе людзей шырэй, так, каб аўтарскі голас і мантажнае супастаўленне матэрыялу прагучалі як роздум сучасніка. У фільме ёсць спроба сутыкнуць дзве пазіцыі, два погляды на зямлю, абодва шырока распаўсюджаныя, па-свойму аргументаваныя. На тэлеэкране ідзе дыялог кандыдата біялагічных навук Т. Раманавай і міністра меліярацыі БССР А. Аляксанкіна. «Мы далёка не ведаем так арганізм прыроды, як урач-тэрапеўт ведае арганізм чалавека, —гаворыць Раманава,— і ў большасці выпадкаў падыходзім да яе з розумам і ведамі сярэдневяковага цырульніка, які можа пусціць кроў, а наколькі гэта дапаможа, ужо залежыць ад самога арганізма чалавека. Падобны на такое лячэнне і многія меліярацыйныя ўмяшанні ў справы прыроды».

Раманавай адказвае (вядома, завочна, у мантажным супастаўленні) міністр А. Аляксанкін. У адказ на перасцярогі вучоных практык выказвае сваё перакананне: «Мы зараз падрыхтаваліся дастаткова глыбока, тэхнічна, абгрунтавана весці меліярацыю на навуковай аснове. Пры дапамозе меліярацыі мы пераўтвараем прыроду, і пераўтвараем яе ў лепшы бок».

Выказаны супрацьлеглыя погляды. У дакументальным фільме зусім не абавязкова рабіць канчатковыя высновы, тым больш, што і навукай да канца гэтыя праблемы яшчэ не вырашаны. Але магчыма і нават патрэбна іх ставіць, адзначаючы іх складанасць і супярэчлівасць. Так, напрыклад, зроблена ў цудоўных, вобразных і глыбокіх навукова-папулярных фільмах «Мова жывёл», «Ці думаюць жывёлы?», «Тэорыя адноснасці», у якіх паказаны межы нашых ведаў і бязмежнасць імкнення чалавека да іх.

У дакументальным фільме адной інфармацыі мала, неабходна яе вобразнае асэнсаванне, раскрыццё тэмы праз чалавечую асобу. Тут вялікую ролю адыгрывае аўтарская пазіцыя, аўтарскі роздум над праблемай. Тэма ўзята шырокая: чалавек і прырода, чалавек — пераўтваральнік прыроды, не госць на зямлі. Такі тэзіс, зыходны пункт фільма. Ну, а далей? Аднаго сцвярджэння замала, трэба праявіць тэму ў сістэме вобразаў. Што за людзі, якія жывуць гэтай ідэяй?

На жаль, Раманава, Аляксанкін і іншыя выступаюць у фільме хутчэй не як непаўторныя асобы, характары, а як зададзенае ўвасабленне тэзісаў. Іх супрацьлеглыя пазіцыі адскокваюць адна ад другой, быццам мячыкі. «У развіцці меліярацыі —будучыня сельскай гаспадаркі!» — ускпікае аўтар. Нібыта і няма ніякай праблемы.

Па такім самым прынцыпе пабудаваны і іншыя эпізоды. Напрыклад, старшыня калгаса імя Чкалава Дубоўскі «выклікае на спаборніцтва» прадстаўнікоў навукі: «Было б, вядома, вельмі нядрэнна, калі б можна было весці з навукай дзелавыя адносіны. Ну, скажам, заключыць дагавор з якім-небудзь інстытутам такога плана — вось нам патрэбна ўраджайнасць 50—60 цэнтнераў. Давайце вашы рэкамендацыі». Акадэмік П. Альсмік, селекцыянер, які вывеў дзесяткі сартоў бульбы, адказвае Дубоўскаму (і зноў-такі ў мантажным супастаўленні, не ў гутарцы і не ў дыскусіі, а сухой мовай даклада).

Сутыкненне розных пазіцый часам дае магчымасць гледачам самім вырашаць, дзе ісціна. Але ў тым выпадку, калі аўтары не толькі знайшлі цікавых герояў, але і дапамаглі ім раскрыцца на экране. У фільме ж, па сутнасці, Раманава, Аляксанкін, Дубоўскі, Альсмік і іншыя як персанажы толькі названы, але не раскрыты. Ёсць пэўная інфармацыя, але няма вобразнага асэнсавання сутнасці чалавечага характару. Не цэнтнеры, не кілаграмы і не калорыі самі па сабе павінны стаяць у цэнтры дакументальнага фільма, а чалавек. Бо кінапубліцыстыка, як і любое іншае мастацтва, перш за ўсё — чалавеказнаўства. І калі аўтар дакранецца чароўнай палачкай да душы чалавека, скажа: «Сезам, адчыніся!» — толькі тады атрымаем мы мастацкі твор. Інакш мы запамінаем лічбы яго тэлелекцыі, але не пазнаем яго асобу, непаўторнасць яго светаўспрыймання, як пазналі мы

Сцэнарыст М. Клебановіч, рэжысёр В. Басаў, аператар Л. Велабоцкі, дыктар Ю. Ступакоў.

перакануўчыя рысы абліччa, выпрацавана ясная лінія паводзін героя. Але Пушкін тут яшчэ не вырваўся з даволі банальнай схемы неўтаймаванай «ахвяры цара», хоць «Крокі камандора» менш за ўсё стасуюцца з хрэстаматыйна-вучнёўскім разуменнем трагедыі Паэта. Магчыма, артысту часам і не зусім дакладна памагаюць партнёры, асабліва жанчыны, выканаўцы роляў Наталі і Кацярыны Карамзіной. Яны абмяжоўваюцца ігрой «вялікасвецкіх прыгажунь», а гэтага малавата, каб быць натхніцельніцамі пушкінскай ліры. І ў партрэты цара Мікалая I і шэфа жандармерыі Бенкендорфа акцёры не ўносяць прапанаванага драматургам «другога плана», паказваюць гэтыя фігуры традыцыйнымі, знаёмымі нам, мабыць, яшчэ па нямым фільме «Паэт і цар». Мо таму і атрымліваецца галоўным матывам матыў «ахвяры цара» замест «звязанай па руках і нагах Свабоды», якім малюе Пушкіна аўтар п'есы.

З цягам часу і ў кантакце з публікай (у прыватнасці, і з мінскай) «Крокі камандора» ў грыбаедаўцаў набудуць новыя якасці. Хацелася б, каб выканаўцы глыбей адчулі і выявілі рэжысёрскую задуму. Для гэтага ім варта іграць не толькі сюжэт і абставіны, а і лёс своіх герояў. Цяжка? Зразумела, цяжка. Я і сказаў, што тэатр і выканаўца галоўнай ролі маюць амаль недасягальную мэту. Да таго яшчэ яны выступілі першымі, здаецца, інтэрпрэтатарамі новай п'есы. Іх пастаноўка — адна з магчымых сцэнічных версій трагедыі, варыянт прачытання маштабнага гістарычнага палатна з вялікімі вобразнымі абагульненнямі...

Наталля ЖУРАЎЛЁВА,
інжынер-геолаг «Белгіпрасельбуда»:

— Вы звярнулі ўвагу на адну рэпліку ў самым пачатку п'есы «Адны, без анёлаў»? Зойка гаворыць сяброўцы наступнае: «Усё ж гэта нахабства — запрасіць на твае імяніны розную старызну. Ім жа амаль што па трыццаць!.. Ды чорт з імі...» Нечакана і здорава! На сцэне жывуць і дзейнічаюць сапраўды маладыя людзі, якім «толькі» за дваццаць, а не тыя, хто «ўчора» былі маладымі. Звычайна мы бачым у тэатрах або школьнікаў з вусікамі, або дзецюкоў у 30, якія чамусьці ўсё яшчэ патрабуюць «скідкі» на маладосць. Выключэнні здараюцца рэдка — «Гросмайстарскі бал», «Начное дзяжурства», «Узрост адплаты». Леанід Жухавіцкі і тэатр з Тбілісі бяруць у святло рампы — гэта вельмі істотна! — «яшчэ» маладых і «ўжо» самастойных, здольных і абавязаных адказваць перад сабой і грамадствам за кожны крок. Мяне асабіста такі напрамак рэжысёрскай трактоўкі п'есы ўсхваляваў больш за ўсё. Маладыя медыкі, прафесіянальна абавязаныя ахоўваць здароўе людзей, ставяць дыягназ самім сабе. Твая душа гатова да перамог над сабой і ў малым, і ў вялікім або ты выбіраеш шлях прыстасаванца? Поспех у жыцці — гэта кар'ера, выпадковы пацалунак Фартуны, як гаворыць адзін з персанажаў, або свядомы і самаадданы шлях да высокіх ідэалаў?

Зразумела, гледачы ведаюць «правільны адказ» на такія пытанні. Ды тэатр, пазнаёміўшы нас з жывымі маладымі людзьмі, кожны з якіх — гэта непаўторна-індывідуальная асоба, не падказвае такі адказ, а ўсім ходам драмы абуджае імкненне разабрацца ў складаных жыццёвых сітуацыях канкрэтна. Мабыць, таму і сочыш так пільна за падзеямі і спрэчкамі на сцэне, што спектакль як бы перакрэслівае так званыя сярэднеарыфметычныя рашэнні, запрашае кожнага з нас пашукаць больш тонкія, дыялектычныя формулы шчасця і поспеху ў жыцці, формулы, якія ўлічваюць і трывогі маладога сэрца, і смеласць самастойных рашэнняў, і павучальныя ўрокі краху надзей і мар... Тады тэатральнае мастацтва, як і здарылася ў дадзеным выпадку, будзе хваляваць нас рэальнымі праблемамі рэальнага жыцця.

Шкада, што спектаклі «Адны, без анёлаў» і «Свой востраў» нашы госці іграюць толькі па два разы. Такія п'есы выклікаюць спрэчкі, ёсць у іх і праціўнікі, якім здаецца, што не варта выводзіць на сцэну зусім звычайных людзей з іх паўсядзённымі клопатамі. Тбілісцы, на маю думку, паказалі, што і ў звычайным мастацтва адкрывае значнае, калі мастакі крочаць у нагу з часам, не з «учора», а з нашым «сёння». Якраз такіх персанажаў і прадставілі нам таленавітыя артысты Уладзімір Богін, Заміра Грыгаран, Джамал Сіхарулідзе, Рыта Шацік, Эмізбар Кухалейшвілі, Марыя Нікалаева ў рэжысёрскай трактоўцы Грыгорыя Лордкіпанідзе і Лейлы Джашы. Мабыць, іх героі доўга яшчэ будуць з намі, як прыклад і як прычына роздуму...

●

ВЯДОМА, нельга лічыць такія водгукі, зробленыя па гарачых слядах, дастаткова поўнымі ацэнкамі творчасці вялікага калектыву. У рускіх артыстаў Грузіі ёсць безумоўныя перамогі, ёсць і свае пралікі. Недахопы асобных спектакляў трэба тлумачыць, як мы гаварылі вышэй, перабудовай артыстычнай трупы, пошукамі аптымальнага варыянту выканаўцаў у кожнай новай рабоце. Мастацкі кіраўнік трупы народны артыст Грузінскай ССР Грыгорый Лордкіпанідзе — вядомы майстра, аб якім у адным са сваіх апошніх выступленняў вялікі дзеяч савецкага тэатра і кіно Сярго Закарыядзе сказаў: гэта «...рэжысёр-баец, арыгінальны мысліцель, які добра адчувае індывідуальнасць акцёра». І ў лепшых работах гастрольнага рэпертуару Тбіліскага ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра імя А. Грыбаедава гэтыя якасці праявіліся даволі ярка. Мастацтва грыбаедаўцаў ваяўнічае, гуманнае, тэмпераментнае, здольнае абудзіць хвалюючы роздум аб мінулым і сучасным жыцці народа, краіны. Як і ў кожным мабільным творчым арганізме, у яго ёсць і свае выдаткі шуканняў і эксперыментаў. Гэта таксама адзначаюць мінскія тэатралы. Магістральны ж шлях калектыву ў сцвярджэнні светлых ідэалаў часу наша публіка горача вітае.

Міх. КАЛЯСТРУК.

ПАЭТЫЧНАЯ ПАВЕРКА

Іван РАЛЬКО

●

За шумам модных слоў і гукаў
Мы забываем пакрысе
І гром, які ў дзяцінстве
грукаў,
І клёкат бусла на страсе.

У завірусе дзён імклівых,
У замеці імён і дат
Амаль забылі колер нівы
І ў квецені вішнёвы сад.

Забылі мужныя імёны,
Якія продак напяваў,
Калі гарэла сэрца гневам
І край нянавісцю палаў.

Мы забываем... мы забылі...
Хто?! Хто пасмеў гэта
сказаць, —
Калі ў душы былыя былі,
Як раны свежыя, смыляць!

Мы не забылі! І не зможам!..
Былое шчэ ярчэй гарыць,
Калі наступнае — трывожыць,
Калі сучаснае — баліць!

●

Ледзь праб'ецца у сэрцы
напеў,
Без яго ўжо і дня не пражыць.
То маланкай успыхне між
дрэў,
То заранкай у небе гарыць.

І згарае дашчэнту душа
У зіхценні нямых бліскавіц,
І гудуць навальніцы ў вушах,
І жалейка над светам звініць.

●

Асінніку гаркавы водар,
Асірацелай кані плач...
І сэрцу ўжо чагосьці шкода.
Салоўка змоўк...
Шчыруе драч...

АСЕННЯЕ

Яшчэ за даллю сіняй
Асенняя смуга,
І лісцем на асіне
Асініцца туга,

І перапёлка ў жыце
Не плача, а звініць...
Жыццё яшчэ ў зеніце
Надзеямі трымціць.

А дзесь нясмела спее
На самым дне душы
Халодная завея
Апошняе цішы.

Апошні ўздых бясконцых
Трывог майго быцця, —
Апошні промень сонца,
Апошні міг жыцця.

●

СВЕТЛАЙ ПАМЯЦІ МАЦІ

У кволым месяца святле
Сівеюць камні, як паданні,
І дрэвы, як нямыя здані,
Прасцёрлі рукі да мяне.

І цішыні нямая споведзь
Мяне ахутвае крылом.
Успамінаю бацькаў дом,
Жніво, матулю, поля
роўнядзь...

Ды хмельны водар успамінаў
Чамусь не хмеліць галаву...
Больш маці я не пазаву,
І маці не пакліча сына.

Стаіць у немай скрусе хата.
Радзімы кут зусім аціх.
І — «мама» — сказанае ўслых,
Знайсці не можа адрасата.

ВОДГУКІ, АДКАЗЫ

АЎТАР МАЕ РАЦЫЮ

Нарыс арматуршчыка БУ-34 будтрэста № 7 Анатоля Дзіка «Пра сябе і пра таварышаў», апублікаваны штотыднёвікам «Літаратура і мастацтва» ў нумары за 28 мая г. г., закранае актуальныя праблемы будаўніцтва, нявырашаныя пытанні і недахопы ў арганізацыі працы рабочых.

Трэст № 7 прымае меры па станоўчым вырашэнні ўзнятых аўтарам пытанняў.

Дадзена заяўка і размешчаны заказы на выраб добротнага спецадзення з улікам спецыфікі кожнай будаўнічай прафесіі.

Прыняты меры адносна лепшага выканання работ, прадугледжаных праектамі ў часткі наладжвання камунікацый, пад'язных шляхоў, пераходных масцікаў, прабіўка адтулін для сантэхнічных і электрамантажных работ і г. д., што садзейнічае паляпшэнню арганізацыі працы рабочых.

Трэстам намечана больш строгая праверка выпускнікоў ГПТУ пры ўстанаўленні ім кваліфікацыйных разрадаў.

У адпаведнасці з графікам Міністэрства прамысловага будаўніцтва БССР будтрэст № 7 у 1973 годзе будзе пераведзены на новую сістэму планавання і эканамічнага стымулявання. Прадугледжваецца выплата перадавікам вытворчасці трынаццатай зарплаты.

Па рашэнні парткома ў інтэрнатах рэгулярна будуць дзяжурыць кіруючыя работнікі апарата трэста і будаўнічага ўпраўлення. Іх задача — дапамагчы выхавацелям у рабоце з моладдзю.

Прыняты і іншыя меры, накіраваныя на далейшае ўзмацненне палітыка-выхаваўчай і культурна-масавай работы сярод рабочых, якія жывуць у інтэрнатах трэста.

І. ЯФАРАЎ,
кіраўнік будаўнічага трэста № 7.
В. ЛАПІЦКІ,
старшыня аб'яднанага будаўнічага камітэта трэста.

бетоншчыцу ў славутым фільме Дзігі Вертава, Кацюшу ў адпайменным тэлефільме В. Лісаковіча, старшыню калгаса Модзіца ў беларускім тэлефільме «Бацькаўшчына».

Раз-пораз аўтары быццам успамінаюць пра неабходнасць больш паглыблена раскрыць характары герояў. Тады яны ўводзяць у тканіну фільма невялічкія нарысы-партрэты. Гэтыя міні-біяграфіі пабудаваны звычайна на спалучэнні невыразных аматарскіх фотаздымкаў ці інсцэніраваных кінакадраў з плакатным, пафасна-прыўзнятым тэкстам тыпу: «Для кожнага ў жыцці тысячы шляхоў. Знайсці свой, здабываючы сваё шчасце...» ці «...гэта тут спалучаецца прыцягненне зорнай прасторы са старажытным прыцягненнем зямлі. Зямля наша маці, і першы абавязак перад ёю — быць не нахлебнікам, стваральнікам».

І раптам, знянацку — цудоўны эпізод з калгаснікам Волчакам, філосафам і паэтам зямлі. Ён расказвае пра тое, чым прыцягвае яго старадаўняя і разам з тым заўсёды новая, непаўторная праца земляроба:

Кадр з фільма «Размова пра зямлю».

«Вось гэтая непаўторнасць мяне і вабіць. Каму з людзей невядома пачуццё прыкрасці, шкадавання аб страчаных магчымасцях, аб няспоўненых надзеях? Іншы раз хочацца, каб усё вярнулася назад, каб ізноў яго паўтарыць. А вось праца земляроба дазваляе ўсё пачаць перыядычна спачатку... Толькі звонку сялянская праца здаецца простай. На самай жа справе, што ні вясна, то праблема, што ні поле—то загадка, што ні дзень—то страчаныя магчымасці...» Сапраўдная паэзія гучыць ва ўсхваляваным расказе Волчака пра калгасных жанчын, што з непакрытымі галовамі сустрэлі доўгачаканы дождж.

Шкада, што такая сцэна, бадай, адзіная ў фільме. Твору бракуе лагічнай паслядоўнасці, тэматычнай завершанасці. Аўтары хапаюцца за многія тэмы: тэорыя і практыка, горад і вёска, адносіны старэйшага і маладзейшага пакаленняў, любоў да прыроды і г. д. Вядома, такая шматтэмнасць прыводзіць да сюжэтнай стракатасці. З аднаго боку—імкненне зрабіць праблемны фільм, з другога — павярхоўнасць у адлюстраванні праблемы. З аднаго боку—імкненне раскрыць характары герояў пры дапамозе нарысаў-партрэтаў, з другога — плакатнасць і ілюстрацыйнасць у абмалёўцы чалавека. У выніку — спалучэнне ўзаемавыключальных якасцей. Цікавая задума фільма атрымала традыцыйнае вырашэнне, пошукі аказаліся паглынутымі кінаштампамі.

Безумоўна, размова пра зямлю—адвечная і заўжды надзённая тэма!—на нашым тэлеэкране будзе працягнута. Хацелася б, каб гэта рабілася экраннымі сродкамі больш глыбока, каб больш ураджайнай была тэленіва.

Вольга НЯЧАЙ.

Вокладкі новых кніг, якія выйшлі ў выдавецтве «Беларусь»: «Загадка беларускай «Энеіды» Г. Кісялёва (мастак П. Драчоў), «Жаданне» Э. Агняцвет (мастак С. Кавалёў), «Цёплая зямля» В. Хомчанкі (мастак Л. Бетанаў).

НЯЛЁГКІ ШЛЯХ

За апошні час навука пра беларускую літаратуру XIX ст. зрабіла значны крок наперад: пашырыліся гарызонты яе даследавання, паглыбела аналітычная думка, у полі зроку даследчыкаў аказваецца ўсё больш гісторыка-літаратурных з'яў і фактаў.

Гэта так. Аднак самі тэксты літаратуры XIX стагоддзя ў значнай частцы застаюцца ўсё яшчэ маладаступнымі для шырокага кола чытачоў. Многія з іх амаль невядомыя, раскіданы яны па розных даўнішніх выданнях. Складальнікі хрэстаматыі «Беларуская літаратура XIX стагоддзя» паставілі мэтай «у пэўнай ступені задаволіць узросшы попыт чытача на эстэтычныя каштоўнасці мінулага».

...Згадваецца такі факт: у сувязі з пяцідзесятай гадавінай У. Сыракомлі «Наша ніва» ў верасні 1912 года спрабавала сабраць неапублікаваную спадчыну паэта, яго вершы на беларускай мове. Не ўдалося. Тое ж атрымалася і са спадчынай В. Каратынскага.

Беларуская літаратура прайшла ў XIX стагоддзі нялёгкую дарогу. Сацыяльны і нацыянальны ўціск, забарона беларускага друкаванага слова — усё гэта стрымлівала рост і дужанне нашай літаратуры, развіццё мастацкай самасвядомасці народа. Літаратурны працэс адбываўся ў такіх формах, што і сёння яшчэ застаюцца ў небыцці многія істотныя літаратурныя з'явы, і сёння даводзіцца (нярэдка без поспеху) расшукваць многія творы, узнаўляць прозвішчы аўтараў, расшыфроўваць псеўданімы, збіраць факты з жыцця аўтараў і г. д. Клопат «Нашай нівы» пра літаратурную спадчыну ўсё ж даў свае вынікі: шмат што ўдалося тады адшукаць і апублікаваць. Але многія творы або загінулі, або засталіся ў невядомасці ў кнігасховішчах ці архівах. А некаторыя друкаваліся на старонках тых ці іншых выданняў і... забываліся.

І вось тры даследчыкі — Сцяпан Александровіч, Алег Лойка і Вячаслаў Рагойша — паставілі перад сабой важную і нялёгкую задачу сабраць у адной кнізе ўсё тое, што ўжо было апублікавана ў розных зборніках (перш за ўсё ў хрэстаматыях, выдадзеных у 1922, 1940, 1950 і 1956 гг.) і перыядычных выданнях, і дапоўніць творамі, адшуканымі ў архівах. У выніку з'явілася хрэстаматыя «Беларуская літаратура XIX стагоддзя».

Паколькі мы ўжо ўспомнілі пра творчасць У. Сыракомлі і В. Каратынскага, то варта зазначыць, што ў хрэстаматыі змешчаны ўсе вядомыя беларускія творы гэтых паэтаў. Але верш У. Сыракомлі «Добрыя весці» надрукаваны з вялікімі купюрамі. Між тым у рукапісным аддзеле Бібліятэкі Варшавы захоўваецца рукапіс гэтага верша (без загалоўка, а ў канцы, у пераліку твораў, ён мае назву «Весці 1848 г.»). Гэты рукапіс дае магчымасць зрабіць істотныя ўдакладненні ў тэксце твора. Як відаць з поўнага тэксту, верш уяўляе сабой не **маналог** з невыразнай кампазіцыяй (такім выглядае верш у друкаваных варыянтах), а **дыялог** паміж людзьмі і ветрам пра весці аб змаганні за свабоду. Інакш чытаецца і апошні радок: «З хаткі астаткі даваць на пабор...» (у «Хрэстаматыі»: «З хаткі астаткі браць на пабор!»). У названым рукапісе сустракаюцца і іншыя адрозненні.

Гэты верш У. Сыракомлі, у цэлым не пазбаўлены салідарысцкіх ілюзій, якія траплялі ў творы польскай рамантычнай паэзіі таго часу, па ідэйным змесце ў пэўным сэнсе быў прадвеснікам ідэй, выказваемых пазней на старонках «Мужыцкай праўды» К. Каліноўскага. (Паэт, як вядома, быў і асабіста знаёмы з К. Каліноўскім.) Таму гэты твор заслугоўваў паўнейшай, больш дакладнай публікацыі.

Пры падрыхтоўцы кнігі да друку складальнікам прыйшлося вырашыць у першую чаргу пытанне аб размяшчэнні твораў, аб кампазіцыі, якая ў пэўнай меры адлюстроўвала б канцэпцыю літаратурнага развіцця ў XIX ст. Задача размеркаваць паасобныя творы, якія часцей за ўсё ўзніклі адзін незалежна ад другога, часта друкаваліся праз шмат гадоў пасля з'яўлення або траплялі ў такія архівы і кнігасховішчы, дзе непатрывожаныя ляжалі спакойна многія дзесяцігоддзі, — не з'яўляецца простай. Кампазіцыя хрэстаматыі — гэта перш за ўсё спроба ўвесь літаратурны матэрыял згрупаваць паводле тых ці іншых прынцыпаў, якія вызначаюць характар гісторыка-літаратурнага развіцця. Правільнае размеркаванне матэрыялу садзейнічае яго больш глыбокаму асэнсаванню. І трэба сказаць, што ў асноўным аўтары выканалі гэтую задачу паспяхова, хаця ў паасобных выпадках, бадай, можна было знайсці і некалькі іншае, больш правільнае рашэнне.

Кніга складаецца з трох асноўных раздзелаў: «Ананімная літаратура», «Літаратура дарэформеннага часу» і «Літаратура парэформеннага саракагоддзя». Апошні раздзел распадаецца на некалькі частак: «Рэвалюцыйная публіцыстыка», «Мастацкая літаратура», «Пераклады і наследаванні». І ў кожным раздзеле ёсць творы новыя або амаль зусім невядомыя. Увядзенне іх у шырокі ўжытак значна ўзбагаціць кожнага чытача ведамі аб літаратурным жыцці ў Беларусі. Гэта датычыцца такіх вершаў, як «Пад дуду», «Ноччу ў сяле», «Хто я?», «Палякам у дзень 3-га мая», «Я клічу Вас...», твораў Яна Чачота (праўда, верш «На прыезд Адама Міцкевіча», мала вядомы нашым чытачам, без патрэбы даецца з купюрамі), рэвалюцыйнай публіцыстыкі («Пісьмо пра Беларусь» Данілы Баравіка, «Пасланне да землякоў-беларусаў» Шчырага Беларуса, «Гоман» і шмат іншых матэрыялаў). Але тут жа варта заўважыць, што некаторыя творы з раздзела «Ананімная літаратура» — скажам, тыя ж вершы «Ой, у полі вецер вые», «Хто я?», «Палякам у дзень 3-га мая», «Я клічу Вас...» — больш мэтазгодна было б аднесці да «Літаратуры парэформеннага саракагоддзя». Напісаны яны ў канцы XIX ст., а па сваёй тэматыцы і ідэйнай накіраванасці прымыкаюць за публіцыстычных твораў 80—90-х гадоў, змешчаных у апошняй частцы хрэстаматыі. Так, гэтыя вершы з'яўляюцца ананімнымі, аўтараў іх мы не ведаем, але ж мы нічога не ведаем і пра такіх пісьменнікаў, як Ігнат Мігановіч, Іяхім Тамашэвіч ці нават Фелікс Тапчэўскі, вершы якіх надрукаваны ў наступных раздзелах.

Добра, што аўтары пераклалі на беларускую мову і надрукавалі больш ці менш вядомыя, але практычна недаступныя шырокаму чытачу выказванні аб Беларусі і беларускай літаратуры Рамуальда Падбярэзскага, Адама Міцкевіча, Уладзіслава Сыракомлі, Данілы Баравіка, Шчырага Беларуса і інш. Гэта паўней, выразней акрэслівае той фон, на якім развівалася наша літаратура, паказвае пашырэнне ідэй, што сведчылі аб прабуджэнні і росце нацыянальнай самасвядомасці ў беларусаў. Шкада толькі, што ў «Хрэстаматыі» мы не знаходзім выдатнае выказванне М. А. Дабралюбава пра беларускі народ.

Хрэстаматыя дае жывое ўяўленне аб тым, як наша літаратура ў XIX стагоддзі, пускаючы першыя парасткі ў выглядзе ананімных гутарак і напаўфальклорных вершаў, ад паэтычнай апрацоўкі фальклорных матываў, вершаваных аповесцей В. Дуніна-Марцінкевіча, створаных на аснове вусна-паэтычных і літаратурных традыцый, прыйшла да пафаснай, рэалістычнай, непрымірымай да сацыяльнай крыўды паэзіі канца стагоддзя, перш за ўсё — творчасці Францішка Багушэвіча.

Матэрыялы хрэстаматыі даюць падставу зрабіць новыя вывады адносна перыядызацыі гісторыі беларускай літаратуры XIX ст. Самі аўтары прытрымліваюцца традыцыйнай, усталяванай схемы і лічаць мяжой паміж двума перыядамі рэформу 1861 г. Але па сутнасці аж

Беларуская літаратура XIX стагоддзя. Хрэстаматыя. Выдавецтва «Вышэйшая школа», Мінск, 1971.

ПАПУЛЯРЫЗАЦЫЯ І АНАЛІЗ

Сталы майстар, своеасаблівы мастак-шукальнік — такі кампазітар Д. Камінскі. Яго творчы партрэт аналітычна і жыва намаляваў музыказнаўца Л. Ауэрбах, які ўпершыню пазнаёміў чытача з багатым на творчы плён жыццём кампазітара. Важныя і цікавыя тут звесткі пра бацьку — таленавітага скрыпача (дарэчы ён быў знаёмы П. І. Чайкоўскаму), пра станаўленне юнага музыканта, які па-сапраўднаму пачаў займацца кампазіцыяй у 30 год, а раней падзяляў цікавасць да музыкі з захапленнем... чыгуначным транспартам. Яркія старонкі аб цяжкіх гадах вайны (кампазітар тады быў музычным кіраўніком мастацкага ансамбля 40-й арміі). Зразумела, самыя падрабязныя звесткі аб шматграннай дзейнасці Д. Камінскага ў Беларусі і аналіз яе.

Цэнтральнае месца ў кніжцы Л. Ауэрбаха займае разгляд найбольш значных твораў Д. Камінскага. Пры чытанні старонак адчуваецца імкненне аўтара быць «аднолькава дакладным для знаўцаў і цікавым публіцы», як некалі гаварыў М. Глінка. І часта аўтар умела спалучае размову пра тэхналогію творчасці кампазітара з выяўленнем ідэйнага, вобразнага, эмацыянальнага зместу яго музыкі. У раздзелах «Музыка для цымбал», «Творы канцэртнага жанру», «Камерна-інструментальныя жанры» і «Музыка для дзяцей і юнацтва» пераканаўча прааналізаваны многія старонкі літаратуры, створанай Д. Камінскім. Напісана гэта часцей за ўсё даходліва, грунтоўна, доказна, а стылявая яснасць робіць зразумелымі музыказнаўчыя высновы. Так, расказваючы пра музыку для беларускага аркестра народных інструментаў — «аркестра Жыновіча», Л. Ауэрбах дарэчы выкарыстоўвае форму своеасаблівай справаздачы аб канцэрце ў двух аддзяленнях, форму, якая надае ўсёй размове сапраўды папулярны характар.

Раздзел «Рысы стылю» каштоўны ў даследчых адносінах. Тут Л. Ауэрбах дзеліцца сваімі назіраннямі і характарызуе творчы почырк кампазітара, адзначае жыццярадасны тонус яго твораў, цесную сувязь з народнай музыкай. Сапраўды, Д. Камінскі мог бы з поўным правам сказаць пра сябе, што ён прыслухоўваўся да галасоў народнай творчасці і прыроды і браў напетае і падказанае імі ў аснову сваёй творчасці. Гэта адчуваеш, слухаючы яго творы і чытаючы кніжку пра іх.

На нашу думку, Л. Ауэрбах часам дае і вельмі эмпірычныя, мала абгрунтаваныя ацэнкі некаторым эксперыментальным творчым пошукам кампазітара. Напрыклад, ёсць у Д. Камінскага транскрыпцыя сюіты з балета І. Стравінскага «Вясна свяшчэнная». Зварот да гэтага твора аўтар брашуры тлумачыць тым, што Стравінскі быў для маладога кампазітара... кумірам («адным з куміраў»). Мабыць, такое тлумачэнне нельга лічыць дастатковым у аналізе дзейнасці мастака. І далейшыя разважанні пра названую транскрыпцыю таксама носяць даволі расплывісты, можна сказаць, прыблізны характар. Бо, сцвярджаючы, што Д. Камінскі «дакладна ідзе за адпаведнымі старонкамі партытуры балета», што ў яго «няма ўпрыгожваючых пасажаў, вольных кадэнцый, змены гармоніі і г. д.», аўтар не паглыбляецца ў аналіз. Мабыць, трэба было або сказаць пра тое, што такі падыход увогуле правільны і адзіна магчымы, або, наадварот, што ён сведчыць пра скаванасць Д. Камінскага ў дадзеным выпадку, бо перад ім быў «кумір».

Возьмем і такі аспект размовы: аўтар кніжкі сцвярджае, што Д. Камінскі, «увасабляючы ў сваіх творах характэрныя рысы беларускай народнай музыкі, не прайшоў міма вопыту І. Стравінскага». У якасці прыкладу называецца Канцэртная фантазія на беларускую тэму, у якой «сёе-тое пераклікаецца з музыкай балета «Пятрушка». Зразумела, гэта сёе-тое, па-першае, нельга ўспрымаць як дастаткова ясны тэрмін, а па-другое, такое сцвярджэнне спрэчнае і патрабуе доказаў. Іх якраз і нестае гэтай частцы брашуры.

Затое сапраўды абгрунтавана і ў большасці выпадкаў дакладна аналізуе Л. Ауэрбах, як мы адзначылі вышэй, творы кампазітара канцэртнага і камерна-інструментальнага жан-

Л. Ауэрбах. «Дзмітрый Камінскі». Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1970.

да васьмідзесятых гадоў літаратурнае развіццё ў Беларусі не характарызавалася ні рэзкімі паваротамі, ні карэннымі зменамі. Возьмем цэнтральную з'яву літаратурнага развіцця ў Беларусі сярэдзіны XIX ст.— творчасць В. Дуніна-Марцінкевіча. Думаецца, мы не маем надстаў штучна дзяліць яе на дзве часткі і разглядаць паасобныя творы Дуніна-Марцінкевіча ў межах розных перыядаў. Для В. Дуніна-Марцінкевіча і як для аўтара «Сялянкі» ці «Гапона», і як для аўтара камедыі «Залёты» ідэальнымі былі дваранскія нормы маралі. Дваранская «шляхетнасць» супрацьпастаўлялася і прадпрымальніцкаму ашуканству. Станоўчымі героямі для яго з'яўляліся не толькі добрасумленныя сяляне, але і «зацныя», «пачцівыя» памешчыкі. І мабыць невыпадкова ў яго не было твораў, звязаных з рэформай 1861 г., якія можна было б лічыць этапнымі.

Новы перыяд ў развіцці беларускай літаратуры XIX ст. пачынаецца ўжо ў 80-я гады, якія азнаменаваліся актывізацыяй нацыянальнага і літаратурнага руху. Ідэйна-грамадскае і літаратурнае ажыўленне 80-х гадоў, хоць яно яшчэ і не змагло набраць вельмі шырокага размаху, але ўжо характарызавалася якасна новымі рысамі, якія сваімі вытокамі звязаны з публіцыстыкай перыяду паўстання 1863 г.

Іменна ў 80—90 гады з'явіліся публіцыстычныя выступленні, якія выявілі новыя для грамадскага жыцця Беларусі ідэі, тады ж разгарнулася і літаратурная творчасць Ф. Багушэвіча.

У публіцыстычных і мастацкіх творах гэтага перыяду выяўляюцца ідэйна-грамадскія пошукі перадавой часткі інтэлігенцыі, што выйшла з беларускага народа:

Хто я?—паляк, беларус
ці ліцвін?
Бог толькі ведае праўду
адзін.
Я ж хачу працаваць увесь
век,
Каб заслужыць імя —
ЧАЛАВЕК.
(«Хто я?»)

Найбольш выразна і дакладна пра гэта сказаў Ф. Багушэвіч у «Прадмове» да «Дудкі беларускай».

Невыпадкова М. Кананіцкая, наведаўшы ў 1888 г. Беларусь, у пісьме да Т. Ленартовіча ўпэўнена сцвярджала: «Тое, што там народзіцца калісь паміж народам — гэта не будзе Польшча і Літва — а Беларусь».

Творы беларускіх пісьменнікаў той пары ўслаўлялі дзеянне, заклікалі да змагання за лепшую будучыню, будзілі грамадскае сумленне:

Я клічу Вас:
даволі, годзе
Цярпець, галеці ды маўчаці!
Пара зварушыцца з магілы,
Сабраці ўсе, што ёсць сілы —
Ланцугі цемрачы парваці
Ды вольным быці нам,
народзе!..
(«Я клічу Вас...»)

У канцы 80-х гадоў, у 1889 г., была апублікавана і паэма «Тарас на Парнасе». Да гэтага часу яшчэ жыве і нават пануе думка, быццам паэма напісана ў 1837 або ў 1843. Ад гэтага погляду не адмаўляюцца і складальнікі хрэстаматыі, хаця ў каментарыях пішуць, што некаторыя даследчыкі адносяць паэму да другой палавіны XIX ст. А між тым ёсць падставы аспрэчваць погляды складальнікаў— адносіць яе да больш позняга часу, у апошнюю чвэрць XIX стагоддзя.

Пра гэта многа гаварылася ўжо ў прадмове да кнігі «Выбраныя творы XIX і пачатку XX стагоддзяў» (1966). Пазней гэты вывад падтрымаў і М. Лазарук у кнізе «Станаўленне беларускай паэмы» (1968).

Асобна хочацца сказаць пра каментарыі да хрэстаматыі. Яны з'яўляюцца каштоўнай крыніцай звестак пра пісьменнікаў і іх творы, пра гісторыю напісання многіх вершаў, гутарак, артыкулаў, наогул — пра тыя ўмовы, у якіх развівалася беларуская літаратура XIX ст. Патрэбны, аднак, некаторыя ўдакладненні.

Адам Міцкевіч не прымаў непасрэднага ўдзелу ў паўстанні 1831 г. Выкладаў ён гісторыю славянскіх літаратур не ў Парыжскім універсітэце, а ў «Калеж дэ Франс». На стар. 291 і 292 дапушчаны памылкі у французскіх назвах, што скажае тэкст мемуараў А. Абуховіча.

У каментарыях да верша Каратынскага «Хто нашай мужыцкай мовы» замест даты нараджэння аўтара стаіць пытальнік, сам верш аднесены да твораў дарэформеннага перыяду. Тут можна ўдакладніць, што Бруна Вінцэсь Каратай-Каратынскі нарадзіўся 20 студзеня 1873 г., што верш датуецца 2 мая 1896 года (гл. кнігу А. Мальдзіса «Творчае пабрацімства», стар. 78).

У цэлым жа хрэстаматыя заслугоўвае добрых слоў. Гэта карыснае, навукова-абгрунтаванае выданне. Хрэстаматыя добра паслужыць студэнтам, настаўнікам, усім, хто цікавіцца гісторыяй нашай літаратуры.

Уладзімір КАЗБЯРУК.

раў. Добра, што аўтар узбагачае музыказнаўчы разгляд лапідарна ўведзенымі эмацыянальнымі характарыстыкамі асобных старонак музычнай літаратуры і агульнага пафасу твораў Д. Камінскага. Напрыклад, сказанае даследчыкам пра Санату для скрыпкі і фартэпіяна ля мінор мае разгорнутую аргументацыю, зразумелую і для прафесіянальнага музыканта, і для звычайнага наведвальніка канцэртаў. Аўтар пераканальны ў перадачы сваіх уражанняў ад музыкі, піша даходліва і лагічна. Такімі атрымаліся ў яго і разважанні пра Першы фартэпіянны канцэрт Д. Камінскага, які ў свой час быў падзеяй у музычным жыцці рэспублікі. На працягу ўсёй кнігі Л. Ауэрбах як бы трымае пульс на той арганічнай сувязі кампазітара з народнымі вытокамі яго творчасці, якая наогул вельмі ўласціва лепшым творам Д. Камінскага. Гэта бясспрэчная станоўчая якасць брашуры.

Ёсць у кнізе недахопы і акрамя названых вышэй. І прычына іх, на наш погляд, такая: улюбёнасць у музыку кампазітара пераходзіць часам у «неаб'ектыўнасць» у радзе ацэнак. На стар. 27 пра Другія фартэпіянны і віяланчэльны канцэрты чытаем, што яны «з'явіліся эксперыментальнымі вехамі на творчым шляху кампазітара», што «ім не хапае дзвюх важных якасцей: яркага тэматызму і індывідуальнай канцэпцыі твора». І ў гэтым жа абзацы аўтар заўважае: «Абодва канцэрты напісаны ўпэўненай рукой майстра». Супярэчлівае выказванне!..

Прыклад крытычнай недагаворанасці — аналіз Другога скрыпічнага канцэрта. Бясспрэчна, гэта яркае палатно і яго поспех у слухачоў заканамерны. Але ў канцэрце ёсць асацыяцыі з тэматызмам скрыпічнага канцэрта Кабалеўскага. У аналізе Л. Ауэрбаха пра гэта не гаворыцца. Шкада таксама, што ў кніжцы адсутнічае бібліяграфія артыкулаў пра кампазітара, няма фатаграфій.

Аднак недахопы не змяняюць агульнага станоўчага ўражання аб рабоце Л. Ауэрбаха. Папулярная серыя «Нашы кампазітары» расце. Да цікавых даследаванняў творчасці У. Алоўнікава, Л. Абеліёвіча, Г. Вагнера, Г. Цітовіча, І. Жыновіча, І. Кузняцова далучылася добрая кніжка аб Д. Камінскім.

Станіслаў МАДОРСКІ.

ФЕСТЫВАЛЬ ІНДЫЙСКІХ ФІЛЬМАЎ

Жыццесцвярджальныя індыйскія фільмы, прасякнутыя глыбінёй адлюстравання рэчаіснасці і высокім прафесіянальным майстэрствам, карыстаюцца нязменным поспехам у беларускіх гледачоў. У гэтыя дні жыхарам рэспублікі выпала новая магчымасць сустрэцца з маляўнічымі творамі кінематаграфіі Індыі. 18 жніўня ў Беларусі пачаўся фестываль фільмаў кінастудый штата Майсур, які праводзяць Дзяржаўны камітэт Савета Міністраў БССР па кінематаграфіі і Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі.

На ўрачыстае адкрыццё фестывалю ў сталічны кінатэатр «Партызан» прыбыла дэлегацыя дзеячаў кіно і прадстаўнікоў Інда-савецкага культурнага таварыства штата Майсур. Гасцей сардэчна вітаў намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па кінематаграфіі П. Б. Жукоўскі.

— Нам асабліва прыемна адзначыць, — сказаў ён, — што цяперашні кінафестываль праходзіць у памятныя для савецкага і індыйскага народаў дні — неўзабаве пасля падпісання Дагавору аб міры, дружбе і супрацоўніцтве паміж СССР і Індыяй. Гэты дагавор узнімае на новую, больш высокую ступень супрацоўніцтва паміж нашымі краінамі.

Са словам у адказ выступіў прэзідэнт Бангалурскага аддзялення Інда-савецкага культурнага таварыства штата Майсур Г. Рамакрышна. Ён расказаў аб мацнеючых сяброўскіх сувязях індыйскага народа з Савецкай краінай, азнаёміў гледачоў з праграмай фестывалю.

Індыйскія сябры прывезлі з сабой шэсць новых фільмаў. На экранах Мінска, Брэста, Жодзіна і іншых гарадоў рэспублікі будуць дэманстравацца «Абрад Геджэпуджэ», «Субашастры», «Арэлі» і іншыя карціны.

Шматлікія гледачы, якія запоўнілі залу кінатэатра, горача віталі кінарэжысёра М. В. Крышнасвамі і актрысу Калпану, якія выступілі з цёплымі словамі прывітання і дружбы да савецкага народа.

Затым адбыўся прагляд мастацкага фільма «Абрад Геджэпуджэ».

БЕЛТА.

А ЎСМЕШКА ЗАСТАЛАСЯ...

Сатырычныя малюнкі, сяброўскія шаржы М. Лісоўскага шырока вядомыя. Яны часта з'яўляліся ў часопісах «Вожык», «Маладосць», газеце «Літаратура і мастацтва», у маладзёжных газетах. М. Лісоўскі зрабіў шэраг сяброўскіх шаржаў на вядомых дзеячоў культуры Беларусі. Яго добра ведалі пісьменнікі, артысты, музыканты. Яго любілі...

Заўчасна, у самым росквіце творчасці абарвалася жыццё гэтага цікавага, самабытнага мастака.

На выстаўцы М. Лісоўскага, якая адкрылася ў памяшканні Саюза мастакоў, мінчане ўбачаць гумарыстычныя малюнкі мастака, яго станковыя гравюры, жывапісныя работы.

СЯРОЖА ЛЕПІЦЬ КАЗКУ...

Цяжка сказаць, калі перад Сярожам Тарасавым упершыню адкрыўся маляўнічы свет казак Андэрсена. Можа, з тых дзён, калі ён, ледзь навучыўшыся чытаць, адгарнуў першую старонку зборніка казак. А можа яшчэ раней, калі ён пачуў голас выдатнага артыста Мікалая Літвінава, які ўжо чвэрць стагоддзя чытае казкі Андэрсена па радыё. Яму да гэтага часу здаецца, што гэта расказвае свае незвычайныя гісторыі сын шаўца з дацкага гарадка Адэнсе.

Трэба заўважыць, што знаёмства гэта не прайшло бясследна для пяцігадовага хлапчука. І бясстрашны трубачыст, які для таго, каб паказаць сваёй пастушцы адну адзіную зорку, рынуў у чорны дымаход, і вясёлы свінапас, які горда адвярнуўся ад неразумнай прынцэсы, што на трашчотку і гарошак памяняла жывога салаўя і сапраўдную ружу, і многія іншыя непаўторныя вобразы цудоўнага казачніка не толькі запоўнілі розум уражлівага хлопчыка, але і ўладарна патрабавалі ад яго ўвасаблення ў канкрэтныя, адчувальныя формы.

Першыя фігуркі, якія ён выляпіў з пластыліна, былі героямі казак Андэрсена. Дарослыя неназойліва заахвочвалі маленькага мастака.

Сярожу пашанцавала. Калі бацькі пераканаліся, што захапленне хлопчыка трывалае, калі ўбачылі, што з часам больш асэнсаванай і выразнай становіцца кампазіцыя работ, расце ўмельства, тады паказалі работы спецыялістам і аддалі яго ў гурток юных скульптараў пры Доме піянераў. Хлопчык атрымаў магчымасць развіваць свой талент пад уважлівым кантролем мастакоў і педагогаў.

Пакуль што цяжка сказаць, у што выльецца гэтае захапленне вучня чацвёртага класа 50-й школы Мінска. У яго зараз больш як пяцьдзесят разнастайных скульптурак. Шмат якія з іх атрымалі станоўчую ацэнку знаўцаў. Калі Сярожа быў яшчэ ў першым класе, яго работа «Космас» на конкурсе творчасці вучняў пачатковых класаў атрымала адно з першых месц.

А. ГАНЧАРОЎ.

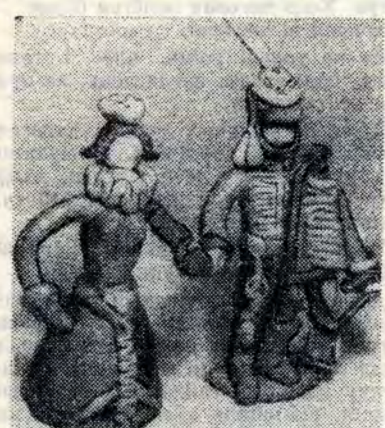

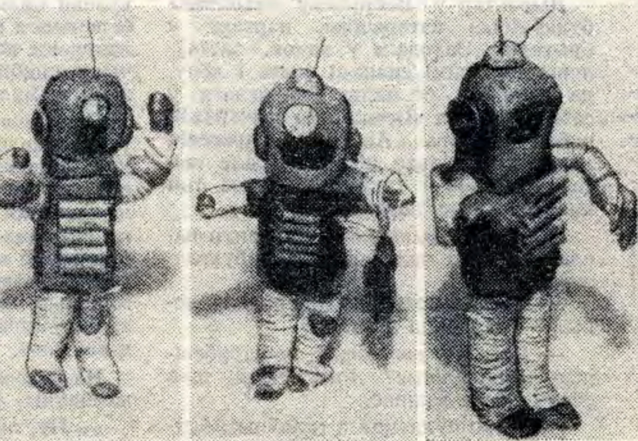

ЧАЛАВЕК У ВІРЫ ВАЙНЫ

ГЕНАДЗЬ АЎСЯНІКАЎ У СПЕКТАКЛІ «ТРЫБУНАЛ» АКАДЭМІЧНАГА ТЭАТРА імя Я. КУПАЛЫ

Фота А. КАЛЯДЫ.

ПЕРШЫ ВЫХАД. Гэтага карыкатурна-нязграбнага мужычка нібы ўнесла нейкая сіла. Гэта нават не выхад, а амаль танец, фантасмагорыя. Здавалася, яшчэ хвіліна — і гэтыя недарэчныя, нават блазенскія рухі раптам набудуць асэнсаваную веліч. Яшчэ хвіліна — і гэтыя рукі, якія бесталкова мітусяцца, не ведаючы, куды сябе падзець, раптам абернуцца ў крылы. Ён яшчэ не сказаў ніводнага слова, а ўжо стала зразумела — чалавек усё сваё жыццё быў аб'ектам смеху, як дзед Шчукар. І цяпер ён смешны... хоць ім валодае нешта сур'ёзнае, і сэрца яго заходзіцца ад радасці і ад страху... Ён цвярозы, але выглядае, быццам напіўся так, як гэтага яму вельмі даўно хацелася: усе яго паводзіны — толькі крывое люстэрка таго новага, што нарадзілася ў ім. Задыхаючыся, шпурнуў на зямлю свой картузік: «Мяне толькі што прызначылі старастам...»

У хвацкай гэтай бестурботнасці ўсё так празмерна падкрэслена, што разумееш адразу ж: ён вельмі занепакоены — як успрыме навіну сям'я.

Ні жонка, ні сын, ні нявестка — ніхто не паверыў Цярэшкавым словам: і таму, што любяць яго, і таму, што не прывыклі прымаць яго ўсур'ёз. Нават блізкім ён здаецца вартым толькі на тое, каб пасвіць кароў, пладзіць дзяцей, ды пакорліва падначальвацца жонцы. Жонка ператварае яго словы ў прычыну для азартнага тэатралізаванага жарту, — і вось яна ўжо плыве ў раздольнай «Мяцеліцы», выліваючы сваю неўтаймаваную жыццярадаснасць і паўнату жыцця. Вось яна задзірае яму сарочку і чухае, і гладзіць жывот, прыгаворваючы: «Ён будзе есці з карыта, а я для апетыту яму пад пузам буду шкрабаць». Муж падатліва і крышку хітраквата — саўдзельнічае ў гэтай гульні. Ён радуецца гэтым, быць можа, апошнім імгненнем свету і шчасця, як чалавек, для якога жыць у душэўнай згодзе з блізкімі, важней за ўсё.

Вось-вось павінны прыйсці «на частаванне» нямецкі камендант і начальнік раённай паліцыі Сырадоеў. Цярэшка вымушаны вярнуцца сам і вярнуць на зямлю жонку: «Ну-ну, баба, даволі дурыкі строіць». Ён спрабуе неяк надаць сабе значнасць і безапеляцыйнасць «главы сям'і». Для сям'і ж гэта настолькі неправадападобна, што ўсе яго блізкія — нібы і не было доўгіх гадоў разам — адразу раптам верацЬ: ён стаў старастам. Здраднікам. У хапочах жонка хапаецца за сродак, якім часам вучаць дзяцей: яна пагражае адлупцаваць мужа. І тут адбываецца нешта, амаль неверагоднае ў сваёй праўдзе: ён сам падстаўляе спіну... Ва ўсім гэтым — гатоўнасць, пачуццё віны, нават раптоўнае аблягчэнне... Усё мінулае гэтага бедалагі раскрываецца тут перад намі. Так, ён «маленькі чалавек» — такім яго зрабілі жыццё, любімая ім сям'я і яго ўласная прывычка да таго, што ён «маленькі». Ён прызвычаіўся падначальвацца, цярпець. І ў гэты момант гатовы да прыніжэння.

Артыст Г. Аўсянікаў у першым акце раскрывае нам, як бясконца цяжка наогул і, у прыватнасці, Калабку перастаць быць «маленькім чалавекам».

У сцэне з гасцямі ягоны Цярэшка хоча толькі аднаго—пераканаць. Пераканаць абодвух фашыстаў, што ён бяскрыўдны дзівак, заўзяты не па розуме, і будзе іх пакорлівай марыянеткай: вось, маўляў я які — недацёпа і блазан гарохавы. Але, падатлівы недацёпа і старанны блазан. Пераканаць родных, што ён толькі марочыць фашыстаў і мае зусім не карыслівыя намеры. Пераканаць, каб утрымаць і жонку, і сына ад слоў і дзеянняў, якія загубілі б іх. Пераканаць сябе ў тым, што ён хоча і павінен і далей іграць сваю ролю, альбо ў тым, што ў імя сям'і і ўласнага жыцця ён абавязаны адступіць, вярнуцца ў «свой куток».

Яму першы раз даводзіцца дзейнічаць з такім страхам для сябе і блізкіх, з такім напружаннем усіх сіл, з такой смяротнай адказнасцю, калі самая малая паўза здаецца правалам і пагібеллю. І можа таму новыя думкі і пачуцці ўзнікаюць у яго душы, менавіта ў гэтыя хвіліны, тут жа, у нас на вачах, і патрабуюць ад Цярэшкі тут жа, зараз жа асэнсаваць іх. Не выпадкова Г. Аўсянікаў свой «даклад» звароочвае нібы ў глядзельную залу. «Хто такі ёсць я? Ну? Хто? Народ? Раз пайшла вайна народная — значыць, народ і ёсць галоўны гвозд! Значыць, куды я кітнуся — там і поўная перамога. Таму як я сваёй мазолістай рукой — апора, падпорка, адным словам — гвозд і ніякіх гваздоў!..» Ён адрасуецца да жонкі і сына: зразумейце, я з вамі, я ваш. Але гэта і зварот да самога сябе, да нейкага пачуцця вышэйшай праўды, якое ён, напэўна, упершыню шукае ўнутры сябе: што ж гэта выходзіць?.. Значыць, ад мяне, ад Цярэшкі, залежыць так многа...

Толькі фашысты пайшлі, жонка пасылае Валодзьку за яго замужнімі сёстрамі. Усе пяцёра, уся сям'я ад імя свайго і братоў, мужоў і сыноў, якія пайшлі ў Чырвоную Армію, патрабуюць ад Цярэшкі, каб ён адмовіўся быць старастам, інакш ён будзе пакараны, спалены ці ўтоплены імі, як здраднік. Спачатку Цярэшка, як гэта паказвае Г. Аўсянікаў, не верыць, што яму на самай справе пагражае смерць ад жонкі і дзяцей, што самыя блізкія людзі бачаць толькі факт яго згоды стаць старастам. Вось чаму, нават выслухаўшы прысуд, ён сядзіць на зэдліку і махае нагой, іранічна заўважаючы: «Нешта ж вельмі скоры і кароткі суд...» І толькі, калі яго сілай запіхваюць у мяшок і збіраюцца валачы ў праламку, Цярэшка спалохаўся. Адна справа — адважыцца на смяротную рызыку наперадзе, зусім іншая — адчуць, як вада сыходзіцца над тваёй галавой... Зараз, як ніколі, Цярэшка блізкі да капітуляцыі, яшчэ трошкі — і, здаецца, ён залементуе: «Я больш не буду!» Але Надзя ў акно заўважыла Сырадоева, які ідзе да іх, гэта выратоўвае Цярэшку...

З пачатку другога акта наша адчуванне гледача, што Цярэшка стаў старастам толькі дзеля таго, каб змагацца з фашыстамі, пераходзіць ужо ў канчатковую ўпэўненасць. Сумненне, чаканне, уступіць ён сям'і, ці не, становіцца пераконаннем — не, не ўступіць. У мяшку Цярэшка—Аўсянікаў унутрана вызваляецца: у гэтым цовым Цярэшку канчаткова знікае маленькі чалавек, і нават любоў да сям'і, нават страх смерці не прымусяць яго адмовіцца ад Справы, якой ён, нарэшце, і сам стаў упоравень. Новае чаканне, новая загадка становяцца «дэтэктыўным манком» спачатку другога акта: чаму ён маўчыць? чаму не раскажа сям'і? Няўжо ён так і будзе маўчаць?

Камічны элемент у ігры Г. Аўсянікава тут служыць сродкам для выяўлення гераічнага, для цнатлівага самараскрыцця вызваленай душы, для сцвярджэння чалавечай годнасці, набытай веры ў сябе.

(Заканчэнне. Пачатак на 3-й стар.)

СПЯКОТНЫ ЖНІВЕНЬ

канкома ў загадчыка фермы.—Прасам пройдзецеся па кромках, вось вам і труба, нарэжце ў ёй акенцаў, працягніце праз памяшканне і ганіце паветра. Хоць часовая палёгка будзе. І гарачыня ж часовая.

Ён не толькі раіць, але і гаворыць, калі заедзе паглядзець, як працуе вентыляцыя.

Едзем па пыльных лясных дарогах. Абвяў багун і чарнічнік, ні мухамораў, ні паганак у лесе. Сухата. Анатоль Сяргеевіч успамінае, колькі тут летась было баравікоў.

— Нічога, на цёплую зямлю ўвалле добры дождж, вырастуць і сёлета.

Абапал дарогі асушаныя тарфянікі. У канавах—ні кроплі вады, гарачы ветрык гоніць над полем руды пыл. Каля лесу сакочуць камбайны, каля шляху павольна гайдаюцца вусатыя ячмяні, шамацяць аўсы і доўгае калоссе запалавелай пшаніцы. Наперадзе бялеюць двухпавярховыя дамы, сады ўсыпаны яблыкамі, аж гнуцца падпоры. На арцы—буйныя літары: «Саўгас «Арэса». Праслаўлены палескі саўгас, узнагароджаны ордэнам Кастрычніцкай рэвалюцыі, узначальвае Герой Сацыялістычнай Працы, дэпутат Вярхоўнага Савета рэспублікі І. Вараб'ёў.

На дарожных указальніках засталіся назвы колішніх вёсак Загалле, Ляскавічы, Забалацце. З маленства памятаю, што тут былі нямераныя, непраходныя балоты. Кожнае лета ў Загалле цягнуліся бясконцыя абозы маіх землякоў з Глуска касіць сена. Ехалі сем'ямі, тыднямі жылі ў буданах, пакуль не настагуюць на ўсю зіму. Потым да самых грамніц траляваілі і вазілі з-за свету загальскае сена і расказвалі былі і небылі пра дзікі балотны край. Уздоўж брукаванай вуліцы за гонкімі ліпамі і таполямі школа-дзесяцігодка, насупраць аптэка, клуб, магазіны, дзіцячы сад, зграбныя домікі рабочых саўгаса—вялікі сучасны гарадок з мноствам тэлевізійных антэн. У кветніках расцвілі вяргіні,—значыць ужо недзе недалёка восень.

Анатоль Сяргеевіч арыентуецца не толькі ў кожнай вёсцы, не толькі на фермах, ён ведае кожнае поле, кожны ток і, не заязджаючы ў кантору, адразу «газуе» ў брыгады да камбайнераў або на ферму. У «Арэсе» прастойвае адзін АВМ. Ток завалены збожжам.

— Чаму?—пытаецца старшыня.

— Няма людзей, вось і стаіць,—спакойна адказвае даўно пяголены механік.

Цяпер ужо хочаш не хочаш, трэба ехаць у кантору. Там прахалода і спакой: патрэскваюць арыфмометры, з доўгімі паўзамі ляскаюць лічыльнікі, дзябёлы рахункавод акуратна складае і падшывае дакументы за мінулы квартал.

Дырэктар у Бабруйску «выбівае» будаўнічыя матэрыялы, парторг у брыгадах. Заходзім у пакой, застаўлены ўзорнымі снапамі жыта і лёну, да маладога, не надта ўпэўненага ў сабе агранома Лісюка. Ён вычэрчвае нейкі графік. Анатоль Сяргеевіч ледзь стрымлівае абурэнне, але пытае спакойна і тактоўна. Адказ той жа: «не хапае людзей».

Старшыня выканкома прапануе паслаць на ток чалавек пяць з бухгалтэрыі.

— Не маю права, не мне падначаленыя,—мыляецца аграном.

— Яны ж у вас, можа, не зарубежныя спецыялісты? Разумеюць, што сёння самае важнае.

І сам дамаўляецца з галоўным бухгалтарам. Усе добра ведаюць, што апарат райкома і райвыканкома ў апошнія дні пайшоў на такі, на сціртаванне саломы, на адгрузку хлеба дзяржаве. Можа толькі не хапае на дзвярах раённых устаноў запіскі, якую некалі тут вывешвалі рудабельскія камісары, з адной толькі розніцай: «Усе пайшлі на **збожжавы** фронт». Тут на кожнай пасадзе працуюць сялянскія дзеці. Яны з маленства засвоілі цану кожнай гадзіны на жніве. Таму рабочы дзень у кіраўнікоў раёна пачынаецца ў 6 гадзін раніцы, а канчаецца ніхто і сам дакладна не ведае калі.

Зноў пыліць дарога паўз засмяглыя канавы на тарфяніках. А на іх нейкая дзіўная цераспалосіца: загончык ячменю, загончык жыта, пшаніцы, бульбы, авёс то зялёны, то зусім пабялелы. І жнуць жанчыны сярпамі.

— Што гэта?—здзіўляюся я.

Анатоль Сяргеевіч загадкава ўсміхаецца:

— Зараз пабачым.—Пераскокваем праз хісткую грэбельку, імчымся па вузкай палявой дарозе да невялікага беленькага вагончыка. Тры немаладыя жанчыны жнуць па вузенькаму загончыку, падбіраюць усё да каласка і вяжуць у маленькія снапочкі.

Павіталіся, глядзім на работу, якую ўжо нідзе не ўбачыш на нашых палях: спрытна ходзіць серп, а калі скручваецца перавясла, ён паблісквае на сагнутай паясніцы. Снапок да снапка ставіцца ў маленькія бабачкі. Цяпер аж не верыцца, што не так даўно ўсё жытнёвае бязмежжа абыходзіў маленькі сярпок, трашчалі спіны, пот заліваў вочы, жнеўнік да крыві працінаў ногі.

На ўзлессі адзін за адным плывуць камбайны. Кантраст відавочны.

— Ну, як справы?—пытаецца старшыня.

— І справа і злева смаліць,—жартуе немаладая кабета.—Не інакш вы ўжо і бога прынялі ў камуністы, што так годзіць на жніво. Онь зірніце, якая ў нас сёлета «Ленінградка». А «Астор» дае на 8 цэнтнераў больш за «Надзейнага».

Пшаніца, яшчэ з зелянцою, роўная, як пастрыжаная, кантовыя каласы вялікія і буйныя, побач густы ячмень аж палёг.

Гэты лежань нам не трэба,—гаворыць жанчына.—Не даспелы ўжо кладзецца покатам. А вунь за тым загончыкам зірніце літоўскае жыта «Камбайняй», можа нават лепшае за «Белту».

На ўзмежку падыходзіць невысокі ў прапацелай каўбойцы і ў запыленым капелюшы мужчына. У твары ёсць нешта птушынае, зоркае і затоенае.

— Ён і ёсць гаспадар гэтага поля — галоўны аграном сорта-доследнага ўчастка Андрэй Міхеевіч Кручкоў. Мы ідзем па вузенькіх сцяжынах паўз палеткі самых розных гатункаў азіміны і ярыны. 140 гектараў займае вопытнае поле. Андрэй Міхеевіч, як па пісаным, расказвае гісторыю кожнага загончыка, памятае, калі ён пасеяны, чым і калі падкормлены, называе гатункі, ураджайнасць, ступень палягання.

— А з гэтага нічога не будзе на нашых тарфяніках,—паказвае на палеглы ячмень.

Анатоль Сяргеевіч просіць падрыхтаваць рэкамендацыі для калгасаў і саўгасаў раёна на будучы год.

Развіталіся. Андрэй Міхеевіч асядлаў матацыкл і знік за сцяною рослай пшаніцы. Мы зноў трасемся ў газіку па лясных і палявых дарогах у калгас «Зара». Там студэнцкі будаўнічы атрад з літаратурна-музычнага факультэта Мінскага педінстытута імя Горкага будуе два чатырохкватэрныя дамы. Па дарозе ў «Зару» на хвілін-

Сцэна Цярэшкі з жонкай — свята тэатра і свята сапраўднай чалавечнасці. Акцёр раскрывае тут усю тую здольнасць да самазабыцця, усё тое імкненне да разумення і давер'я, увесь дар спагады і спачування, якія скрыты ў любым чалавечым сэрцы, але якія выліваюцца вонкі толькі тады, калі ты перастаеш лічыць сам сябе «маленькім чалавекам». Аўсянікаў так іграе ўсю гэту сцэну, што ты адчуваеш: не толькі са страху, не толькі выратоўваючы сябе, адкрывае Цярэшка жонцы сваю тайну — што ён хавае параненага сакратара райкома і што стаць старастам даручылі яму партызаны.

Жонка ідзе праверыць, ці праўда гэта, а Цярэшка ўпрошвае дзяцей — кожнага паасобку, — вызваліць яго з мяшка. Чаму ён робіць гэта? І чаму маўчыць, а не раскрываецца ім? Самым простым і вельмі эфектыўным выхадам было б разыграць «праверку»: маўляў, ён выпрабоўвае іх пачуццё да сябе і іх патрыятызм. Але які бы тады бессардэчным быў для нас герой... Цярэшка—Аўсянікаў просіць вызваліць яго з мяшка таму, што яму на самай справе дрэнна, фізічна непрыемна. Ён гаворыць з дзецьмі таму, што ён больш не мае сілы пакутаваць моўчкі і ў адзіноце. Ён гаворыць з кожным паасобку таму, што зараз яму — як ніколі — трэба слова любві або хоць спачування. Больш за ўсё яму патрэбна чалавечае давер'е не пасля таго, як усё будзе зразумела, а—да таго.

Сам ён, Цярэшка Г. Аўсянікава (як гэта і напісана А. Макаёнкам у п'есе), чамусьці не заўважае таго, што не давярае блізкім. Так, зразумела, ён хавае сваю тайну з боязі за справу і за сям'ю: разнеслі ж у суседняй вёсцы, што ў адным доме хаваюць партызанскага камандзіра, і паліцаі спалілі жывымі і старых і малых. Да таго ж жалезная ўмова канспірацыі — нікому нельга адкрыцца, нават блізкім.

І Валодзька, гэты крышачку больш дарослы Паўлік Марозаў, узрушаны тым, што маці выпусціла на волю бацьку-здрадніка, падрывае камендатуру і разам з сабой фашыстаў... Цярэшка падае на калені, узняўшы рукі ўгору і заходзіцца ў крыку: «Сын! С-ы-ын мо-ой! В-а-лодзь-ка-аа-а-а!!!» Такім ён і застаецца ў памяці: «маленькі чалавек», які здолеў стаць сапраўдным, здолеў пераадолець усе выпрабаванні, але трагедыйна вялікім коштам.

Праўда пачуцця глыбокага і трапяткога раскрыта артыстам у складанейшым жанры — у трагікамедыі.

К. ХАДЗЕЕЎ.

РУПНЫ ПАМОЧНІК...

НАША РАЗМОВА — пра вучэбнае тэлебачанне. У школе да яго ўжо прызвычаіліся, яно стала крышку нібыта і будзённым, звычайным...

...Раніцай, тры разы на тыдзень — па аўторках, серадах і пятніцах, — у класах загараюцца блакітныя экраны тэлевізараў. Дыктар ці вядучы (ён жа і аўтар) вітаецца з дзецьмі — і пачынаецца перадача.

«Мы вам раскажам сёння...», — кажуць па звычцы вядучыя. А на самой справе «раскажам» — гэта значыць пакажам. Пакажам непраходныя джунглі Афрыкі з іх незвычайнымі насельнікамі, неабдымныя далягляды Сібіры з яе новабудоўлямі і, безумоўна ж, прасторы роднай Беларусі. Пакажам сцэны са спектакляў, прапануем у выкананні майстроў мастацкага слова і вядомых артыстаў узоры нашай паэзіі, зірнем з дапамогай мультыплікацыі ў таямніцы самых складаных фізічных з'яў, пабываем у лабараторыях вучоных, у музеях, на выстаўках... Ды ці мала дзе можа пабываць тэлебачанне! Тэлебачанне можа ўсё...

«Дзіўна, — піша васьмікласніца 9-й сярэдняй школы горада Мінска Н. Лысуха ў сваім водгуку на перадачу «Лірыка Максіма Багдановіча», якую вёў Алег Лойка, — калі я чытала сама вершы Багдановіча, я іх так не адчувала, як адчула іх у выкананні артыстаў Барыса Барысёнка і Ліліі Давідовіч. Слухаеш іх, і перад табой паўстае і сам паэт, і наш родны край: лясы, палі, бары, цёплы вечар. Гэтаму ўяўленню спрыяе і музычнае суправаджэнне, якое так сугучна паэтавай лірыцы. Усё разам — цікавы, абаяльны і непасрэдны вядучы, выдатнае чытанне вершаў, музыка нібы нанова адкрылі нам паэта».

Гэта водгук школьніцы.

Такой жа думкі пра вучэбнае тэлебачанне і настаўнікі. Яны называюць яго сваім рупным памочнікам.

Яшчэ б! На ўрок адразу прыйшлі музыка, кіно, тэатр. Загаварылі з экрана з дзецьмі журналісты, паэты, пісьменнікі, мастакі, літаратуразнаўцы, вучоныя. З пісьменнікаў, напрыклад, апрача Алега Лойкі, па вучэбным тэлебачанні выступалі Рыгор Шкраба, Вячаслаў Рагойша, Генадзь Тумас, з мастацтвазнаўцаў — Анатоль Сабалеўскі, Арсен Лабовіч і іншыя.

Сёлета пагадзіўся для рэдакцыі вучэбных перадач напісаць два сцэнарыі (пра Кузьму Чорнага і па «Новай зямлі» Якуба Коласа) Алесь Адамовіч. І гэта вельмі цешыць. Цімкавіцкія настаўнікі расказваюць, што іх выхаванцы за некалькі дзён напамінаюць сваім выкладчыкам (хаця тыя і без іх ведаюць), што па такой і такой тэме будзе перадача.

Сёння практычна тэлевізійныя навучальныя перадачы слухаюць, як сведчаць у Міністэрстве асветы, усе сярэднія школы і каля 80 працэнтаў васьмігадовых. І гэта, безумоўна, значны поспех вучэбнага тэлебачання.

Разам з тым, у навучальнага тэлебачання яшчэ шмат нявырашаных пытанняў.

Беларускае вучэбнае тэлебачанне яшчэ зусім маладое. Яму ўсяго якія тры гады. Яно яшчэ само вучыцца, спрабуе, эксперыментуе. Мае яно патрэбу і ў падтрымцы. Асабліва вялікая патрэба ў цікавых аўтарах - сцэнарыстах, аўтарах - расказчыках. Таму вучэбнае тэлебачанне спадзяецца, што з часам яшчэ больш пісьменнікаў, мастакоў, дзеячоў культуры, артыстаў, вучоных будзе прымаць удзел у арганізацыі яго перадач.

...Сёлета Беларускае вучэбнае тэлебачанне ўступае ў чацвёрты год сваёй дзейнасці. Сто чатыры перадачы (з іх больш за дваццаць па літаратуры) пакажа яно непасрэдна на ўроках. Першая з іх пачнецца, як звычайна, трэцяга верасня ў дзевяць гадзін раніцы. Прагучаць пазыўныя Беларускага тэлебачання, затым — пазыўныя вучэбнага вяшчання, з'явіцца дыктар Уладзімір Шаліхін і ўрачыста скажа:

— Добрай раніцы, дзеці! Вучэбнае тэлебачанне віншуе вас з пачаткам навучальнага года і пачынае сваё вяшчанне. Сёння мы вам раскажам пра беларускую народную песню...

І на экране пачнецца цуд — шчырая, хвалюючая сустрэча з нашай роднай песняй.

Ул. СОДАЛЬ.

ПАСТУХ.

Фотаэцюд А. ГЛІНСКАГА.

ку заскочылі ў прамкамбінат, і Анатоль Сяргеевіч дамовіўся з дырэктарам Хадаковым, каб ён пазычыў калгасу аконныя перамычкі. Нельга, каб спынілася работа і прастойвалі студэнты.

Сінеюць маладыя хвойнікі, пыліць дарога, па тэлеграфных правадах нерухома сядзяць шызаваронкі. Наперадзе і за намі грузавікі вязуць збожжа на Светлагорск і Калінкавічы.

На будоўлі нікога няма. Ляжаць кельмы, закарэлыя брызентавыя рукавіцы, у пазах яшчэ не застыў раствор.

— Яны на абедзе,—падбягае да нас хлапчаня з аблупленым кірпатым носікам і зусім белаю грыўкаю.

У канцы сяла каля водаразборнай калонкі палошчуцца загарэлыя, у шортах, плаўках, закасаных спартыўных штанах хлопцы і дзяўчаты. Над дзвярыма вялікага дома прыгожа выпісаная шыльда: «Студэнцкі будаўнічы атрад «Ліра-71». Тут жывуць студэнты. На другім доме напісана: «Карчма «Цялячая вожка».

Як тут гатуюць, пабачым, а што жывуць весела і дружна, відаць адразу. А праца ў кожнага навідавоку — два дамы дабіраюцца пад кроквы.

Падыходзіць высокі, даўно не стрыжаны хлапец. Без кашулі, у закасаных злінялых майтках, спіна, як даспелы каштан.

— Камандзір атрада Генадзь Пустаход,—працягвае ён шырокую цвёрдую далонь і расказвае,—у самую спёку адпачываем, а працуем з досвітку да змяркання. Не так смаліць. Нас 23 чалавекі, але за месяц сёетое паспелі. Галоўнае, многаму навучыліся. Ніхто раней кельму ў руках не трымаў, а цяпер, калі што, на любую будоўлю возьмуць. І зарабілі за месяц рублёў па 150, а наперадзе яшчэ месяц. Да 25 жніўня думаем накрыць абодва дамы.

Як харчуемся, пытаецеся? Ад'еліся на цяляціне, адпіліся на сырадоі, загарэлі, падужэлі, характары кожнага раскрыліся.

Атрад «Ліра» за месяц даў сем канцэртаў у брыгадах і ў суседніх калгасах. А вечарамі да студэнцкага інтэрната сыходзіцца ледзь не ўся вёска патанцаваць, паслухаць музыку.

Тым часам Анатоль Сяргеевіч адшукаў старшыню калгаса таварыша Касько і перадаў, каб сёння ж забраў у промкамбінаце перамычкі для абодвых дамоў.

Толькі надвячоркам успомнілі, што так і не паспелі нідзе паабедаць, затое апусцела скрынка з яблыкамі, якія з раніцы назапасіў Анатоль Сяргеевіч. Ад спёкі і пылу смыліць усё цела, палаюць шчокі. Паварочваем да Пцічы. Вялікае малінавае сонца павісла над борам. На ўзбярэжжы яшчэ зялёны і сакаўны алешнік, рэчка прапахла смародзінай і аерам. Спыняемся на высокім беразе пад дубамі. Там ужо нас чакае Уладзімір Іванавіч Драздоў. Ён трохі раней аб'ехаў сваю зону і цяпер кіраўнікі раёна абменьваюцца ўражаннямі, расказваюць, дзе колькі зжата і намалочана, застагавана, падсушана і здадзена дзяржаве. Лічбы, прозвішчы брыгадзіраў і камбайнераў—усё трымаецца ў памяці сакратара райкома. Адразу дамаўляюцца, што рабіць заўтра. Дзелавая нарада працягваецца і ў чыстых хвалях абмялелай Пцічы.

Над лукавінаю сцелецца дымок. Уладзімір Іванавіч гукае:

— Рыгор Кірылавіч, гэта вы-ы?

— О-го-го-о!—азываецца нехта з кустоў. На бераг выходзіць высокі зусім белы дзед і махае, каб ішлі да яго.

— Ну і няўрымслівы стары. Дня не ўседзіць без работы,—расказвае Анатоль Сяргеевіч.—Семдзесят пяць гадоў, а сёлета накасіў саўгасу дзве з палавінаю тоны сена. Ніхто не прасіў. Сам прыйшоў, заняў дзялянку і паставіў стагі, як лялькі. А кожны вечар на рыбе. Глядзіць, каб ніхто вогнішча не пакінуў, каб браканьер не нашкодзіў. Хадзем. Мабыць, нешта ёсць, калі кліча.

Над цяпельцам у закураным казанку пабульквае духмяная іскрыстая юшка. Дзед вітаецца і паварочвае да кожнага галаву. Відаць, не дачувае. Над скроняю глыбокі даўні шрам.

— А хто вы будзеце? Можа з Гомля?

Я называю сябе.

— Онь яно хто! Ці не вы пра нашых рудабельцаў пісалі і ў радзіве гаварылі? А як жа, чытаў. Трохі так, а трохі... і не так яно было. Усіх ведаў. Важнецкія хлопцы, я вам скажу, былі. Ідзейныя да канца. Цягаўся і я за імі. У тую і ў гэтую вайну от та-ак наваяваўся. Двух сыноў германец, каб ён на тым свеце выпруцянеў, пракаўтнуў. Большы на Ленінградскім хронце галоўку склаў, меншы тут, у атрадзе Ветрава загінуў. Пра яго і ў кніжцы напісана і картачка прапячатана. Сахоўскі хвамілія. Можа чулі? У нашым музеі, кажуць, тая кніжка стаіць, ды ўсё няма калі схадзіць паглядзець.

А я ў самым пачатку вайны на Заходнім Бугу от еты вордзен палучыў,—і ён дакрануўся да глыбокай ямкі на галаве.

— Не спадзяваўся ўжо, што белы свет і сваю Бубнаўку з Улітаю пабачу. Ужо і месца пад дубам нагледзеў, папрасіў таварыша, каб галавою на ўсход паклаў: усё бліжэй да радні. Аж трасцу—вылузаўся такі ад смерці. Цяпер у мяне такая анергія, што хварэць няма калі.

Рыгор Кірылавіч паспытаў юшку, зняў з сошак казанок:

— Бяда толькі, што лыжак на ўсіх няма.

Запаслівы райкомаўскі шафёр прынёс два пластмасавыя кубачкі, апаласнуў у малінавай ад вечаровага сонца вадзе. Паселі на зараселым грудку. Датлела вогнішча, за ракою журботна кігікаў драч. Апякаючыся, пілі крута наперчаную юшку, а Рыгор Кірылавіч усё расказваў:

— Вярнуўся дадому. Пуста. Усё прыслухваўся, ці не пастукае каторы. І цяпер часам вярзецца, што нехта намацвае клямку.

А мая Уліта пасля блакады ўзяла гадаванца. З год дзіцятку было. Знайшлі пакутнічка на балоце, каля Буднава. Так і гадавалі за сына. Вывучылі на трактарыста, у армію выправілі. Старая ў кожнае пісьмо старалася пяцёрку ўсунуць. А я кажу: «Больш за два рублі не кладзі, каб на паўлітра не хапіла, а то з «губы» не вылезе хлопец».

Пакуль служыў, хату яму паставіў. Прыйшоў, ажаніўся. Тры дні вяселле гулялі. Пажыў трохі пры нас, ды жончына радня перацягнула. Хата цяпер пустуе, і мы круглымі сіратамі асталіся.

Рыгор Кірылавіч горка ўсміхнуўся і прызнаўся:

— Ведаю, што часам сюды ахалонуцца прыяжджаеце, от і цікую, каб трохі душу адвесці. Бліжэй за вас і радні ў мяне нікога няма. Я ўсю жысць за ідзею стаяў, і на вайне і ў калгасе. Лічыце, чысты камуніст, хоць і без кніжкі. Вы ўжо выбачайце, калі што не так.

Змеркла. Над рэчкаю паплыў лёгкі туманок.

— Можа ў мяне б заначавалі? Хата пустая,—прапанаваў Рыгор Кірылавіч.

— А колькі адсюль да Бубнаўкі?—пацікавіўся я.

— На машыне кіламетры са два, а пехатою ўсе чатыры будзе.

Ён вышараваў асакою казанок, схаваў разам з вудамі за кусты і пачаў збірацца. Сакратар райкома пасадзіў старога ў машыну і павёз у Бубнаўку, а мы палявымі дарогамі вярталіся назад у райцэнтр. У прыціхлых палях месяц заліваў блакітным святлом стагі і спыненыя камбайны, мільгалі агні далёкіх і блізкіх вёсак, па гасцінцы гулі і рэзалі фарамі ноч грузавікі, з такоў пахла хлебам.

Канчаўся яшчэ адзін спякотны жнівеньскі дзень.

МУЗЕЙ— МУЗЕЮ

І. ЗАГРЫШАЎ,
намеснік дырэктара Дзяржаўнага музея БССР

ЯШЧЭ ЗУСІМ нядаўна, калі гутарка заходзіла аб музеях, можна было пачуць скептычнае пытанне: «А што яны там асаблівага робяць?» Ік лічылі за нейкія пабочныя ўстановы, асабліва музеі раённага звяна, і дзейнасць гэтых музеяў трымалася больш на энтузіязме аматараў, чым на ўвазе афіцыйных органаў. Сёння пытанне — «А што ён робіць, музей?» — прагучыць як недарэчнасць і, нават, неадукаванасць. У музей звяртаюцца за дапамогай савецкія, партыйныя і камсамольскія органы, на музей абапіраюцца ў ідэалагічнай і культурна-масавай, выхаваўчай рабоце. Рэдка якія мерапрыемствы праходзяць без удзелу музея.

Паваротным момантам у рабоце музеяў сталі пастанова ЦК КПСС 1964 года «Аб павышэнні ролі музеяў у камуністычным выхаванні працоўных» і пастанова Савета Міністраў СССР 1965 года «Аб музейным фондзе СССР», якія развівалі ленінскі прынцып музейнага будаўніцтва як арганічнай часткі палітыка-выхаваўчай работы партыі. Вялікую ролю ў жыцці беларускіх музеяў адыграла пастанова ЦК КПБ 1966 года «Аб далейшай рабоце па ўвекавечанні гераічных подзвігаў савецкіх людзей у перыяд Вялікай Айчыннай вайны».

Увага, якую надаюць партыйныя і савецкія органы рабоце музеяў, прывяла да шырокага росту ініцыятывы, стварэння шырокай сеткі новых музеяў — музеяў баявой і працоўнай славы.

Зараз у рэспубліцы налічваецца 47 музеяў сістэмы Міністэрства культуры БССР. Амаль усе яны маюць здавальняючую матэрыяльную базу, экспазіцыі іх аформлены згодна метадычных і эстэтычных патрабаванняў. Крытэрыем ацэнкі работы сённяшніх музеяў з'яўляецца наведвальнік. Зараз каля 3 млн. чалавек штогод наведвае музеі Беларусі. Гэта ў 2,5 раза больш, чым у 1963 годзе. Па наведванні музеяў Беларуская ССР стаіць на трэцім месцы ў краіне.

Усё гэта радуе музейных работнікаў. Аднак павышэнне ўвагі грамадскасці да музеяў накладвае на іх і асобую адказнасць. Цяпер кожны з іх не можа працаваць сам па сабе, без узгаднення з работай іншых музеяў, без абмену вопытам і ўзаемнага абагачэння.

МЕТАДЫЧНЫМ цэнтрам музейнай работы рэспублікі выступае Дзяржаўны музей Беларускай ССР — буйнейшае сховішча помнікаў матэрыяльнай і духоўнай культуры беларускага народа. Сваю кіруючую ролю Дзяржаўны музей ажыццяўляе праз метадычны аддзел і навукова-экспазіцыйныя аддзелы.

Калі заходзіць гутарка аб кіраўніцтве раённымі і народнымі музеямі з боку Дзяржаўнага музея БССР, трэба мець на ўвазе, што гэта кіраўніцтва не носіць ніякага юрыдычнага характару, што нашы ўказанні маюць толькі рэкамендацыйны характар, і справа саміх музеяў прымаць іх або не. Тым не менш да кіраўніцтва работай сваіх «меншых братоў» вымушае само жыццё, паўсядзённая практыка, і гэтая ж практыка паказвае, што толькі такім чынам можна дамагчыся належнага поспеху.

Па-першае, мы імкнемся ўзброіць работнікаў раённых і народных музеяў асновамі методыкі музейнай работы. Ва ўсе музеі рэспублікі мы рассылаем метадычныя дапаможнікі і пісьмы па ўсіх раздзелах дзейнасці музея. Гэта і бібліяграфія метадычнай літаратуры, і вопыт арганізацыі работы заводскіх і сельскіх музеяў, адлюстравання ў экспазіцыі дасягненняў прамысловасці і сельскай гаспадаркі, навукова-атэістычнай прапаганды ў гістарычных аддзелах музеяў і шмат чаго іншага. Часам у адным музеі паспяхова ідзе масавая работа, у другім — збіральніцкая, у трэцім — фондавая. Зрабіць лепшы вопыт здабыткам усіх музеяў — адна з важных задач метадычнага цэнтра.

У Дзяржаўным музеі БССР, як ні ў якім іншым музеі краіны, накоплен багацейшы вопыт збіральніцкай работы. За нейкія 10—12 год у музеі было сабрана больш за 130 тысяч экспанатаў асноўнага фонду і 50 тысяч навукова-дапаможнага. Вопыт збіральніцкай работы музея мы выклалі ў метадычным пісьме і не аднойчы — у дакладах на семінарах і нарадах музейных работнікаў.

Мы імкнемся пераканаць работнікаў музеяў, што поспех збіральніцтва поўнасцю залежыць ад навукова-даследчай работы. Рыхтуючыся да збору матэрыялаў у камандзіроўцы ці ў экспедыцыі, навуковы супрацоўнік павінен абсалютна ясна сабе ўяўляць, што ён хоча знайсці, дзе прыкладна шукаць экспанаты, як іх здабыць.

Бывае ж так, што непадрыхтаваны як след супрацоўнік прыязджае на буйны завод або будоўлю, з цяжкасцю дабіваецца сустрэч з дырэктарам, у туманных выразах выкладае просьбу: даць матэрыялы аб будаўніцтве, аб ударніках, а далей і сам губляецца. Дырэктар адпраўляе супрацоўніка ў бюро інфармацыі або ў мясцком. Там яму даюць некалькі фотаздымкаў і грамат. І прывозіць чалавек матэрыял, які не мае вялікай гістарычнай каштоўнасці.

А вось прыклад з практыкі работы нашага музея. Для збору матэрыялаў аб будаўніцтве Полацкага нафтаперапрацоўчага завода навуковы супрацоўнік рыхтаваўся месяц. На аснове вывучэння мясцовага і рэспубліканскага перыядычнага друку, дакументаў і справаздач будаўнічых арганізацый была састаўлена канкрэтная і падрабязная праграма збору. Калі такая праграма лягла на стол адказнага работніка будаўніцтва, у адрас пэўных людзей паступілі прамыя ўказанні, што знайсці і перадаць музею. Такім чынам, у фонды музея паступілі першы рэпер, убіты на будаўнічай пляцоўцы, інструменты муляра, які заклаў першую цагліну ў падмурак новабудоўлі, палатка, у якой размяшчаўся камсамольскі штаб, шыльда з гістарычным надпісам «Тут будзе закладзена першая цагліна будучага горада» і шмат іншых.

Розніца ў музейным значэнні сабранага ў першым і другім выпадку відавочная.

Часам супрацоўнікі раённых музеяў любяць шныпарыць па дапаможных фондах іншых музеяў, каб што-небудзь вымантачыць і для свайго—для агульнага фонду. Такім людзям варта сказаць: трэба больш вывучаць свой раён. Вывучаць дэталёва і ўнікліва. Толькі тады гісторыя раёна зазіхаціць жывымі фактамі, а музей будзе аперыраваць канкрэтнымі людзьмі і з'явамі.

Вядома, без узаемнай дапамогі матэрыяламі музеям не абысціся. Большасць раённых і абласных музеяў часта звяртаецца да нас, і мы робім шмат фотаздымкаў і электраграфічных копій дакументаў, заўсёды задавальняем просьбы сваіх малодшых калег. У дні падрыхтоўкі да 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна, напрыклад, намі былі заказаны ў Маскве літаграфічныя копіі ленінскіх работ і дакументаў. Выкананыя на высокім паліграфічным узроўні, гэтыя дакументы былі разасланы ўсім абласным і раённым музеям. Абагульняючы вопыт работы лепшых музеяў, мы пазнаёмілі праз метадычныя пісьмы ўсе музеі Беларусі з практыкай масавай работы Пінскага краязнаўчага музея, з фондавай работай Гродзенскага гісторыка-археалагічнага музея і г. д.

Укараненне лепшага вопыту фондавай работы ў практыку раённых музеяў — задача вельмі і вельмі актуальная. Справа ў тым, што ў некаторых музеях яшчэ не наладжаны належны ўлік, сістэматызацыя, захоўванне і навуковае апісанне музейных прадметаў. У першую чаргу гэта датычыць нядаўна створаных музеяў у Расонах, Клічаве, Акцябры. А колькі давялося паваяваць з дырэктарам Крычаўскага музея М. Мельнікавым! Ён разгарнуў інтэнсіўную пошукавую работу. Гэта добра, але калі гэты пошук атоесамліваецца з пошукамі чырвоных следапытаў і праводзіцца ва ўрон камплектаванню, уліку, апісанню прадметаў матэрыяльнай культуры, то мы можам прама сказаць, што музей вядзе аднабаковую дзейнасць. Да нядаўняга часу ў музеі наогул не было інвентарных кніг уліку, многія экспанаты, нават унікальныя, дырэктар захоўваў дома.

Прыемна адзначыць, што большасць работнікаў раённых музеяў сама разумее важнасць фондавай работы. Нядаўна многія супрацоўнікі раённых музеяў скончылі вучобу ў інстытуце павышэння кваліфікацыі работнікаў культуры. Павышаную ўвагу ўдзялілі яны фондавай рабоце — уліку, сістэматызацыі, ахове і навуковаму апісанню музейных прадметаў. Уся гэта вучоба праходзіла на базе і практыцы Дзяржаўнага музея БССР.

Няма ніводнага раённага музея, дзе б ні пабывалі нашы супрацоўнікі, ні далі парады па тых ці іншых пытаннях экспазіцыйнай работы. Такія жывыя кантакты больш карысныя, чым чыста метадычныя ўказанні, бо зыходзяць з канкрэтных умоў кожнага музея. Калі перафразіраваць вядомую прымаўку, то можна сказаць: «Прыгожы музей не вугламі, а экспанатамі». Але сёння такая прымаўка патрабуе і сур'ёзнай папраўкі. Безгустоўна аформленую экспазіцыю, хоць і багатую «пірагамі», наведвальнік зараз не прымае. Не выручаць нават унікальныя экспанаты, бо музей заўсёды ўспрымаецца комплексна. З пункту гледжання эстэтычных запатрабаванняў амаль усе экспазіцыі беларускіх музеяў зараз на належным узроўні. Вялікае значэнне меў праведзены агляд работы музеяў напярэдадні 50-годдзя Савецкай улады, а затым 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна.

Чарга за сэнсавым зместам, навуковасцю экспазіцыі. Вялікіх прэтэнзій і тут ужо, здаецца, няма. Кожны тэматыка-экспазіцыйны план новай экспазіцыі або новага музея, як правіла, рэцэнзуецца ў Дзяржаўным музеі. Тэматыка-экспазіцыйныя планы Маладзечанскага, Слуцкага, Мядзельскага, Акцябрскага, Бабруйскага, Крычаўскага, Барысаўскага і шмат якіх іншых музеяў прайшлі праз навукова-экспазіцыйныя аддзелы нашага музея. Дапамога і ўказанні нашых супрацоўнікаў па планах яшчэ ў падрыхтоўчы перыяд дазволілі пазбегнуць многім музеям метадычных, а іншы раз і фактычных памылак. Станоўчым трэба прызнаць і тое, што прымаць новыя экспазіцыі абавязкова едуць супрацоўнікі нашага музея. Не скажу, што гэта—лёгкая місія. З аднаго боку, супрацоўнік павінен быць строга аб'ектыўны, указаць на недахопы экспазіцыі. З другога—па-чалавечы ўлічыць аб'ектыўныя цяжкасці і мясцовыя магчымасці: не заўсёды ж хапае музейных экспанатаў і тэхнічных сродкаў. Але ва ўсіх выпадках нашы заўвагі з'яўляліся праграмай далейшага ўдасканалення экспазіцый і не парушалі добразычлівых кантактаў паміж музеямі.

Мы неаднаразова бывалі ў Віцебскім краязнаўчым музеі ў перыяд перабудовы экспазіцыі. Стварэнне новай экспазіцыі гэтага музея ішла з цяжкасцю, дый зараз, у гатовым выглядзе, мае рад недахопаў. На нашу думку, віцябляне некалькі парушылі баланс суадносін некаторых тэм. У тэме «Вялікая Айчынная вайна» спрабавалі скапіраваць беларускі музей гісторыі Айчыннай вайны. А копія заўсёды горш за арыгінал. У музеі Айчыннай вайны паслядоўна і падрабязна раскрываюцца ўсе больш-менш значныя бітвы—і віцябляне пастараліся так зрабіць. Ёсць у музеі Айчыннай вайны мемарыяльны зал—і яны захацелі мець... А ў выніку занялі вялікую экспазіцыйную плошчу за кошт адлюстравання іншых гістарычных перыядаў, недастаткова распрацавалі і насыцілі аб'ёмнымі экспанатамі перыяд пабудовы сацыялізма. Да гонару віцебскіх сяброў трэба сказаць, што яны і самі зразумелі некаторыя недахопы і робяць усё магчымае, каб удасканаліць экспазіцыі.

Бывае, што невялічкі штрых у экспазіцыі выяўляе памылковы погляд навуковага супрацоўніка.

Так, у Лепельскім музеі на пытанне — «Чаму ў экспазіцыі, якая адлюстроўвае першыя месяцы Айчыннай вайны, нічога не сказана аб зараджэнні партызанскага руху?»—дырэктар музея адказала, што партызанскі рух яны паказваюць пасля тэмы «Зверствы нямецка-фашысцкіх захопнікаў» як адказ на гэтыя зверствы. Давялося растлумачыць дырэктару, што гэта не адказ на зверствы фашыстаў, а форма ўсенароднай барацьбы, якая была непазбежнай, незалежна ад таго, зверскія ці «гуманныя» метады прымянялі фашысты да мірнага насельніцтва.

Ёсць недарэчнасці і іншага парадку. Напрыклад Полацкі краязнаўчы музей дае навукова-дапаможны матэрыял у экспазіцыі (тэксты, анатацыі, карты-схемы) на рускай мове, хоць для музеяў Беларусі выпрацаваны ўзгодненыя ў Міністэрстве культуры БССР правілы: усе тэксты, карты, схемы, дыяграмы даваць на беларускай мове, анатацыі — на беларускай з перакладам на рускую.

Калі мясцовыя органы прымаюць рашэнне аб стварэнні новага музея, яны звяртаюцца ў Міністэрства культуры, каб гэта рашэнне было зафіксавана ў адпаведнай пастанове. Іншы раз няма ніводнага экспаната, няма будынка, а просяць адкрыць музей. Кваліфікаваныя супрацоўнікі Дзяржаўнага музея едуць на месца вывучаць умовы. Калі такія ўмовы ёсць, ствараецца новы музей. Больш месяца, напрыклад, працаваў работнік нашага музея ў г. п. Акцябр, дзе ствараўся музей народнай славы: сумесна з супрацоўнікамі Гомельскага абласнога музея выязджаў на месцы ў пошуках экспанатаў, хаця ў Акцябры павінны былі паклапаціцца пра гэта раней, сустракаўся з ветэранамі вайны і працы, пабываў на месцах баёў партызанскага атрада «Чырвоны Кастрычнік», на месцы разгрому атрадам штаба фашысцкай дывізіі і г. д.

Сёння ўсім вядомы музей баявой садружнасці савецкіх і польскіх войск у в. Леніна Магілёўскай вобласці. Больш месяца працавала тут па стварэнні экспазіцыі загадчыца метадычнага аддзела Дзяржаўнага музея. У выніку напружанай работы экспазіцыя была створана ў сціслыя тэрміны. Пасольства Польскай Народнай Рэспублікі ў Маскве ўручыла ёй памятны медаль.

Калі мы бачым, што на месцах да стварэння музея адносяцца, як да сур'ёзнай справы, мы дапамагаем не толькі музеям сістэмы Міністэрства культуры, але і грамадскім.

Прыемна было памагаць парадамі і практычна музею У. І. Леніна, створанаму ў Мачулішчах, музею баявой славы ў в. Іконы, з вялікай зацікаўленасцю прымалі мы ўдзел у стварэнні музея вялікага кампазітара, нашага земляка Ст. Манюшкі ў в. Убель. Вельмі добрыя кантакты і ўзаемадапамога ўстаноўлены з гісторыка-краязнаўчым народным музеем у в. Дукора, дзе працуе вялікі аматар музейнай справы В. М. Свістун.

З большасцю ж школьных музеяў адносіны аднабаковыя. У Дзяржаўны музей яны звяртаюцца толькі для таго, каб што-небудзь атрымаць. Прыходзіць ліст: «Дарагія сябры! Мы ствараем музей «Помнікі Леніну». Прышліце нам, калі ласка, фотаздымкі ўсіх помнікаў Леніну ў Беларусі, хто іх зрабіў і калі яны ўстаноўлены...»

А дзе ж пошукавая работа саміх школьнікаў, дзе вывучэнне гісторыі помнікаў, дзеля чаго і павінна ставіцца задача стварэння музея? Колькі цікавага, колькі трагічнага і гераічнага ў гісторыі помнікаў Леніну! Вось дзе прастор для выхаваўчай работы настаўніка. А замест гэтага—самае простае: прышліце фотаздымкі...

Менавіта так ствараюцца многія школьныя музеі. У статуце гэтых музеяў шмат самадзейнасці. Падчас у музеі пападаюць рэдкія матэрыялы, месца якім толькі ў дзяржаўных музеях, а ўлік і ахова экспанатаў не наладжаны, адказнасці таксама няма. У некаторых музеях захоўваецца нават зброя, што зусім супярэчыць правілам, якія прад'яўляюцца музеям органамі міліцыі. Аб'ектыўна такая дзейнасць наносіць шкоду дзяржаўным музеям. І няма чаго захапляцца тымі астранамічнымі лічбамі колькасці школьных музеяў, якія прыводзяцца падчас у друку або ў выступленнях прадстаўнікоў асветы. Праверка, якую зрабілі аднойчы работнікі Дзяржаўнага музея БССР, паказала, што лічбы выдуманыя, і толькі некаторыя музеі адпавядаюць сваёй назве. Гэта не значыць, што мы наогул адмаўляем саму ідэю школьных музеяў. Мы толькі патрабуем, каб да гэтай справы ставіліся сур'ёзна, як гэта робяць у музеі У. І. Леніна ў Магілёве, у Мар'іна-Горцы, Чэрвені, Жодзіна, у г. п. Круглае, у музеях, якія ўпаміналіся вышэй.

СТВАРЭННЕ экспазіцый — справа складаная, гэта вынік навукова-даследчай работы, вырашэння шэрагу праблем і пытанняў. Калі пра методыку пабудовы экспазіцыі, адпаведнасць яе агульнагістарычным працэсам клапоціцца і Дзяржаўны музей, то павышэнне змястоўнасці экспазіцый, насычанасці іх мясцовым матэрыялам ляжыць на сумленні саміх супрацоўнікаў таго або іншага музея, залежыць ад навуковай падрыхтоўкі супрацоўніка. Некаторыя лічаць так: калі чалавек з вышэйшай гістарычнай адукацыяй, значыць, гісторыю ведае, значыць, можа працаваць у музеі. У музейнай жа справе гэтага далёка недастаткова. Чалавек ведае факты агульнагістарычных працэсаў, законы дыялектычнага развіцця грамадства. А сутыкнуўшыся ж з музейнай справай, ён адчувае, што нельга не ведаць яшчэ і канкрэтныя факты гіс-

торыі раёна, гісторыю быта, прадметы матэрыяльнай культуры, этнаграфію, тапаніміку і да т. п. Неяк заехаў да нас адзін дырэктар раённага музея. Універсітэцкая адукацыя, атрыманая зусім нядаўна, не пакідала ніякага сумнення ў яго гістарычнай падрыхтоўцы. Таварыш прывёз для апазнання «кап'ё» і «крыцу». «Кап'ё» ж аказалася рагацінай, а «крыца»—спёкшымся шлакам. На пытанні, ці былі ў раёне рудні, ці ёсць паблізу вёска з назвай Рудня, супрацоўнік нічога адказаць не змог.

Я не хачу кідаць цень на работніка, які да нас прыязджаў. Проста прыводжу гэты факт як доказ, з якімі праблемамі, «далёкімі» ад агульнай гісторыі, даводзіцца сутыкацца музейнаму работніку. Вядома, часам мясцовым музейшчыкам не пад сілу ведаць усе прадметы матэрыяльнай і духоўнай культуры, і мы не адмаўляемся памагчы, калі да нас звяртаюцца. Мы не аднойчы вызначалі каштоўнасць калекцый нумізматыкі, старадрукаваных кніг, рукапісных дакументаў. Вельмі патрэбна вузкая спецыялізацыя, а гэта немагчыма пакуль што не толькі ў раённых музеях, а нават і ў Дзяржаўным музеі БССР.

Такія галіны дзейнасці музеяў, як фондавая, збіральніцкая, экспазіцыйная і нават навукова-даследчая, больш лёгка паддаюцца ўліку і кіраўніцтву з боку Дзяржаўнага музея БССР. А вось у прапагандысцка-масавай рабоце музеяў больш за ўсё прастору для творчасці і самастойнасці. З павышэннем навуковага зместу экспазіцый да форм масавай работы прад'яўляюцца ўсё больш высокія патрабаванні. Ужо нельга абысціся традыцыйнымі аглядньмі і тэматычнымі экскурсіямі-ўрокамі, лекцыямі. За апошнія гады ў дзейнасць музеяў укараніліся новыя формы: піянерскія лінейкі ў залах музеяў, камсамольскія сходы, уручэнне ў залах музеяў камсамольскіх білетаў ветэранамі партыі, тэматычныя вечары, прысвечаныя памятным гістарычным датам, сустрэчы наведвальнікаў музея з героямі рэвалюцыі, грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, перадавікамі вытворчасці, дзеячамі навукі і культуры. Найбольш удалы вопыт гэтай работы мы абагульняем і распаўсюджваем.

Музеі ўжо, калі можна так сказаць, выйшлі з сваіх сцен у калгасныя і саўгасныя клубы з выстаўкамі, музеі пасылаюць туды лектараў, заслужаных людзей рэспублікі. Славіцца гэтым Пінскі і Брэсцкі краязнаўчыя музеі, Віцебскі і шмат якіх іншых. Але ў агульным патоку новых форм і прыдумак не абыходзіцца без перахлёстаў. Некаторыя музейныя работнікі хваляцца з трыбуны, што прымаюць нават удзел у... арганізацыі фестываляў песні! Прадстаўнікі мемарыяльнага музея М. П. Шмырова арганізоўвалі нават спартыўныя спаборніцтвы па плаванні на кубак М. П. Шмырова... Усё гэта чамусьці выдаецца за новае слова ў музейнай практыцы. На жаль, ацэнку такім формам работы не дала нават Усесаюзная нарада па навукова-асветнай рабоце, якая праходзіла ў Мінску ў 1969 годзе. Хочацца сказаць музейным супрацоўнікам: няхай пірагі пякуць піражнікі! Што ж будуць рабіць раённыя дамы культуры і раённыя камітэты фізкультуры? Калі ўжо надумаліся супрацоўнікі музея М. П. Шмырова мець дачыненне да кубка, заснаванага ў гонар легендарнага партызана, то для гэтага ёсць музейная форма: вазьміце гэты кубак, устанавіце ў экспазіцыі, раскажыце гісторыю кубка, аб спартыўнай барацьбе за яго, аб пераможцах гэтай барацьбы і г. д.

Ёсць традыцыйнае правіла: уся прапагандысцкая, навукова-асветніцкая і масавая работа музея грунтуецца на музейным матэрыяле, якім з'яўляюцца рэліквіі гісторыі народа, яго працоўнай і баявой славы. Гэтым музей адрозніваецца ад усіх іншых устаноў культурна-асветніцкага напрамку, гэтым дасягаецца найбольшае эмацыянальнае ўздзеянне на наведвальніка. І гэтым трэба кіравацца!

У музейных работнікаў рэспублікі ёсць шмат прэтэнзій да нашых вучоных. Недастаткова распрацавалі навукоўцы такія пытанні, як раннефеадальная дзяржава на тэрыторыі Беларусі, месца Полацкай зямлі ў агульнагістарычным развіцці феадальнай Русі, працэс фарміравання беларускай народнасці, Беларусь і Літва ў складзе Вялікага княства Літоўскага і рад іншых. У апошні час многія з гэтых пытанняў трактуюцца віднымі вучонымі краіны па-новаму, да канца адкідваюцца канцэпцыі дарэвалюцыйнай вялікадзяржаўнай гісторыяграфіі, якая адмаўляла своеасаблівасць развіцця беларускіх зямель, іх гісторыі і культуры.

У двухтомніку «Гісторыя БССР» (выданне АН БССР) шмат на якія пытанні адказу няма. І вось музейны работнік бярэ такую кнігу і па тэмах складае план, а потым да плану падбірае дакументы і рэчавыя экспанаты. Экспазіцыі будуюцца механічна, яны падобныя на тыя, што ёсць у іншых музеях, хоць у розных нашых раёнаў розныя гістарычныя лёсы.

Калі ўжо гутарка зайшла аб сэнсавым змесце музеяў, то нам хацелася б мець больш рознапрофільных музеяў. Беларускія ж музеі, як правіла, гісторыка-краязнаўчыя. Я паўтару не новую ісціну, калі скажу, што час ужо ў рэспубліцы мець музей этнаграфіі, музей дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, у Мінску — музей гісторыі і рэканструкцыі сталіцы.

Зараз Міністэрства культуры БССР і Дзяржаўны музей Беларускай ССР працуюць над стварэннем арыгінальнага музея новага профілю, які будзе адкрыт у Заслаўі. Экспазіцыя музея прысвячаецца культуры старажытных народаў Беларусі, развіццю рамяства і народных промыслаў. Музей размесціцца ў Спаса-Прэабражэнскай царкве—архітэктурным помніку XVI ст. і з'явіцца састаўной часткай гісторыка-археалагічнага запаведніка.

СЁННЯШНІ музей... Не маўчанне стагоддзяў захоўвае ён. Наадварот, вядзе адкрытую размову пакаленняў, якая дапамагае па-сапраўднаму ацаніць штодзённыя здабыткі, перспектывы будучага. Уся разнастайная дзейнасць музеяў падпарадкавана задачам, якія паставіў перад народам XXIV з'езд КПСС. У дакладзе Л. І. Брэжнева гаворыцца: «Асяродкам усёй ідэйна-выхаваўчай работы партыі з'яўляецца фарміраванне ў самых шырокіх мас працоўных камуністычнага светапогляду, выхавання іх на ідэях марксізма-ленінізма». У гэтым трэба бачыць і сённяшні напрамак дзейнасці музеяў. І каб гэтая дзейнасць адпавядала патрабаванням партыі, патрэбна ўдасканальваць усе галіны работы музеяў: навуковую, збіральніцкую, фондавую, экспазіцыйную, прапагандысцка-масавую. Дзяржаўны музей БССР як метадычны цэнтр музейнай работы рэспублікі і ставіць перад сабою такую задачу.

Гомель. Завод «Цэнтраліт».

Фота К. ЯКУБОВІЧА.

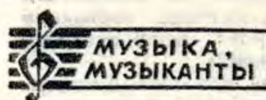

ПЕРШЫ КАНТРАБАС

Бывае часам, гледзіш у ноты новага твора, а там такія неверагодныя пасажы, што здаецца, ніколі табе не сыграць іх. І ў галаву прыходзіць думка, што кампазітар не ведае спецыфікі і магчымасцей інструмента, для якога напісаў усё гэта. Са злосцю мармычаш сабе пад нос: «Хай бы ён сам паспрабаваў сыграць гэта». Але раптам чуеш, як твой зусім яшчэ малады сусед, што працуе ў аркестры «без году тыдзень», свабодна іграе гэты складаны пасаж. І ты разумееш, што не меў рацыі, абвінавачваючы кампазітара. Яшчэ некалькі намаганняў — ты падбіраеш патрэбную аплікатуру, і пасаж атрымліваецца.

Менавіта такі выпадак здарыўся пры маім першым знаёмстве з Валодзем Глугоўскім. З таго часу я пачаў уважліва прыглядацца і прыслухоўвацца да маладога аркестранта. Здавалася, для Валодзі не існавала складаных партый. Усё ў яго атрымлівалася быццам адразу, інтанацыйна чыста і дакладна.

Прыехаў ён да нас з Чарнавіц, дзе скончыў музычнае вучылішча, паступаць у кансерваторыю. Здольнасці Валодзі з першых жа дзён прыцягнулі ўвагу педагогаў. Яшчэ на прыёмных іспытах ён сыграў «Калыханку» М. Чуркіна і «Палёт чмяля» М. Рымскага-Корсакава. Потым былі Канцэрт для кантрабаса С. Кусявіцкага, «Украінская рапсодыя» М. Лысенкі і іншыя складаныя творы. Сярод іх было мноства скрыпічных эцюдаў у пераладжэнні для кантрабаса. Калі ўлічыць памеры грыфа кантрабаса ў параўнанні са скрыпічным (адзін тон на кантрабасе раўняецца па сваіх памерах добрай актаве на скрыпцы), то толькі дзіву можна было давацца, як гэта лёгка і віртуозна атрымлівалася ў маладога музыкі. Прафесар Маскоўскай кансерваторыі Д. Цыганоў, які праслухаў студэнта Глугоўскага, ахарактарызаваў яго як выдатнага музыканта.

Гэтую характарыстыку Валодзя з бляскам пацвердзіў, калі пасля заканчэння Беларускай кансерваторыі стаў канцэртмайстрам групы кантрабасаў у сімфанічным аркестры Кішынёўскай філармоніі. Аднак тут ён прабыў нядоўга — цягнула ў Мінск, да беларускай музыкі, якую палюбіў усёй душой.

І вось У. Глугоўскі працуе канцэртмайстрам групы кантрабасаў у Дзяржаўным сімфанічным аркестры Беларускай ССР. Як заўсёды бывае, музыканты спачатку пільна прыглядаліся і прыслухоўваліся да новага канцэртмайстра. Аднойчы на пульты аркестра паклалі ноты «Шатландскай сімфоніі» Мендэльсона, у якой надзвычай складаная партыя кантрабасаў. Дырыжор пачаў праслухоўваць музыкантаў па адным, і калі чарга дайшла да канцэртмайстра, ён выканаў сваю партыю так дасканала, што скупыя на пахвалу аркестранты паладзілі яму сапраўдную авацыю.

За гады працы У. Глугоўскага ў аркестры значна ўзрасло выканаўчае майстэрства групы кантрабасаў, выраўняўся гук. Канцэртмайстар лічыць, што на кантрабасе можна іграць таксама віртуозна, як і на скрыпцы. І патрабуе ад аркестрантаў пастаяннай працы.

...На сцэне — аркестр і вялікі хор. Выконваецца Дзевятая сімфонія Бетховена. Пачынаецца бетховенскі гімн свабодзе, гімн роўнасці і братэрству, гімн чалавечаму шчасцю.

Хто з музыкантаў не адчувае хвалявання пры надыходзе гэтага месца ў бетховенскай музыцы? Трэба сказаць, што яно надзвычай складанае, і іграць яго трэба з абсалютнай чысцінёй, бо ва унісоне кожная няправільна ўзятая нота будзе асабліва рэзаць слых. І група кантрабасаў на чале са сваім канцэртмайстрам спраўляецца з гэтай задачай выдатна.

Але не толькі ў тэхнічных складанасцях заключаюцца цяжкасці аркестравай ігры: для кожнага твора патрэбна свая манера выканання. Трэба не толькі ў дасканаласці валодаць грыфам інструмента, мець тонкі слых (а менавіта кантрабасісту ён патрэбен болей, чым другім музыкантам, дзякуючы надзвычай нізкаму гучанню інструмента, якое не ўсякае вуха ўспрымае), але і ведаць стылявыя асаблівасці музыкі таго ці іншага кампазітара, умець увасобіць яго задуму. Менавіта таму У. Глугоўскі імкнецца выконваць самыя разнастайныя творы.

Сціплы, мэтанакіраваны, віртуозны выканаўца, ён па праву лічыцца першым кантрабасам рэспублікі.

Д. ЖУРАЎЛЁЎ,
заслужаны дзеяч культуры БССР.

ЦЫРК ЗАПАЛІЎ АГНІ...

КЛОУН НА ЎСЁ ЖЫЦЦЁ

У цырку новы сезон. Гэта сапраўднае свята. Тут, на арэне смелых і дзёрзкіх, свята чалавечага розуму, прыгажосці сілы. Тут пануе цудоуны чалавечы закон: усе за аднаго, адзін за ўсіх. Вось, відаць, чаму цырку не патрэбна рэклама. Тут заўсёды няма месц.

Першая праграма сёлетняга сезона складаецца з шэрагу вельмі цікавых нумароў: гэта бясконца элегантныя, пластычныя, выразныя паветраныя акрабаты Лобзевы і грацыёзныя гімнасты на конях Каднікавы, гарэзлівыя і багатыя на выдумку музычныя эксцэнтрыкі Сарокін і Арлоў, спакойныя, нібы скокі і палёты ў паветры — гэта і ёсць натуральны стан чалавека, акрабаты - прыгуны Ступіны, дрэсіроўшчык мядзведзяў Луіджы Безана, эфектыўны жанглёр Еўграфаў і іншыя.

Нягледзячы на тое, што кожны нумар праграмы пабудаваны па ўсіх законах мастацтва: мае экспазіцыю, кульмінацыю, канцоўку — усё прадстаўленне ідзе на адзіным дыханні і кожны наступны нумар быццам узнікае з папярэдняга.

У перапынках выступае клоунская група Маскоўскага цырка. Трэба адзначыць, выступае прафесійна, рэпрызы падабраны з добрым густам і толькі там-сям губляюць яны пачуццё меры і тады артысты пачынаюць абліваццa вадой, хлопаць адзін аднаго па галаве, нібы аддаючы даніну старому цырку.

Але самы галоўны ў гэтай праграме — Каранд аш. Наш стары знаёмы, праслаўлены клоун Карандаш. Маленькі Карандаш. Вялікі Карандаш.

Перад пачаткам прадстаўлення я сустрэлася з Міхаілам Мікалаевічам Румянцавым (такое прозвішча Карандаша ў жыцці) і ўзяла ў яго кароценькае інтэрв'ю.

— Ваша прафесія — смех, вы, калі можна так сказаць, стваральнік смеху. Ці не баіцеся вы, што аднойчы скажыце свой жарт, а ў адказ — цішыня. Ніхто не смяецца. Не баіцеся?

— Смешнае — настолькі глыбокая філасофская праблема, што ўсяго чакаць можна. Ну не рагочуць жа цяпер, напрыклад, з клоуна, які абмазаўся смятанай і ходзіць па арэне. А смяяліся. Яшчэ як смяяліся. А хто ведае, што будзе не смешным заўтра? Але гэта тэорыя. Калі ж не мудрыць, дык па-першае, павінен вам сказаць, што чалавек, які прыйшоў у цырк, ужо настроены на пэўную хвалю. Ён ахвотна адгукаецца на жарт. Па-другое, мы вельмі залежым ад нашага імклівага часу і міжволі прыстасоўваемся да яго. Сёння людзі смяюцца толькі ў тым выпадку, калі за жартам — жыццё. Мы быццам у люстэрка глядзімся, толькі расказваем пра тое, што ўбачылі крышачку адхіліўшыся ад звычайнага, прывычнага. Смешнае ў жыцці бясконца, таму клоунам работы хопіць. І мы спадзяемся, што глядзельная зала заўсёды адгукнецца нам.

— Зараз шмат гавораць пра гледача: «глядач не той, глядач змяніўся, гледачу гэта нецікава» і г. д. Што вы можаце сказаць пра гледача ўчарашняга і сённяшняга?

— Не палічыце нясціплым, але я скажу пра сябе. Ці магу я параўнаць сябе сённяшняга, — я працую зараз над складанай кнігай пра паходжанне смеху, вывучаю філасофію, сачу за падзеямі, якія адбываюцца на ўсім свеце, — з тым юнаком, які ўступаў у жыццё маючы пачатковую адукацыю? Гэта два розных чалавекі. Так і глядач. Ён таксама змяніўся. Але мы з ім ладзім.

— Ёсць шмат людзей, якія зневажаюць клоунскую прафесію. Ці не даводзілася вам калі-небудзь пашкадаваць, што абралі яе?

— Я клоун на ўсё жыццё і ганаруся гэтым. Мо таму, што мая прафесія дае мне магчымасць змагацца са злом, рабіць жыццё лепшым. А гэта, ведаеце, самае вялікае шчасце, пра якое можа марыць чалавек.

— Як прайшлі вашы першыя выступленні ў Мінску?

— Шкада, што вы не пабывалі на адкрыцці. Мне здаецца, што прадстаўленне прайшло вельмі добра. Вось і кветкі сведчаць...

У маленькай грымёрнай было шмат кветак — прызнанне і ўдзячнасць людзей маленькаму Карандашу, вялікаму Карандашу.

І. ПІСЬМЕННАЯ.

З БЛОКНОТА ПІСЬМЕННІКА

Павел МІСЬКО

СЛОВА ПРА МАЦІ

Гэтай падзеяй жыў увесь Мёрскі раён: **«Дзеці прыязджаюць!»** Нават на аўтобуснай станцыі і касір, і дыспетчар, і пасажыры ведалі пра сустрэчу: «Вы—**дзеці?** Вам лепш садзіцца на той і той аўтобус, а злазіць... Ды мы пакажам дзе злезці, пакажам!..» І, едучы разам да той павароткі, дзе трэба было гасцям выходзіць, глядзелі на іх, шумлівых і ўзбуджаных («Ведама—дзеці!»), глядзелі ласкава, як маці і сёстры, і ахвотна паказвалі — «Во тутака лепш...», і зычліва махалі ім на развітанне, і сардэчна ўсміхаліся, нібы гэта былі іх родныя дзеці.

А **дзеці** ўсё ехалі і ехалі, то меншымі, то большымі групамі з усіх канцоў рэспублікі, з Ленінграда, Куйбышава, Даўгаўпілса, Калінінграда, ехалі нават са сваімі мужамі і жонкамі, нават са сваімі дзецьмі-школьнікамі. Прайшло ж дваццаць пяць гадоў, як выпусціў іх Александроўскі дзіцячы дом у свет, чвэртка веку! Столькі вады сплыло, столькі падзей, вялікіх і малых, адбылося на свеце. Самі даўно не дзеці, а ў душы засталіся ўсё тымі ж дзецьмі—няўрымслівымі і гарэзлівымі, з невымэрным запасам гумару, і разам з тым—чуллівасці, у кожнага была давеку непатоленая прага звычайнай матчынай ласкі...

Ішлі некаторыя спачатку ў Александрова, дзе ад былога дзіцячага дома засталіся два будынкі (у адным цяпер пачатковая школа, у другім—сельскі клуб). «Вось тут хлапечая спальня была...»—«А во тут я сядзеў, пакаранне адбываў—строгая была Аляксандра Міхайлаўна...»—«За што?» — «Хукнулі на лямпу, а я хап за кавалак хлеба ў суседа...»—«А дзе стаяла тая ёлка, на якую лазілі бандытаў у бінокль выглядаць? І слядочка не засталося...»

І ўсе спяшаліся хутчэй у Орцы, міма возера. Спяшаліся да яе—да Аляксандры Міхайлаўны Манцэвіч, былога дырэктара дзіцячага дома. Гэта яна, былы партызанскі камісар, жыла ў іх успамінах усе доўгія дваццаць пяць гадоў, гэта да яе вялі ўсе сцежкі. Пры згадках пра дзіцячы дом, успаміналася перш за ўсё яна...

А ў яе ўспамінах жылі дзеці. Яна ўсіх памятала па імёнах і прозвішчах, па іх благіх ці добрых учынках, па характарах. Усіх, асабліва з першых, самых першых выпускаў—сорак шостага, сорак сёмага гадоў. Толькі ёй відаць было за туманам гадоў, як хто пакрочыць у жыццё самастойна, на якую сцяжыну выкіруе. А што пойдуць, не збочаць, не сагнуцца, яна была перакапана цвёрда. У самыя цяжкія хвіліны жыцця іх падтрымалі, не далі ўпасці, замянілі матку і бацьку...

Хата Аляксандры Міхайлаўны ў Орцах стаіць крыху наводшыбе ад вуліцы, бліжэй да возера. Можна сказаць, каля самага возера — у два бакі спускаюцца міма градак сцяжынкі да масткоў-кладак. А каля самай хаты двор не двор, а лужок з травой-муравой і старымі кустамі парэчак—лісцяў, здаецца, няма, адны буйныя, як у вінаграда, гронкі ярка-чырвоных, празрыстых ягад.

Ішлі шумлівым натоўпам па вуліцы, а падышоўшы насупраць хаты, заспявалі:

Добры вечар вам, вам!
А ці рады нам, нам?

Усе, хто справіўся прыехаць раней, і Аляксандра Міхайлаўна—маленькая, з непакрытай, падстрыжанай пад польку галавой, высыпалі на травяны двор... І сышліся дзве гэтыя групы, кінуліся ў абдымкі адзін да аднаго, але спачатку — да яе... І заміралі ў абдымках, і цалавалі адны адных, і не саромеліся слёз. «Дзеткі, толькі не плакаць!»—спрабавала і цяпер загадаць Аляксандра Міхайлаўна. «Вы не плачце, Мама вы!..»—«А чаму ж вы асмеліліся такое спяваць—«Ці рады нам?» І адразу, каб прыхаваць і гэтыя слёзы, і душэўную разварэджанасць, сыплюцца жарты: «Аляксандра Міхайлаўна, праверце Алёшкаў чахол ад баяна: ішлі міма Александрова, а ён цап нейчае парася!»—«Не, я на яблыню паглядаў, хацеў у яблыкі залезці!»—збянтэжана ўсміхаецца, але ўсё-такі падтрымлівае жарт Аляксей Леснікоў. «Мама, а мы Ларысу з самага Ленінграда зайцам вязем, у багажнай скрынцы хавалі—білета не было!»—«Аляксей, а чаму я цябе мала памятаю па дзетдоме?» — «А я ўсё бягу даваў: трапляў у Дзедзілскі, Гаранскі, Полацкі, Панявежскі дамы, зноў у Александроўскі... Быў Івановым, Голубавым, Воранавым...»

Аляксандра Міхайлаўна пацярынску глядзіць на сарамяжага Аляксея Леснікова, цяпер электрамантцёра сёмага разраду, і сама сабе не верыць: няўжо гэта той самы нястомны бадзягаўцякач, рамантык і шукальнік прыгод? І ўспамінае яго гісторыю, тое, як трапіў ён у дзіцячы дом. Ён пахаваў у Ленінградзе маці і брата з сястрой, з другой сястрой трапіў пад Чудава. Адтуль немцы вывезлі цэлы эшалон дзяцей у Беларусь. І ў Мёры нагналі былі дзяцей цэлы базар, прадавалі людзям, як скаціну: «Разбірайце, хто хоча, а то пастраляем!» Так Леснікоў трапіў пастушком да аднаго дзядзькі, а як той выехаў у Польшчу,— бадзяўся.

«А ты і тут з кніжкай!» — ахнула Аляксандра Міхайлаўна. Толькі мо па гэтай звычцы — насіць пад пахаю кнігу — і пазнала ў мажным, высокім дзядзьку былога худзенькага, як трысцінка, кніжніка Жэню Дзервіда, цяпер — лепшага электразваршчыка Калінінградскага суднарамонтнага завода. Паспытаў некалі падлеткам Дзервід і нямецкага «арбайтслагера», і ўцякаў пад бамбёжкай з калоны, як пагналі іх далей на захад. Шукаў потым меншага брата і маці, і сам пераносіў астанкі маці на могілкі — загінула яна ад міны, калі немцы пагналі жанчын перад сабою на замініраваную дарогу. Перажыў столькі змалку, што хапіла б дзесяцярым на ўсё жыццё. «Ваціцаў, Валодзя?! Думаеш, калі адгадаваў бараду, то і не пазнаем?» — зацерабілі ўсе высокага мужчыну з белай пасмай валасоў ад ілба і да макаўкі. Прыкмеціна гэта і яшчэ з дзіцячых гадоў, з ёю ён прыйшоў у дзіцячы дом, прыйшоў без рукі: страціў пры пераходзе лініі фронту, як нёс здабытыя партызанамі весткі. Ён тады ўжо быў узнагароджаны баявым ордэнам. Вызначыўся ён і ў дзіцячым доме — выратаваў двух хлапчукоў-тапельцаў.

А вось гэтага пасівелага, інтэлігентна-стрыманага мужчыну пазналі адразу: Валодзя Новікаў, дзетдомаўскі камсамольскі важак! Брыгадзір электразваршчыкаў на суднабудаўнічым заводзе ў Ленінградзе, ездзіў у Егіпет перадаваць арабам свой вопыт. «Валодзька, а як гэта ты абскакаў усіх? Падумаць толькі — сына ўжо ажаніў! Можа і дзедам стаў?» — «Не! Але буду!» — усміхаецца Новікаў. «А брат твой, Міша, прыедзе? Ну і пацэтны ж быў... Анкету праводзілі, кім хто хоча стаць пасля дзіцячага дома. Міша: «Начальнікам цэха». — «А ён і стаў немалым начальнікам — дырэктарам саўгаса на Алтаі...»

Гамана то разгараецца, то заціхае, то зноў успыхвае. Потым хто ідзе на возера мыцца-купацца — пыльныя сёлета дарогі на Мёршчыне, хто памагаць гатавацца. У гэты суботні вечар усе выхаванцы дзіцячага дома толькі яе госці, Аляксандры Міхайлаўны, яна хоча прыняць іх у сваім доме па-сямейнаму, па-мацярынску. Асноўная ж сустрэча будзе заўтра, у нядзелю, цэлая праграма выпрацавана. Зранку на аўтобусах паедуць усе ў Александрова, адтуль — у Мёры, ускладуць вянок на брацкую магілу. **Дзяцей** пазнаёмяць з тым, як змяніўся райцэнтр за дваццаць пяць гадоў, звозяць іх на мясакамбінат, на буйнейшы ў вобласці спартыўны комплекс. Адтуль вернуцца ў цэнтр калгаса «Гігант», у Павяцкі дом культуры на сустрэчу з мясцовымі калгаснікамі. Там будуць выступленні, там старшыня калгаса Гілярый Пятровіч Толкач раскажа, якіх поспехаў дасягнула арцель, там артысты з раённага Дома культуры дадуць удзельнікам сустрэчы канцэрт. З Павяцця усе паедуць зноў у Александрова — блізка, суседняя брыгада. У клубе ўжо будуць накрыты сталы для бяседы. У тую бяседу калгас таксама унёс сваю лепту — спецыяльна збіралася на пасяджэнне праўленне калгаса, вырашала пытанне: «Як лепш сустрэць **нашых дзяцей?»**

Расказвае пра гэта Аляксандра Міхайлаўна, і ўсе, хто застаўся каля яе, уражаны і расчулены ад такой увагі да іх з

КАРОТКІЯ АПАВЯДАННІ

Міхась ДАНІЛЕНКА

ДОБРЫ ЧАЛАВЕК

Гэтая сасна з роўным, як струна, ствалом стаіць на чыстай сонечнай паляне. Першай у лесе сустракае яна ўсход сонца. Яшчэ ў лагчынах плавае туман, празрыстыя кроплі расы вісяць на карунках павуціны, вытканай паміж кустоў арэшніку, а макаўка сасны пачынае злёгку палымнець чырванаватым бляскам. Промні сонца залацяць яе кашлатыя галіны, непрыкметна, паволі апускаючыся ўсё ніжэй і ніжэй. І суладна гэтаму, быццам зялёная сімфонія, гучыць, усё званчэйшым робіцца наваколле.

У адзін з дзён да гэтай сасны, што расце ля вёскі Грамыкі, прыйшлі трое—два хлапцы ў спартыўных касцюмах і кедах і дзяўчына ў клятчатай каўбойцы. Яны кінулі каля сасны рукзак. З бесклапотным смехам пачалі насіць да дрэва сухое галлё, кавалкі пнёў, што ад часу лёгка крышыліся на парахню.

— А сюды ніхто не загляне? — запыталася дзяўчына. У яе была стрыжка «пад хлопчыка». На ўсё яна глядзела шырока адкрытымі, здзіўленымі вачыма. Відаць, у падобным паходзе яна была ўпершыню.—Блізка ж дарога праходзіць.

Сапраўды, непадалёку адсюль была шаша. Па ёй адна за адной зрэдку пранасіліся машыны з тугім роўным гудзеннем.

— Глупства,—адмахнуўся цыбаты хлопец з кучмай валасоў на галаве.

Неўзабаве запалаў агонь. Яго языкі выпальвалі кару ў ствале дрэва. Запахла смалой. Сушняк дзелавіта патрэскваў. На абструганых ражончыках усе трое смажылі сала, кавалкі якога дастаў з рукзака ўсё той жа цыбаты.

Яны сядзелі тады доўга каля вогнішча. Пакрыліся тоненькім налётам попелу гарачыя вугалькі, чарнела выпаленае дупло ў тоўстым камлі дрэва. У кустах збіраліся прыцемкі. Ім было добра. А вершаліна сасны адсвечвала ўжо аранжавым святлом сонца—яно яшчэ не зайшло і сваімі праменямі слала апошняе развітанне гэтаму лесу і высокаму дрэву, што стаяла на паляне.

Назаўтра раніцай да абгарэлай сасны падышоў мужчына ў сінім берэце. Гэта быў шафёр самазвала, які вазіў раствор да бліжэйшага моста цераз рачулку. Ён стаяў і моўчкі глядзеў на выпаленае паглыбленне: у ім можна было цяпер нават схавацца, каб перачакаць непагадзь. У вачах шафёра быў сум. Але стаяў ён так не доўга. Праз якую хвіліну ўжо насіў раствор і замазваў паглыбленне ў ствале...

А калі ўдалечыні заціхла гудзенне самазвала, да сасны наблізіўся ляснік Баранаў. Ён быў ужо ў гадах: скроні яго прыпудрыў зазімак перажытых гадоў. Баранаў дакрануўся далоняй да рошчыны. Яна яшчэ не засохла, была сыраватай, вохкай і паддавалася. Ляснік акінуў поглядам паляну. Дзве бляшаныя банкі з-пад тушонкі валяліся паблізу сасны. І рагачы, якія няпрошаныя госці ставілі каля агню, тырчэлі тут. Ляснік паківаў сам сабе галавой. Ён дастаў з брызентавай палявой сумкі, што вісела цераз плячо, нож і па-

боку райкома партыі, праўлення калгаса. Ніхто на такое не спадзяваўся. Як выбрала ленінградская група выпускнікоў аргкамітэт, назначыла дзень сустрэчы, пачала рассылаць пісьмы-росшукі, запрашэнні, думалі, што ўсё пройдзе сціпла, неафіцыйна. Ну збяруцца, каго ўдасца расшукаць, ну пасядзяць-пагамоняць, возьмуць па чарцы, абмяняюцца адрасамі, каб расшукваць тых, каго не ўдалося пакуль што выявіць. А ўсё атрымалася вунь як!..

На здымку выпускнікі Александроўскага дзіцячага дома прывезлі на брацкую магілу вянок.
Фота П. БАБРОЎСКАГА.

Я НЕПАКОЮСЯ за Аляксандру Міхайлаўну, за яе сэрца. Ці вытрывае, ці не падвядзе? Усё ж такі чалавеку скора восемдзесят... А заспявалі за сталом — «Хай заўжды будзе сонца! Хай заўжды будзе неба! Хай заўжды будзе Мама! Хай заўжды буду я!» — зноў пакаціліся-пабеглі па яе маршчыністых шчоках слёзы. Шчаслівыя мінуты! Дзеля іх варта было змагацца ў час вайны з захопнікамі, пераносіць усе нягоды пасля вайны. Бо хіба можна з чым параўнаць гэты незабыўны момант, калі ты сядзіш у коле сваёй вялікай-вялікай сям'і і цешышся: як вылюдзелі гэтыя былыя хлапчукі і дзяўчынкі! Якая радасць на іх чыстых тварах! Слёзы ў той вечар набягалі на вочы многім — і ад радасці сустрэчы, ад роднаснай блізкасці, ад таго вялікага таварыства-брацтва, пра якое яшчэ гаварыў вуснамі старога Бульбы Гогаль. Былі і іншыя слёзы, якія падступалі пад горла горка-пякучым камяком — ад згадак пра гады ваеннага ліхалецця, пра тое, што давялося перажыць кожнаму, пра першыя месяцы жыцця дзіцячага дома...

Гаворыць тост Маша Палііеўская (прашу прабачэння — цяпер Марыя Леснікова, начальнік адміністратыўна-гаспадарчага аддзела Ленінградскага вытворчага аб'яднання «Святлана»):

— За нашу Маму вып'ем... Я памятаю, як вы нас ласкава сустрэлі, як мылі-апратвалі ад бруду, ратавалі, апранулі ў зрэбныя суконачкі...

І не магла ад хвалявання далей гаварыць... А ў вачах Аляксандры Міхайлаўны тая восень сорак чацвёртага. Тады яшчэ не было дзіцячага дома, не было рахунку ў банку, была толькі яна, дырэктар, і некалькі выхавацельніц, былі некалькі драўляных будыначкаў без вокан. А дзяцей ужо прывезлі — шэсцьдзесят пяць маленькіх і большых істот, у лахманах, у струпах і лішаях, завашыўленых, часам апухлых ад голаду. Кінуліся па людзях, у сельсавет — «Памажыце ратаваць!» І людзі давалі, хто што мог: збожжа, бульбу, адзенне, палотны. З Леанполя свяшчэнік, былы падпольшчык, узнагароджаны медалем, прыслаў карзіну, у якой носяць мякіну, яек: назбіралі прыхаджане, адгукнуліся на яго заклік, перасыпалі тыя яйкі попелам, каб даўжэй захаваліся. У аднае жанчыны падарваўся на міне хлапчук — усю яго адзежку перадала ў дзіцячы дом: «Вам яна спатрэбіцца».

Бандыты не давалі спакою, палявалі на Аляксандру Міхайлаўну. Калола вока фашысцкім педабіткам яе энергічная дзейнасць, палкая агітацыя за калгасы. Не маглі даравацъ ёй і падпольную дзейнасць (арганізавала ў вайну падпольны партызанскі атрад «Масква», сама потым была камісарам гэтага атрада; пра яе дзейнасць і дзейнасць гэтага атрада падрабязна расказваецца ў кнізе І. Клімава і М. Гракава «Партызаны Вілейшчыны»). І самім бандытам далася ў знакі: заклікала не баяцца іх, а выкрываць, памагаць іх ліквідаваць, сачыла і сама, і дзеці за кожным іх крокам. Не раз было, што дзеці выскоквалі праз вокны, беглі пад Мёры перасцігаць яе — «Не хадзіце, там бандыты чакаюць вас!» А тыя, не дачакаўшыся, грабілі дзіцячыя пажыткі, забіралі апошнія харчы і знікалі. Потым Аляксандра Міхайлаўна сама прымала ўдзел у ліквідацыі адной групы бандытаў — даганяла іх з міліцыянерамі на веласіпедах, акружала, абяззбройвала, звязвала...

— Мама, мілая мама, як цябе я люблю-ю-ю...— гучыць ужо новая песня. І рояцца новыя ўспаміны, цешаць сэрца. Цяжка было, а ўсё вытрывалі, перанеслі, выпусцілі сваіх выхаванцаў у свет. Помніць, як сёння: першыя групы былі накіраваны на будаўніцтва аўтазавода пад Мінскам, у Ленінград — на вучобу ў прафесіянальна-тэхнічнае вучылішча. Збіралі ў дарогу як родных дзяцей — абулі, апранулі, далі і з сабою штокольвечы. І такі наказ наказалі...

Аляксандра Міхайлаўна падымаецца з чаркаю ў руках, паўтарае яго слова ў слова (ну і памяць!):

— Дзеці мае! Будзьце і надалей мужнымі. Настойліва прабівайце сабе дарогу ў жыцці. Адольвайце ўсе цяжкасці і барыкады, якія ўстануць на вашым шляху!

НАЗАЎТРА наз'ехала яшчэ больш выхаванцаў, і ўсіх налічвалася ўжо чалавек сорак. Ніхто не спадзяваўся, што атрымаецца гэтак хораша, што адгукнуцца на заклік гэтак дружна. Былі тут Ніна, Надзя і Валодзя Жоўнеры, Валя і Косця Васільевы, да Яўгена Дзервіда далучыўся яго брат Валодзя і многія-многія іншыя. У гэтую нядзельную раніцу **дзяцей** было не пазнаць. Прычапураныя ў лепшыя ўборы, на грудзях ззяюць ордэны і медалі, у Аляксандры Міхайлаўны — таксама. Гідам у паездцы па Мёрах і раёне быў сакратар райкома партыі Віктар Карабань. Ён выступаў потым перад удзельнікамі сустрэчы ў Павяцкім Доме культуры, расказваў, чаго дасягнуў раён за той час, пакуль дзеці адсутнічалі. А Гілярый Толкач — пра калгас «Гігант»: даўно ўжо дабіліся на сто гектараў сельскагаспадарчых угоддзяў па сто цэнтнераў мяса і 663 цэнтнеры малака; летась сабралі па 24 цэнтнеры збожжавых з кожнага гектара, а сёлета будзе па трыццаць; пачынаюць будаваць сельгаспасёлак з усімі гарадскімі выгодамі і зручнасцямі; больш дзвюццаці калгаснікаў за ўдарную працу адзначаны ордэнамі і медалямі. Хораша, усхвалявана, нібы само сэрца гаварыла яе вуснамі, выступала былая выхаванка дома Тася Палііеўская (цяпер Шкварцава, майстар вытворчага аб'яднання «Святлана») — галоўны завадатар сустрэчы. Яна зачытала і пісьмо, што прыйшло ўдзельнікам сустрэчы ад прарэктара Брэсцкага педінстытута Пятра Салохі, які не змог прыехаць: сама ішлі прыёмныя экзамены. «Але я ніколі не забуду, каму абавязаны тым, што вырас ад бяздомнага сіраты-жабрака да кандыдата навук...» — пісаў ён. Т. Палііеўская-Шкварцава ўручыла Аляксандры Міхайлаўне і завучу дзіцячага дома Марыі Васільеўне Лаўранцовай памятныя кнігі-адрасы: у іх былі спісаны ўсе дадзеныя ўдзельнікаў сустрэчы — хто кім стаў, дзе жыве... Загадчык Мёрскага райана Віктар Казлоў таксама уручыў Аляксандры Міхайлаўне памятны дарунак — ад педагагічнага калектыву раёна самай старэйшай настаўніцы. Напомніў прысутным, што Аляксандра Міхайлаўна пачала свой шлях педагога яшчэ да імперыялістычнай вайны чатырнаццатага года, што яшчэ у тую вайну за выратаванне падпаленага немцамі моста яна была ўзнагароджана Георгіеўскім медалем І-й ступені «За храбрасць»...

Потым быў канцэрт, а ў Александрове — сяброўскае застолле. Шмат было сказана харошых тостаў, а самыя шчырыя — у гонар нашай партыі, нашага народа, якія вывелі ў людзі дзяцей вайны...

І доўга гучала музыка і песні, былі танцы і патанцоўкі. І зноў, як і дваццаць пяць гадоў назад, здзіўлялі сваім нестарэючым майстэрствам дзетдомаўскія ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці нястомныя танцоры Іван Пудаў, Фёдар Цыганкоў, Ларыса Палякова (Барысенка). І была калектыўная сустрэча світання, як у дзесяцікласнікаў, што канчаюць школу. І да самай раніцы чытаў напамяць вершы **з яго** Пушкіна, **яго** Блока Жэня — Яўген Дзервід — кніжнік і ўлюбёны ў паэзію чалавек...

ПАМЫЛКА МАСАВЫМ ТЫРАЖОМ

РЭПЛІКА

Добрую справу зрабіла Усесаюзная фірма грампласцінак «Мелодыя», нават дакладней скажам — *яшчэ* адну добрую справу: у фанатэку аматараў народнай песні цяпер паступіў запіс маленькага канцэрта вакальна-інструментальнага ансамбля «Песняры» пад кіраўніцтвам Уладзіміра Мулявіна. Лаўрэат IV Усесаюзнага конкурсу артыстаў эстрады 1970 года, гэты калектыў заваяваў шырокую папулярнасць. Радуе, што «Мелодыя» дала вялікі тыраж, а на вокладцы пласцінкі паведаміла меламанам цікавыя звесткі пра творчы шлях і мастацкую своеасаблівасць «Песняроў». Дарэчы, у апошні час вокладка грампласцінкі наогул мае адказнае прызначэнне — быць не толькі аздобай запісу, а і даведнікам-інфарматарам.

На жаль, у дадзеным выпадку даведнік выглядае не зусім дакладным. Папулярную песню беларускага кампазітара Юрыя Семянякі «Ты мне вясною прысніласся...» фірма прадставіла з прыкрай памылкай: Аўтарам тэксту песні названы вядомы беларускі паэт Максім Багдановіч. Але ў яго няма такога верша. Ён яго проста не пісаў. Аўтарам тэксту песні з'яўляецца малады паэт-мінчанін Міхась Шушкевіч.

Дробязь? Зразумела, дробязь. Карэктарска-рэдактарская памылка. Але яна прыкрая ўдвая, бо, па-першае, крыўдзіць сапраўднага аўтара, па-другое, дэзарыентуе ўладальнікаў пласцінкі. Цяпер імя і творчасць М. Багдановіча прыцягвае ўвагу ўсё большай аўдыторыі чытачоў: яго творы выдаюцца ў перакладах на мовы народаў нашай краіны, манаграфіі аб яго жыцці і творчасці займаюць пачэснае месца на кніжных паліцах аматараў паэзіі. Той, хто паверыць надрукаваным на вокладцы пласцінкі словам, мабыць, будзе гартаць кніжкі, шукаючы і таго верша, і каментарыяў да яго. І — дарэмна...

Узнікае пытанне — няўжо фірма «Мелодыя» папярэдне не пазнаёміла артыстаў ансамбля або кіраўнікоў нашай філармоніі з тэкстам, які павінен суправаджаць пласцінку? Калі б гэта было зроблена, памылкі, відаць, можна было і пазбегнуць. Мы звяртаем увагу на гэтую акалічнасць з надзеяй, што фірма «Мелодыя» і надалей будзе шырока прапагандаваць музыку і выканаўцаў Беларусі. Але хай адзначаны недагляд не паўтараецца! Няёмка атрымліваецца — песня жыве дзесяць гадоў, яе добра ведаюць слухачы, а выдаўцы... Памыліліся выдаўцы.

В. ІВІН.

ЗАЛАТЫ МЕДАЛЬ — БЕЛАРУСКАМУ МАСТАКУ

На пятай Міжнароднай выстаўцы мастацтва кнігі — ІБА-71, якая адбылася ў Лейпцыгу, выдавецтвы, афарміцелі кніг, ілюстратары, графікі і нацыянальныя арганізацыі з 61 краіны паказалі найбольш значныя дасягненні ў мастацтве афармлення і паліграфічнага выканання кніг.

Больш за 800 савецкіх мастакоў змагаліся за права прыняць удзел у ІБА-71. У выніку конкурснага адбору ў Лейпцыг былі накіраваны 59 кніг на конкурс афарміцеляў, больш за 40 ілюстрацый да твораў Дастаеўскага, 58 арыгіналаў станковых работ і 107 экслібрысаў.

Вышэйшай узнагароды выстаўкі — Залатога медалю былі ўдастоены: выданне «Бібліятэка сусветнай літаратуры» (выдавецтва «Художественная литература»), выданне «Казка пра смелую вільнюскую дзеву» (выдавецтва «Валга»), мастак В. Валерыус за конкурсную работу—афармленне кнігі «Эвалюцыя фізікі» А. Эйнштэйна і Л. Інфельда, мастакі Б. Басаў, І. Багдэска, В. Гараеў, А. Ганчароў, Б. Забораў, С. Касенка, В. Мінаеў, М. Папоў, В. Півавараў, Ю. Пераверзенцаў — за серыі ілюстрацый да твораў Ф. М. Дастаеўскага.

Беларускі мастак Барыс Забораў атрымаў Залаты медаль за ілюстрацыі да аповесці Ф. Дастаеўскага «Пакорлівая».

Калектыў часопіса «Беларусь» выказвае шчырае спачуванне супрацоўніку рэдакцыі Папялкоўскаму Вадзіму Іосіфавічу з прычыны напаткаўшага яго вялікага гора—трагічнай смерці сына Сяргея.

чаў выстругваць з тых рагачоў плоскія няроўныя палачкі. Адну, другую, трэцюю... І ўсё ўмазваў іх у падатлівую рошчыну. А калі зграб і закапаў у ямку смецце, што пакінулі пасля сябе ля сасны тыя, трое, то паціху падаўся з палянкі да шашы, дзе імкліва праносіліся машыны. На залепленым ствале сасны можна было прачытаць:

«Зрабіў добры чалавек...»

...Калі едзеш па шашы з Лоева ў Рэчыцу, то каля вёскі Грамыкі можна ўбачыць на палянe тую сасну і цяпер.

Рыгор ІГНАЦЕНКА

У ЖЫТНЁВЫМ МОРЫ

Летняе сонца стомлена скацілася за гарызонт. Яшчэ вячэрняй прахалодай не асвяжыла як след нагрэтую за дзень зямлю, а ўжо з хмызнякоў таропка папаўзлі на лугі густыя туманы. Не паспееш і вокам міргнуць, як яны шэрай плёнкай залягуць у нізінах і балотцах, густой парай заклубяцца над рачулкамі і раўчукамі, заблытаюцца сваімі лахманамі ў адзінокіх дрэўцах, што прывабна разбегліся па полі.

У такія летнія вечары асабліва заўзята б'юць перапёлкі. Адурманеныя вячэрняй свежасцю птушкі, здаецца, забываюцца аб усім на свеце, жывуць адны́мі толькі песнямі. Жытнёвыя палі літаральна стогнуць перапялінымі галасамі.

— Піць-палоць! Піць-палоць! — пакліча з жыта пеўнік. І шэрая курачка зараз жа паспяшае адгукнуцца яму:

— Цюк-цюк! Цюк-цюк!

Адкажа і ўважліва слухае, дзе яе сябрук зноў адгукнецца. А ён здзяўбне з жытняе сцяблінкі тоўстага павучка альбо тлустага жучка, зазірне пад адзін-другі каменьчык, ці няма там выпадкова чаго смачнага, і зараз жа зноў запытаецца:

— Піць-палоць! Піць-палоць!

Гэта калі перакласці на нашу чалавечую мову, то, напэўна, азначае: «Дзе ты, сяброўка?» А яна яму адказвае: «Я тут, пеўнік, разам з дзеткамі. Ідзі і ты хутчэй сюды!»

І так увесь летні вечар ідзе ў палях пераклічка пеўнікаў з шэрымі сяброўкамі. А часам нават і ноччу. Выйдзеш на двор, а калгасныя палі ўсе перапёлчынымі песнямі гамоняць, быццам для птушак ночы зусім не існуе.

Улюбёнае месца перапёлак — жытнёвае поле. Але іх гучныя песні нярэдка пачуеш і ў канюшыне, і ў бульбе, і ў някошаных лугах. А то, часам, і на голай пустцы, дзе, здавалася б, птушцы і схавацца няма дзе.

Палёг з вечара ў нізінах туман, заспявалі заўзята ў полі галасістыя перапёлкі — смела можаце збірацца ў падарожжа, намячаць вылазкі ў лес альбо на бераг ракі. Гэта азначае, што заўтра будзе добрае надвор'е, якое так патрэбна хлебаробу і ўсім аматарам прыроды — паляўнічым, ягаднікам ды грыбнікам.

ЧЫРВОНАЯ ШЫПШЫНА САЛАСПІЛСА

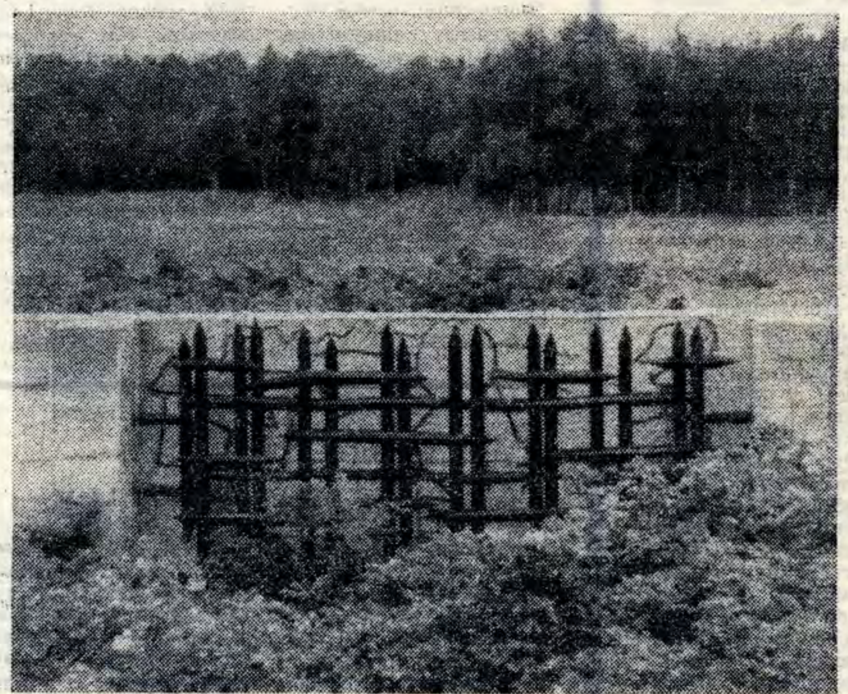

ЭЛЕКТРЫЧКА ідзе да станцыі Айзіраўле. Едзем не да канца — нам выходзіць на восьмым прыпынку. Вагон поўны. Людзі з чамаданамі, вудамі, валейбольнымі мячамі і рознай іншай паклажай едуць хто куды. Маладыя, пажылыя. Многія чытаюць.

А ў руках жанчыны ў чорнай парчовай сукенцы — тры чорныя гладыёлусы. Яна глядзіць у акно. Твар сухі, аскетычны, у поглядзе затоены боль... Дарзіні. Выходзім. Сцежка вядзе ўздоўж чыгуначнага палатна. Ля ўказальніка «Да помніка Саласпілс» збочваем у лес.

Цішыня. Нерухомыя, медныя пад сонцам сосны. Дарога выходзіць на невялікую паляну. Злева і справа — футбольныя вароты. Напэўна, паблізу піянерскі лагер. Цішыня... Мы ідзем гэтай звычайнай і незвычайнай лясной дарогай, дзе проста пасярэдзіне пні са смарагдавымі пушыстымі галінкамі, што выбіваюцца з-пад кары. Паварот. Адчуваем— ужо блізка...

І вось, скрозь зеляніну шэра і мёртва свеціць бетон. Пліта. Чорныя кулявыя адтуліны, сколы... Тут ішлі дарогай смерці непакорлівыя. Колькі нявыказаных слоў, колькі непражытых гадоў абарвана куляй.

Саласпілс... Сто тысяч смерцяў. 47 400 ваеннапалонных, 53 700 мірных жыхароў, 7 000 дзяцей... Дзяцей!..

...Ідзем унутры велізарнай стометровай сцяны. На ёй надпіс: «За гэтымі варотамі стогне зямля». Тут былі вароты Саласпілса. Тут — мяжа жыцця і смерці. Узнімаемся ўнутры сцяны па лесвічных маршах на 12 метраў уверх. Амбразуры... Вокны ў мінулае — жахлівае, трагічнае. Наша з вамі мінулае.

Памяць!

Людзі! Глядзіце — перад вамі Саласпілс...

100 тысяч жыццяў...

47 400...

53 700...

7 000...

Чорная мармуровая пліта. Адтуліна — як урна. Жывыя кветкі на чорным мармуры. І — рытмічны — з-пад зямлі, з нежыцця, чорнага небыцця — вечны стук метранома, стук ста тысяч сэрцаў, сто тысяч светаў...

І сцяна соснаў — іх тады пасадзілі вязні. І фігуры: дзяўчыны — «Прыніжаная», жанчыны, якая засланіла трох дзяцей — «Маці». І трохі лявей — белыя прамавугольнікі на зялёным полі. Мы яшчэ не ведаем, што гэта. Мы глядзім з амбразур сцяны на 30 гектараў палігона. Справа — неба, пакрытае хмарай. І фігуры «Салідарнасць», «Клятва», «Рот Фронт». І бліжэй за ўсіх — «Нязломны»...

Цішыня. Зубчасты край лесу. Удары метранома. Сонца і чорная навальнічная хмара. І на гэтым фоне — фігуры Саласпілса.

Спускаемся ў мемарыяльны музей, што ў правай палавіне сцяны. Лаканічная і жахлівая яго экспазіцыя.

...Латышы і эстонцы, рускія і беларусы, яўрэі і палякі, аўстрыйцы і чэхі, бельгійцы і немцы... Так, памяць пра іх, як факел, будзе палаць у сэрцы народным!

...Чорны засценак, дзверы з замкам... Рэйхсміністр усходніх акупаваных абласцей Розенберг, яго намеснік Меер, рэйхскамісар Украіны Кох і рэйхскамісар Остланда Лозе. Гэта фатаграфія з газеты рэйхсфюрэра СС ад 2 жніўня 1942 года. Здымак зроблены ў момант абмеркавання задачы: «вызваліць» Остланд для чыстакроўных немцаў.

Белыя, чырвоныя нашыўкі... Паўкруг, круг, трохвугольнік... Іх нашывалі на грудзі і на спіну —мішэнь...

Біркі. Драўляныя, алюмініевыя. Па-нямецку: «Сяргеева Ніна, 12 гадоў», «Сайкова Ніна», «Дзіця без бацькоў: нарадж. 1936 г.».

Гэта толькі трое з сямі тысяч дзяцей, якія былі закатаваны тут. Іх адсялялі ў асобныя баракі, выцягвалі з іх кроў для фашысцкіх шпіталяў, праводзілі над імі медыцынскія эксперыменты...

Яшчэ адно фота. Горы трупаў. Горы!

Мы ўжо ля выхаду і...

...Так пранізліва чыста і гучна спяваюць ў Саласпілсе птушкі!

Ідзем дарогай пакут і смерці. Яна зараз абкладзена бетоннымі плітамі. У яе форма пятлі. І канчаецца яна ля шыбеніцы.

Тут людзей каралі смерцю за тое, што яны былі невінаватыя...

Тут людзей каралі смерцю за тое, што кожны з іх быў чалавекам і любіў Радзіму...

Мы ідзем дарогай, якой пайшлі з жыцця сто тысяч чалавек; тут, дзе мы ідзем, на дрэвах не было кары — яе з'елі людзі...

Але самае жахлівае ў Саласпілсе мы яшчэ не бачылі...

Белыя бетонныя прамавугольнікі— гэта падмуркі былых баракаў. Унутры — зараснікі шыпшыны. Шыпшына, яе вострыя іголкі... Цярністы шлях... Мы праходзім міма фігур. Паблізу яны робяць яшчэ большае ўражанне: яны гавораць з вамі на мове пакут і мужнасці, гора і волі, нянавісці і любві...

І вось мы ўжо на шляху да сажалкі, якую выкапалі вязні. Нізкія пліты каля прамавугольнікаў. У іх сляпыя вокны, краты.

Шыпшына... Якія чырвоныя, якія вялікія плады...

Што гэта? За кратамі, кінжальнымі, вострымі, якія рвуць намаляванае на часткі, у сляпым акне «сцяны» барака — дзіцячыя малюнкі!

Дом з комінам і дымам... Дарога... Сонца на тоненькіх ножках-промнях. Чалавечак — смешны дзіцячы чалавечак з квадратным тулавам і гузікамі-кропкамі... За кінжаламі кратаў!.. Тут былі дзіцячыя баракі лагера смерці Саласпілса. Тут расце самая буйная і самая чырвоная на ўсёй зямлі шыпшына.

А гэта мы ўбачылі, калі ішлі назад.

Ля самай фігуры «Прыніжанай» на зямлі ляжалі тры чорныя гладыёлусы...

На чорным мармуры будынка, на які абапіраецца стометровая сцяна, выбіты клінапісам зарубкі і лічбы. Кожная зарубка — гэта дзень існавання Саласпілса. Кожная лічба — гэта год: 1941... 1942... 1943...

І вось тут, каля гэтага жахлівага календара, стаяла маці з дзіцем на руках. Дзіця смяялася. А за спіной маці — шэрыя зарубкі і лічбы: 1941... 1942... 1943... Саласпілс...

Маці ўсміхаецца і нешта гаворыць малышу. Побач — блакітная, дзіцячая каляска.

Я фатаграфую іх—жанчына сарамліва і вінавата гаворыць:

— Ён не разумее, што тут нельга шумець.

З-пад зямлі рытмічна, ста тысяччу сэрцаў б'е метраном. У Саласпілсе смяецца дзіця...

...Зноў дарога і медныя ад сонца дрэвы...

●

У мяне на стале ляжыць надзвычай буйны плод шыпшыны. Я прывёз яго дачцы. Ёй тры гады. Калі яна вырасце, мы разам паедзем у Рыгу на «Чайцы», потым перасядзем на электрычку, потым пройдзем яшчэ кіламетр — паўтара лясной дарогай — і я пакажу ёй, дзе расце такая буйная, такая чырвоная шыпшына... І мы моўчкі пастаім з ёй ля сцяны, дзе за кінжальнымі кратамі свеціць дзіцячае смешнае сонца...

Н. ЦЫПІС.

Мінск — Саласпілс.

— ПРАЗ ДЗВЕ гадзіны будзем у Марыенборне. Калі там няма вялікага наплыву, праверка зойме ўсяго паўгадзіны, і накоцім далей,— Вілі і не чакае, што яго спадарожнік што-небудзь адкажа на яго словы.

Кожную раніцу прыязджае Вілі па свайго шэфа і кожную раніцу, пакуль яны дваццаць мінут едуць ад кватэры дырэктара да завода, адбываецца адно і тое ж. Гэта стала амаль рытуалам: «Добрай раніцы!», пяць мінут на прагляд газеты, расказ аб тым, што ўчора перадалі па тэлевізары, некалькі крытычных заўваг...

Вілі і дырэктар завода Бернд Эверт добра вывучылі адзін аднаго. Вілі памятае той час, калі Эверт ўпершыню паявіўся на заводзе. Тады ўсе звалі яго «новы», а многія ставіліся да яго з недаверам — ужо вельмі малады быў ён, гэты новы дырэктар! Усяго трыццаць тры гады. Пасля інстытута два гады працаваў памочнікам дырэктара на нейкім берлінскім заводзе, а цяпер яго прызначылі сюды. «Малады яшчэ, каб кіраваць нашым заводам, — бурчалі старыя рабочыя. — А вопыт? Дзе ён паспеў яго набрацца...»

— Гэта праўда, што ён малады, — пагаджаўся тады Вілі, — але пачакаем... паглядзім...

Гэта «пачакаем, паглядзім» Бернд Эверт адчуваў усюды. Праз некалькі месяцаў яго сталі называць «наш новы», а праз год ужо з павагай: «Наш дырэктар».

За гэтыя гады Вілі давялося зрабіць нямала паездак з дырэктарам. Разам з ім ён скалясіў уздоўж і ўпоперак усю рэспубліку — Берлін, Лейпцыг, Расток, Дрэздэн, Цвікаў, Штральзунд. Але такую паездку ім даводзіцца рабіць упершыню — сёння яны едуць у Дзюсельдорф.

А Бернд Эверт думае аб сваім. У Дзюсельдорфе яму даручана падрыхтаваць праект дагавора з буйным заходнегерманскім канцэрнам. Дзелавы бок пытання яго не палохае. Асартымент тавараў, іх якасць, тэрміны пастаўкі — усё гэта ён вывучыў напамяць. Але ёсць пытанне, якое вось ужо некалькі начэй не дае яму спакою — хто будзе сядзець насупраць яго там, за сталом перагавораў? Гэтая думка не пакідае яго нават цяпер, калі іх машына мчыцца па аўтастрадзе.

Хто будзе ён, гэты прадстаўнік канцэрна? Напэўна, чалавек, які многае пабачыў на сваім вяку: Мадрыд, Парыж, Буэнас-Айрэс, Нью-Йорк... А што гэтаму магу супрацьставіць я? Расток, Цвікау, Берлін, Варнемюндэ...

— Паслухай, дырэктар, па-мойму, ты дарэмна ламаеш галаву! — перабіве яго роздум Вілі.

Бернд Эверт суне ў рот дзве цыгарэты, прыкурвае і адну з іх падае Вілі. Але нават зараз, калі машына імчыцца з хуткасцю 110 кіламетраў, яго думкі ўвесь час круцяцца вакол гэтага чалавека ў Дзюсельдорфе: «Напэўна, у яго будуць сівыя скроні, шыкоўны касцюм, гальштук будзе гарманіраваць з чаравікамі, зажым гальштука — з пярсцёнкам на пальцы...»

— Цьфу чорт, я, здаецца, зусім заблытаўся! — уголас гаворыць дырэктар і да шафёра: — Вілі, раскажы лепш што-небудзь, ну, якую-небудзь гісторыю, анекдот...

— Цяжка, дырэктар,—круціць галавой Вілі.— Мы даўно ўжо ведаем адзін аднаго. Усё цікавае я табе ўжо расказаў, а некаторыя гісторыі ты, відаць, ужо разы тры чуў.

Машына праносіцца міма жоўтага шчыта, «Марыенборн, 80 км». Вілі апускае акно і выкідвае акурак.

— У мінулую нядзелю, — пачынае ён, — селі мы вечарам гуляць у карты, а Пітэр, гэта мой ўнук, ледзь было нам усё не сапсаваў. Толькі мы згулялі дзве партыі, як з'яўляецца гэты свавольнік і пытаецца такім тонам, быццам гутарка ідзе пра тое, якую гадзіну паказвае гадзіннік: «Скажыце мне дакладна, калі вы адчулі, што пасля 1945 года для вас наступіў новы час?»

Ну і пытанне, скажу я вам! А мой зяць толькі што здаў карты і ў мяне на руках самая лепшая масць. Ну, ладна, спрабуем мы, кожны па-свойму, адказаць на пытанне. А Петэр выслухаў нас і заяўляе: «Нядрэнна, ды толькі аб гэтым я ўжо чытаў у газетах, а нам настаўнік сказаў, каб мы прывялі, які-небудзь свой прыклад. Аб тым, што вы расказваеце, пісаць не варта».

Уначы я доўга не мог заснуць — у галаве ўвесь час стаяла пытанне, якое нам задаў Петэр. І вось, што я ўспомніў. Працаваў я будаўніком. У 1932 пабудавалі мы новы гарадскі тэатр. Закончылі работу і нам дазволілі напіцца да чорцікаў. У той вечар, калі было адкрыццё новага тэатра, мы з жонкай стаялі на другім баку вуліцы і толькі глядзелі, як да пад'езда пад'язджаюць машыны, а з іх выходзяць расфранчоныя дамы і паны. Ну, а мы пастаялі, ды і пайшлі дамоў...

У 1948 годзе мы зноў аднаўлялі гэты тэатр, у час вайны яго разбамбілі. Потым адбылося ўрачыстае адкрыццё і мы з жонкай сядзелі ў партэры, як ганаровыя госці.

Вось тады, думаю, я і адчуў па-сапраўднаму, што для нас настаў новы час!

Раніцай я расказаў гэтую гісторыю Петэру. «Вось добра! — узрадаваўся ён. — Сачыненне мы павінны здаваць заўтра, а я яго сёння перапішу нанава! А твая гісторыя, дзядуля, проста о'кей, такога я яшчэ нідзе не чытаў!» Вось пракляты свавольнік!

«Калі б я не ведаў, што Вілі не вучыўся, я б прыняў яго за спецыяліста па псіхалогіі!» — думае сам сабе Эверт. Ён спрабуе ўявіць яго ўнука. Потым думкі зноў вяртаюцца да чалавека ў Дзюсельдорфе, але ён рашуча трасе галавой: «Чорт вазьмі! Можа ён быў і ў Парыжы, і ў Лондане і яшчэ сям-там, можа быць у яго сапраўды сівыя скроні і цудоўны касцюм! Але я то ведаю, чаго мне трэба дабіцца! І справа, аб якой мы будзем гаварыць, мне вядома не горш, чым яму!»

. . . .

Дзюсельдорф.

Яны ўжо прынялі ванну. Нумары ў іх добрыя. За акном стаіць ранні вечар. Заўтра, у 10 гадзін, павінны пачацца перагаворы.

Служачы канцэрна, што сустрэў іх, — сама ветлівасць. Можа пан дырэктар мае якія жаданні? Вельмі шкада, што неафіцыйная сустрэча

ПАЕЗДКА Ў ДЗЮСЕЛЬДОРФ

ЗАРУБЕЖНАЯ НАВЕЛА

Рудзі БЕНЦЫН

Мал. А. САПЕТІ.

пана дырэктара Эверта з упаўнаважаным канцэрна не можа адбыцца вечарам. Пан упаўнаважаны затрымаўся ў дарозе з Нью-Йорка ў Парыж і толькі позна ўвечары прылятае на аэрадром у Кёльне...

Не, пан дырэктар не мае асобых жаданняў. Ветлівы служачы спяшаецца развітацца.

— Ну, Вілі, што мы будзем рабіць?

— Пройдземся пешкам па горадзе, шэф. Мне тут сёе-тое знаёма — у 1934 годзе я будаваў тут казармы.

Залітая святлом Кёнігсалея, перакінутыя праз вуліцу гірлянды лямпачак, зіхоткія вітрыны ювелірных магазінаў, натоўпы зявак на тратуары, бясконцы паток аўтамабіляў. У маленькім рэстаране яны распіваюць бутэльку віна, якую ім падала чорнавалосая італьянка. У дзесяць гадзін вяртаюцца ў атэль.

У сваім нумары Эверт яшчэ раз праглядае праект дагавора, робіць сабе нейкія паметкі на заўтра і кладзецца ў пасцель. Пан упаўнаважаны канцэрна затрымліваецца дзесьці паміж Нью-Йоркам і Парыжам. У яго сівыя скроні, дарагі пярсцёнак на пальцы...

. . . .

Хутка дзесяць гадзін. Эверт адчувае, што ў яго злёгку смокча пад лыжачкай. Сядзець у кабіне «Мерсэдэса», бадай, не горш, чым у «Татры». Карэктны, ветлівы шафёр апрануты ў шэрую уніформу канцэрна. Ён маўчыць за рулём і элегантна вядзе машыну скрозь мітусню вуліц.

І вось вялікі,ззяючы шклом будынак. Шафёр адчыняе дзверцы.

— Рад вас вітаць ад імя праўлення нашай фірмы, пан дырэктар,—гаворыць яму хтосьці ў чорным касцюме з матыльком.—Вас ужо чакаюць.

У суправаджэнні чорнага касцюма Эверт падымаецца па лесвіцы і адчувае, што з кожнай прыступкай расце яго ўпэўненасць у сваіх сілах. А калі ліфт імчыць іх на восьмы паверх, раптам да яго прыходзіць новае, нечаканае пачуццё—вострая цікаўнасць.

Пакой 813. У ім усяго два чалавекі. Бернд Эверт ледзь верыць сваім вачам, яму так і хочацца заплюшчыць іх, а потым добра працерці зноў. Чорны касцюм гаворыць:

— Дазвольце прадставіць,—пан доктар Дэген, упаўнаважаны нашай фірмы; пан Краузе — ён будзе весці пратакол.

Насустрач Эверту працягваецца рука з дарагім пярсцёнкам... Але гэта не чалавек з сівымі скронямі, а Марцін Дэген! Той самы Дэген, з якім ён вывучаў эканомію ў Берліне, з якім ён чатыры гады жыў у адным пакоі!!

Доктар Дэген робіць запрашальны жэст:

— Ну што ж, сядзем!

Цэлую гадзіну сядзяць яны адзін супраць аднаго. Удакладняюць умовы паставак, узгадняюць тэрміны, гавораць пра якасць тавараў. Гутарка ідзе вельмі карэктна, але ў думках...

Эверт успамінае пра заклад, на які яны пабіліся калісьці з Дэгенам. Аднойчы яны вярталіся са сваімі сяброўкамі са студэнцкага вечара і тады ў вагоне метро адбылося гэта.

— Я б'юся аб заклад,—заявіў Марцін Дэген. —Няхай у мяне сёння ў кішэні ўсяго 20 пфенінгаў, але я б'юся аб заклад, што калі мне споўніцца 30, я буду купацца ў золаце і буду па крайняй меры дырэктарам завода.

Эверт прыняў заклад. Тады Марцін выцягнуў з кішэні свае 20 пфенінгаў і напышлівым жэстам выкінуў іх у акно вагона. Праз хвіліну ён пазычыў у Веры дваццаць марак.

Не, Бернд Эверт нічога не мае супраць доктара Дэгена, што сядзіць зараз супраць яго, але Марцін Дэген, які тады, так выхваляючыся, прапанаваў гэты заклад, зараз яму проста агідны.

Перагаворы закончаны, усё абгаворана, і Бернд Эверт падымаецца з месца.

— Пан генеральны дырэктар наладжвае сёння ўвечары ў ваш гонар невялікі банкет. У восем гадзін ён пршле па вас машыну,—гаворыць у заключэнне доктар Дэген.—А цяпер, калі жадаеш, я магу падвезці цябе да атэля.

Краузе, што вядзе пратакол, спалохана ўзнімае галаву,—пан доктар звяртаецца да чырвонага дырэктара на «ты»!

— Не, дзякую!—адказвае Эверт і выходзіць з пакоя. Не даязджаючы да атэля, ён спыняе машыну і рэштку шляху праходзіць пешкам. У яго галаве мрояцца думкі. Вядома, гэты Марцін Дэген будзе на вечары! Эх, з якой бы ахвотай ён ухіліўся ад гэтай сустрэчы!

«Між намі няма нічога такога, аб чым мы маглі б гаварыць, не кранаючыся таго закладу!» — думае Эверт. У яго няма ніякага жадання гаварыць з Марцінам Дэгенам: ні аб тым, што іх звязвала ў мінулым, ні аб тым, як яны жывуць зараз. Прыйшоўшы ў атэль, ён расказвае гэтую гісторыю Вілі.

— Лепш за ўсё я сказаў бы табе: «Заводзь машыну і паехалі дамоў!»

— Так не трэба, шэф,—круціць галавой Вілі.—Зараз ты тут прадстаўнік нашага трэста, а на вечары—госць нашых гандлёвых партнёраў.

— Ды ведаю я ўсё!—з прыкрасцю гаворыць Эверт.

«Калі Дэген будзе на вечары, дык трэба вырашыць, як з ім трымацца,—думае ён.—Проста яго адштурхнуць нельга—справа ідзе аб большым, чым асабістая сімпатыя або асабістая непрыязнь... Што будзе, калі я скажу яму пры ўсіх тое, чаго ён варты? Я сапсую ўсім настрой, а гэта толькі ўскладніць нашы дзелавыя адносіны... Не, трэба быць спакойным... Так, так... Калі ўжо гэтага нельга будзе пазбегнуць, пастараюся гаварыць з ім звычайным тонам, але няхай ён адчувае, што ў асабістым плане між намі няма нічога агульнага. Толькі б мяне не падвёў мой характар!»

Прыняўшы гэтае рашэнне, Бернд Эверт адразу адчувае сябе лепш, больш упэўнена. Але як бы было ўсё прасцей, калі б ён вёў перагаворы з тым чалавекам, у якога сівыя скроні, які пабачыў Парыж, Мадрыд і Лондан.

. . . .

У холе вілы Эверта сустракае генеральны дырэктар канцэрна Кляйншміт:

— Добры вечар, пан дырэктар! Рад вітаць вас у маім доме. Заходзьце, прашу вас!

У зале дамы і мужчыны. Строгая элегантнасць туалетаў, свецкая ветлівасць твараў над глыбокімі дэкальтэ і старанна завязанымі гальштукамі. Эверта знаёмяць з прысутнымі: «Дазвольце вам прадставіць...», «Вельмі прыемна!», «Дазвольце...», «Вельмі прыемна!» А вось і знаёмы твар над шэра-стальным матыльком.

— Доктар Дэген, мой зяць. Вы, здаецца, ведалі адзін аднаго раней... Ну, цяпер у вас абодвух дастаткова прычын успомніць мінулае,—гаворыць пан Кляйншміт:

Паступова прысутныя трацяць сваю ганарыстасць. З Эвертам гавораць пра самае markзнае.

— Дык, значыць, вы прыехалі са старога Хемніца? Божа мой! Да 1934 года я служыў там асэсарам. У апошнія гады я часта бываў там у вас, але ў Хемніцы неяк не давялося...

— Я быў два тыдні назад у Берліне. Бачыў там змену ганаровай варты каля помніка. Па праўдзе кажучы, мяне здзівіла, што там, у вас, можна ўбачыць такое, але, ведаеце, мне спадабалася...

— Заўтра ўвечары абавязкова схадзіце ў «Маленькую камедыю», такую праграму вы там, у сябе, наўрад ці ўбачыце.

І раптам:

— Пойдзем, пан дырэктар Эверт, пасядзім у куточку, — гаворыць яму Марцін Дэген, паказваючы ў куток, дзе стаяць зручныя крэслы. Гэта «пан дырэктар» Дэген гаворыць такім інтымна-сяброўскім тонам, што Эверт ледзь стрымліваецца.

Пан Кляйншміт па-сяброўску ківае ім галавой, калі яны садзяцца ў крэслы. Марцін Дэген дастае свой кашалёк, выцягвае двума пальцамі дзве манеты па дзесяць пфенінгаў і абыякава кладзе іх на край стала.

— Спадзяюся, ты памятаеш пра наш заклад?

— Вядома, і тыя дваццаць марак, што ты пазычыў у Веры.

— Ах, так! Правільна! Аб гэтым я зусім забыў! Ну, усё роўна. Дык хто ж выйграў заклад?

Падыходзіць з падносам слуга: «Моіз олд», «Шатландскае віскі», «Блэк энд уайт». Яны бяруць сабе па шклянцы, але Эверт, не прыгубіўшы, ставіць свой на стол. Дэген робіць тое ж.

— Дык хто ж з нас выйграў заклад? Ты ці я?

Ох, як ахвотна выказаў бы зараз яму Эверт усё, што ён пра яго думае! Але, як гэта ні смешна, яму ўспамінаецца ўнук Вілі. «Усё гэта я ўжо чытаў у газетах!» — сказаў бы свавольнік. «І ён меў бы рацыю, — думае Эверт. — Калі я зараз пачну гэту размову, дык ужо не змагу быць спакойным. Не, мяне прыслалі сюды не для таго, каб я выказваў нейкаму Дэгену, што я пра яго думаю!» І ён маўчыць, робячы выгляд, што з цікавасцю назірае за прысутнымі ў зале.

Марцін Дэген загадвае паставіць на стол бутэльку каньяку, хоць тут яшчэ стаяць нявыпітыя шклянкі з віскі.

— Раней ты быў больш гаваркі! — заўважае ён. — Ну, нашаму закладу, канечне, не варта надаваць вялікага значэння. Ты там таксама займаеш добрую пасаду — як-ніяк дырэктар завода. Ну, а я тут накуль накшталт хлопчыка-пасыльнога — вяду перагаворы з усімі краінамі, але мой сваяк абяцае мне добрую перспектыву. Значыць, мы роўныя і нам абодвум па трыццаць пяць. Вып'ем за гэта!

Марцін Дэген падымае шклянку, але Бернд Эверт да сваёй нават не дакранаецца:

— Не, мы не роўныя, — спакойна гаворыць Эверт. — Між намі ёсць розніца і значная!

Дэген зноў ставіць шклянку на стол. Яго твар пачырванеў, але ён робіць выгляд, што не чуў таго, што сказаў Эверт, і сутаргава-вясёлым тонам працягвае:

— Ведаеш, я часта ўспамінаю наш пакой... Думаю аб тым, што зараз робіць той, чым займаецца тая... Ты памятаеш тое свята...

На стале стаяць дзве некранутыя шклянкі віскі, Эверт глядзіць на Дэгена, быццам перад ім нейкае рэдкае выкапнёвае, а той, пазбягаючы яго позірку, усё гаворыць:

— Не думай, што мне тут лёгка... Але чаму ты маўчыш? Або я не варты таго, каб ты са мной гаварыў?! Калі я ўцёк адтуль, дык я, па-твойму, ужо і дрэнь?..

Яго твар валіваецца крывёю, голас становіцца гучнейшым. Некаторыя госці пачынаюць прыслухоўвацца да іх размовы. Дэген заўважае гэта і бярэ сябе ў рукі.

— Усё, аб чым мы маглі з табой гаварыць, сказана сёння раніцай, — адказвае яму напаўголасу Эверт, сам здзіўляючыся свайму спакою.

— Ты лічыш, што лепшы за мяне? Думаеш, што гэта ты выйграў заклад? — ціха, амаль шэптам, каб не прыцягваць увагі гасцей, пытаецца Дэген.

Эверт адчувае, што Дэген вось-вось страціць уладу над сабой. Ён устае і адыходзіць да групы гасцей, але Дэген падскоквае і крычыць так, што ўсе абарочваюцца ў іх бок.

— Стой! Я сам скажу, што ты пра мяне думаеш! Я ведаю! Ты думаеш: «Здраднік! Мы зрабілі з цябе чалавека, а ты ўцёк, перабег на бок класавага ворага...»

Яго голас зрываецца. Па знаку гаспадара двое лакеяў падбягаюць і выводзяць яго з залы. Ён амаль не супраціўляецца. Разам з ім знікае і пан Кляйншміт. У зале збянтэжана маўчаць. Праз некалькі хвілін пан Кляйншміт вяртаецца зноў.

— Мой зяць, доктар Дэген, просіць дараваць яму, — гаворыць ён, нацягнута ўсміхаючыся. — Доктар Дэген дрэнна сябе адчувае... Лішняя чарачка...

На мармуровым стале стаяць дзве поўныя, некранутыя шклянкі віскі.

Пазней, развітваючыся з Эвертам, пан Кляйншміт гаворыць яму:

— Прабачце за гэтую недарэчную выхадку. Прашу вас — забудзьце пра яе...

. . . .

На досвітку, калі рассейваецца ранішні туман, Эверт і Вілі пад'язджаюць да Марыенборна. Дваццаць мінут чакання, і вось іх «Татра» імчыцца па знаёмай аўтастрадзе з хуткасцю 110 кіламетраў у гадзіну.

— Ну, здаецца, цяпер ёсць на свеце яшчэ некалькі пытанняў, якіх я ўжо не буду баяцца, — гаворыць Бернд Эверт вадзіцелю.

Вілі падміргвае яму і пачынае весела насвістваць.

Пераклад з нямецкай мовы С. КУВАЕВА.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫІ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

Змітро БЯСПАЛЫ

ШЫШКА

АНТОСЬ Стрэмка з твару быў дужа запамінальны. Галава з лысінай, што вялікі жоўты гарбуз. Нос загнуты, як у арлана дзюба. Росту невысокага.

Падначаленымі Стрэмка ні кіраваў, ні тузаў іх, бо не выходзіла яму: амаль штодня ў сваім вялікім кабінеце, калі быў на працы, усё стагнаў. Па крайняй меры, гэтак здавалася ўсім, хто да яго заходзіў. Толькі пераступіш парог, не паспееш яшчэ зачыніць дзверы, як замест прывітання чуеш:

— Ой, ты мой даражэнькі, мне сёння не да спраў. Спіну ломіць, галава нешта кружыцца, у баку як хто шылам коле, нагу зводзіць, а ў вачах стаяць цёмныя кругі...

Пастаіш ціхенька, паслухаеш, ды — хутчэй за дзверы.

Але ж установа якая яна ні была б, ёсць установа. Усюды неадкладныя справы.

Дык вось такая аказія здарылася і ў нас. Трэба было тэрмінова падпісаць паперыну, а Стрэмка — адсутнічаў, быў... дома.

Воляй лёсу мне давялося ісці да яго.

Дзверы адчыніла начальнікава жонка. «Сам» — ляжаў на ложку. Я падаў яму паперыну на подпіс. Не паспеў апамятацца, як Стрэмка, не чытаючы даведкі, закрычаў грубым, не сваім голасам:

— Вы што тут напісалі?! Без мяне двух слоў не можаце звязаць! За такую работу па руках трэба, па руках! Пакіруй тут з гэткімі кадрамі...

З маім начальнікам здарылася нешта неверагоднае. Звычайна такі абыякавы да справы, ён грымеў на ўсю кватэру... Жонку са спальні як хто венікам вымеў. Я наважыўся за ёю ўслед... Але Стрэмка зірнуў на мяне так, нібыта толькі што ўбачыў:

— Чаго ты, даражэнькі, хочаш?

— Паперыну падпішыце...

— А дзе яна?

— У вас вунь...

— А-а, — успомніў ён, дзе ляжыць паперына, узяў яе і, не гледзячы, падпісаў.

— Усяго вам добрага, Антось Захаравіч!

— Добрага і табе здароўечка, — без усялякай злосці, ласкава, як самаму найлепшаму сябру, пажадаў ён мне на дарогу.

Я выйшаў з кватэры, з пад'езда, апынуўся на вуліцы і доўга не мог зразумець, чаго крычаў Стрэмка: паперыну ж падпісаў, не чытаючы...

Адгадка прыйшла нечакана: гэта ж ён толькі дзеля жонкі крычаў, хацеў паказаць, якая вялікая шышка яе муж!

АГУЛЬНАЯ МОВА

З даўнейшых беларускіх жартаў

— Ад дабра дабра не шукаюць, — упарцілася маці. — Талковага б зяця ў хату!

І Васіліна — адзіная дачка, некпая ды багатая — мізарнела ў дзеўках.

Жавіхоў збіваў з панталыку цешчын язык. Гэта ж не забытаўшы, нукае. А з прымака — чаго лепшага — і вяроўкі стане віць.

Але знайшоўся рызыкант па прозвішчы Саўка Буян.

Падумаеш, — сказаў ён. — На любую кароўку ёсць вяроўка.

І пасватаўся. Вяселле згулялі хвацкае. А праз тыдзень цешча і паказала нораў. Упрагла ў работу, як таго вала. Бачыць цесць, што Васіліне можна жыць за Саўкам, і паспагадаў зяцю.

— Не будзь задзіракай, але не будзь і ўступкай, — вучыў ён. — Зрабі так, каб твайго пагляду баяліся. — І дадаў: — Вельмі ж памаўзлівы стаў наш кот. Лезе і лезе на стол. Ты на яго цыкні раз-другі, а тады і за дзверы. Але пры цешчы, ды з сярдзітым паглядам.

Саўка так і зрабіў. Цешча сумелася. Пацішэла. Але загадвала зноў ледзь не па пяць работ адразу. Тады цесць меў яшчэ адну гутарку з Саўкам. Была зіма, толькі што ацялілася карова. Цялё жыло ў хаце, мэкала, непакоіла гаспадара.

— У племя мы яго пускаць не збіраемся, — казаў ён. — Давядзецца рэзаць. Ты і прыкрыкні ўранні, каб замаўчала. А тады і за тапор, вось ён, пад лаўкай.

Селі снедаць, а цялё і замэкала.

— Сціхні! — скасавурыўся Саўка.

Цялё мэкае.

— Каму сказаў! — Саўка адклаў у бок лыжку, нахіпнуўся наперад. — Не чакай трэцяга разу.

Цялё, вядома, нічога не разумее, чуе чалавечы голас і адгукаецца зноў.

— Ах, так! — усклікнуў Саўка, спрытна сагнуўся і выхапіў з-пад лаўкі тапор. Цешча напярхнулася. — Наракай цяпер на сябе!

З таго дня цешча стала, што новая іголка. Гляне зяць з-пад ілба — і спяшаецца на дрывотню па дровы. Гляне другі раз — каромыслы на плечы і за вадой. Трэцяга пагляду не чакае, ставіць на стол снядапак. Зяць з цесцем сядзяць поплеч і па-змоўніцку пасміхаюцца.

Запісаў Г. ШУСТОЎСКІ.

Ігнат ПАНКЕВІЧ

ГАЛОЎНАЕ НЕ МЕТАД

Нядаўна дысертант
Пісаў трактат,
А ў ім цытат
Працэнтаў, пэўна, пяцьдзесят.
Галоўнае не метад,
Вынік важны, брат,—
Ён кандыдат.

Але які ў навуку ўклад
Ягоны!..
Мараль адна:
Ратуй нас, бог,
Ад гэтакіх вучоных!

Пераклаў з рускай мовы
Іосіф Скурко.

П'ер БЕРТАН (Канада)

Шэкспір перарабляе п'есу

Месца і час дзеяння — лонданскі тэатр «Глобус» каля 1602 года. Паседжанне мастацкага савета. Прысутнічаюць: дырэктар тэатра, галоўны рэжысёр, рэжысёр-пастаноўшчык, памрэж, літрэдактар з дзвюма прыгожанькімі даўганогімі памочніцамі, штатны тэатразнаўца, работнік службы інфармацыі, а таксама драматург В. Шэкспір.

ДЫРЭКТАР. На нашу думку, Віль, у тваёй п'есе тояцца велізарныя магчымасці. Нам, у асноўным, падабаецца сюжэтная лінія.

ШЭКСПІР (сціпла). А мне здавалася, Эд, што п'еса гэта—мая самая вялікая ўдача.

ДЫРЭКТАР. Ці бачыш, Віль, табе давядзецца сёетое ў ёй перарабіць. Мяркую, мы ўсе тут аднае думкі—сцэнічна яна не зусім яшчэ спелая і...

ШЭКСПІР (горача). Стойце! Хачу, каб да вас дайшла мая асноўная ідэя. Гэта не новая п'еса з інтрыгамі і забойствамі, як, напрыклад, «Юлій Цэзар». Тут мне хацелася паказаць тонкасці характару...

ШТАТНЫ ТЭАТРАЗНАЎЦА (сардэчна). Усе мы ўпэўнены, Віль, што п'еса твая—рэч каштоўная. Але зразумей нас правільна: у такім выглядзе яна ў дадзены момант... не вельмі прыбытковая. Ну, сам прызнайся—пачатак жа запаволены!

ШЭКСПІР. Правільна! Я так і хацеў. Пачынаецца павольна, а потым нарастае...

ГАЛОЎНЫ РЭЖЫСЁР. У наш час, Віль, дзеючых асоб трэба крыху падагнаць. Трэба іх адразу пусціць з месца ў кар'ер. Гэта табе не 1591 год! А ты што робіш? Падкідваеш прынцу пісульку, з якой ён даведваецца, што стары яго памёр гвалтоўнай смерцю... Не, Віль, гэта нудота.

ЛІТРЭДАКТАР. Паслухай, Віль,—я толькі раю,—а што, каб раптам на зубчастай вежы ўзнікла здань яго бацькі і расказала, як яго адправілі на той свет?

ШЭКСПІР. Здань? Вы што, пры сваім розуме? Хто ў наш час праглыне такую дзяшоўку?

ДЫРЭКТАР. А мне падабаецца ідэя. Мяркуючы па рэцэнзіях, глядач прагне жахаў. Памятаеш, Віль, як мы выратавалі «Цэзара» сцэнай са зданямі? Прыгадай, браце, як бурна рэагавала галёрка.

ШЭКСПІР. Памятаю. Але ці памятаеце вы, які тлум узняў Бацькоўска-настаўніцкі камітэт? Заявіў, што мы разбэшчваем моладзь.

РАБОТНІК СЛУЖБЫ ІНФАРМАЦЫІ. Думаю, Віль, з БНК мы знойдзем агульную мову. Ты толькі ўсунь куды-небудзь небальшэнькі маналог на высокамаральную тэму. Прымусь хаця б таго ж Палонія сказаць сынку свайму, каб той быў ашчадны і ніколі ні ў кога не пазычаў грошай. Што-небудзь накшталт гэтага. Штосьці такое, што б яны маглі змясціць у школьных падручніках для завучвання напамяць.

ШЭКСПІР (гучна стогне).

ЛІТРЭДАКТАР. І яшчэ адно. Праўда, гэта дробязь, Эд, але мне здаецца, што ў расказе пра забойства не хапае сэрцашчыпальнасці.

ШЭКСПІР. А кінжал, што, па-вашаму,—дзіцячая цацка?

ЛІТРЭДАКТАР. Вядома, не. Аднак мы ўжо і так перастараліся са штукамі гэтымі ў ранейшых п'есах. Ну, дапусцім, толькі дапусцім, Віль, што ў вушы яму ўліваюць атруту... Такога яшчэ нідзе ніколі не было.

ШЭКСПІР (з'едліва). Таму і не было, што толькі вар'ят можа дадумацца да гэтага!

ДЫРЭКТАР. Прашу цябе, Віль, згадзіся з намі ў гэтым пункце. Толькі ў гэтым пункце. Здаецца, тут сапраўды нешта такое ёсць. Арыгінальнейшы спосаб адправіць чалавека на той свет. Паспрабуй па-нашаму, Віль, га? О'кей, дружа?

ШЭКСПІР. Э-эх! Рабіце па-вашаму...

ШТАТНЫ ТЭАТРАЗНАЎЦА. Я лічу, Эд, што трэба абмеркаваць яшчэ адно пытанне—пра ўзрост гераіні.

ДЫРЭКТАР. Вось, вось, пра ўзрост! Мы б хацелі, Віль, каб ты тут пакруціў мазгамі. Справа ў тым, што, на нашу думку, Афелії не павінна быць больш як дзевятнаццаць год.

ШЭКСПІР. Хлопцы, майце ж сумленне! Ужо ж раз я дазволіў вам, жрацам камерцыі, прычасаць на свой лад «Рамеа і Джульету». Скажыце шчыра, хто з вас калі чуў раней, каб двое чатырнаццацігадовыя малалеткі так па-даросламу кахалі? Не, Афелія астанецца пры сваіх трыццаці двух!

ШТАТНЫ ТЭТРАЗНАЎЦА. Рэцэнзенты пацвердзілі тады, што мы мелі рацыю...

ШЭКСПІР. Вы канчаткова хочаце аддаць мяне на з'ядзенне рэцэнзентам! Я мастак, а не машына! Я працую па натхненню...

ДЫРЭКТАР. Згадзіся з намі, Віль, у гэтым пункце, толькі ў гэтым, згода? Гэта важны рычаг бізнесу, зразумей.

ШЭКСПІР (паціскае плячыма). Што ж, вы плаціце грошы... А што ў вас яшчэ за пазухай?

РЭЖЫСЁР-ПАСТАНОЎШЧЫК. Хай прынц скокне дзе-небудзь там у свежавырытую магілу і адкапае які стары спарахнелы чэрап ці штосьці такое.

ЛІТРЭДАКТАР. Ага! І хай ён б'ецца з кім-небудзь на смерць, не выходзячы з магілы. У партэры памруць ад страху!

РЭЖЫСЁР-ПАСТАНОЎШЧЫК (крычыць). Хай ён заб'е брата сваёй нявесты!

ГАЛОЎНЫ РЭЖЫСЁР. А дзяўчыну давайце ўтопім. Самагубства.

ПАМРЭЖ. Перш хай яна звар'яцее. А маці героя хай вып'е кубак з ядам!

ГАЛОЎНЫ РЭЖЫСЁР. Усіх пераб'ём — шпагі атручаныя!

ШЭКСПІР. Стойце! Спыніцеся! Вам падавай толькі сэкс і кроў, абы каса была поўная. Да мастака вам справы ніякай. Кожную маю п'есу вы начыняеце брудам. Дык ведайце — тэатр хутка адвергне ўсё гэта! Ужо коціцца хваля пурытанізму..

ДЫРЭКТАР. Паслухай, Шэкспір, тэатр наш — камерцыйнае прадпрыемства, запомні гэта. Мне ўжо крыху надакучыла тваё панібрацтва з мастацтвам. Я, напрыклад, не збіраюся выкідваць кату пад хвост свае двухгадовыя капіталаўкладанні толькі дзеля таго, каб улагоджваць цябе. Я плачу табе, а ты пішы мне прыбытковыя п'есы, а калі табе гэта не да спадобы, дык шмат хто ўжо стукае ў мае дзверы. Не ты, дык хто-небудзь іншы. Сёння раніцой да мяне ўжо прыходзілі прасіцца Джонсан з Флетчарам. Таму ты лепш супакой свае нервы, бэбі, а то—вось бог, а вось парог!

ШЭКСПІР. Олрайт, бос. Я сам ведаю, калі мне рэтыравацца. Яшчэ гадоў з дзесятак папрацую на цябе, а там кіну к чорту гэту падзёншчыну і вярнуся ў Стрэтфард. Там хоць людзі будуць мяне паважаць.

РАБОТНІК СЛУЖБЫ ІНФАРМАЦЫІ. Мы, Эд, забыліі яшчэ пра адзін пункт—назва п'есы.

ДЫРЭКТАР. Ага, ага — назва занадта доўгая. Назавём спектакль проста «Гамлет».

ШЭКСПІР. «Гамлет»? Што за назва? Імя гэта нікому нічога ў нас не гаворыць. Хто калі чуў што-небудзь пра Гамлета? Не назва, а шарада.

РАБОТНІК СЛУЖБЫ ІНФАРМАЦЫІ. Вось, вось, бэбі, правільна! Якраз у духу часу.

Скарочаны пераклад з англійскай мовы Сямёна Дорскага.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856

АТ 07857

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры—33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі—33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры—33-21-53, выдавецтва —32-22-19, бухгалтэрыі—32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.